

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 9 / 2025

СӨЕМЫЖӘ

ISSN 0869-1398

ЯШЬЛЕГЕМНЕ
суга салдым
үзгәрергә соң түгел

Илмир
ЯМАЛОВ
без һәм алар

КӨЗГЕ
сый
КАВКАЗ АШЫ

РӘМЗИЯ
ӨХМӘДУЛЛИНА:

«Тәвәккәллек уңышка илтә».

Хәтер – Хәтер – мәңгелек... мәңгелек...

Әтием Хәниф Нәжмехәмәт улы Тяхинның балачак, яшьлек еллары шаукымлы егерменче һәм утызынчы елларга туры килә. Әтиемнең тормыш юлы искитәрлек!.. «Сталин балтасы» аның гаиләсен дә читләп үтми: малай чагында ук «халык дошманы улы» тамгасы ала, кимсетелүләргә күрә... Бөек Ватан сугышында яраланып, аяган югалта...

Суворов орденлы Нежинск-Кузбасск 7 нче гвардия механизацияләнгән корпусы ветераны варисларына дигән хатта шундый юллар бар: «Сезнең бабагыз Тяхин Хәниф 1941–1945 елларда хәрби берләшмә составында Ватан өчен сугышта үзен гадел совет сугышчысы итеп күрсәтте. Полкташыбызның данын, хәрби бүләкләрен, гаилә реликвияләрен саклагыз, Мәскәүдән Прагага һәм Берлингача ул узган героик сугыш юлын белегез, 1941–1945 еллардагы Бөек Ватан сугышында совет халкының батырлыгы һәм бердәмлеге турында яшәтешләрегезгә сөйләгез!» 7 нче гвардия механизацияләнгән корпусы ветераннар Советы Президиумы рәисе Ю. Б. Долгополов һәм ветераннар Советы Президиумы секретаре В. А. Земцов жибәргән хат бик кадерле безгә.

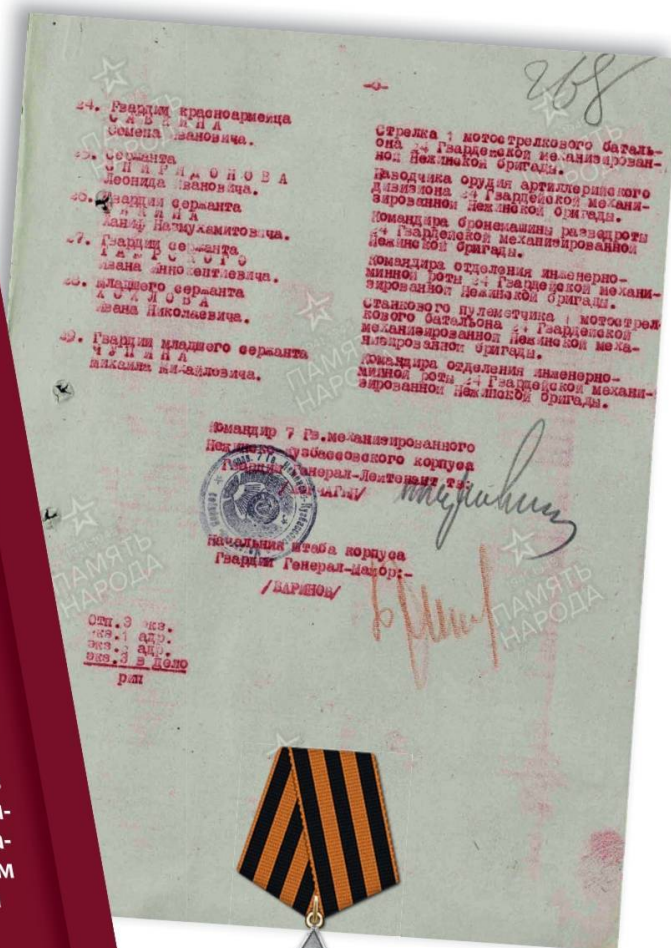
Укытучы, хезмәт һәм сугыш ветераны Хәниф Нәжмехәмәт улы исеме райондашларыбызга гына түгел, крайда да бик күпләргә таныш. Аның укучылары – районыбызның һәр авылында, илебездә күп шәһәрләрдә.

Сугыштан кайткан, Карман мәктәбендә тарих, география, чит телләр укыта, җәмгәт эшләренә чума.

Батыр егетне яшә укытучы кыз Рәшидә һәрвакыт киләчәккә рухландыра. Ике яшә йөрәк гаилә кора. Югары белемле педагог башта Кунгур районының Тор авылында, аннан соң Барда районы Яңавыл мәктәбендә директор була. 1965 елдан башлап лаеклы ялга киткәнче педагогик хезмәтә Күчтәнти мәктәбе белән бәйлә. Ул бу мәктәпкә нигез салып, авылдашларын сизгезеллек мәктәп ачылу белән сөендерә. Тирән белемле тарихчы, алыштыргысыз мәктәп директоры булып таныла. III дәрәжә Дан, I һәм II дәрәжә Ватан сугышы орденнары, бик күп медальләр кавалеры әтием укытучы әнием Рәшидә белән биш бала үстөрөп, югары белем биреп, зур тормыш юлына озаталар. Авырлыкларны җиңеп өйрәнгән әтием әнибездә үлемен бик авыр кичерсә дә, сыгылып төшми, авылыбыз тарихын яза, шигырьләр иҗат итә... Авылдашларыбызга зур бүләк ясады: авылның үткән тарихы һәм бүгенгесә хакында озаң еллар дәвамында бөртекләп җыйган «Күчтәнтилеләр күчле халык» дигән китабы киләчәк буыннар өчен дә кадерле ядкар булып. Шундый матур укытучылар гаиләсендә үсүм белән горурланам. Әтием укытучым да... Ул РСФСРның халык мөгапифе отличнигы, Барда районының почетлы гражданы. Бу исемнәр аның эшчәнлегенә лаеклы бәя.

Әлфия ТАРАЗОВА. Пермь крае, Барда районы.

Бөек Җиңүгә миллионлаган гап-гади кешеләрнең каһарманлыгы бәрәбәрә ирешә алдык. Алар арасында безнең татар егетләре, татар кызлары да байтак. Минем бабам, синекә, аныкы... Сугыш афәте кагылмаган, сугыш ишек шақымаган капка, гаилә калды микән? Җиңү таңы безгә шуңа да кадерле... Инде бу хакта бүгенге яшьләрбезгә дә аңлатасы, төшендерәсе, күнелләрендә горурлык хисләре уятасы килә. Бу проект – шул хакта. Мондый ядкарлар, бәлки, сезнең гаиләләрдә дә сакланадыр. Юк икән, аларны шушы сайтлардан табып алырга мөмкин: <https://pamyatnaroda.ru>, podvignaroda.ru. Бабаларыгызга орден-медальләр ни өчен бирелде икән? Балалар, оныклар белән бергә утырып эзләп карагыз әле. Әлеге тарихи документларны үз күзләре белән күргәч, Җиңү сүзенә алар инде берничек тә битараф калалмас... Табышларыгызны безнең белән дә уртаклашыгыз. Хатларыгызны көтөбез.

80
ЖИҢҮ!

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2025

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтөнтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип. теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

9'2025

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зарипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия Һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасары
Гөлнур Һасәншина 8 (843) 222-09-78

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Мөхәррирләр

Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйлә Шакирова

Сайт мөхәррире

Камилә Димәхәмәтова

Дизайнер-верстальщик

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмағыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Марат Биктимиров

Тышлыкта:
Рәмзия Әхмәдуллина
Фото: Анна Арахамия

Автор фикере редакция фикере белән
туры килмәскә мөмкин.

Рекламаның этәлгә (фото, текст)
аны бирүчеләр җаваплылыгында.

Редакция адресы: 420066,
Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы, 2.
www.suyumbike.ru
E-mail: suumbike@tatmedia.com
ssuum@yandex.ru
тел./факс: 8 (843) 222-09-77
Язылу индексы ПАП рәсми каталогы:
Татарстанда П2204 (ярты еллык),
П8299 (беръеллык)
Татарстаннан
читтә: П0279

Нәшер итүче: «ТАТМЕДИА» АҖ,
420097, Россия Федерациясе,
Татарстан Республикасы, Казан шәһәре,
Академия урамы, 2

Кәгазь форматы 60х90^{1/8}
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 03.09.2025 ел.
Чыгу көне: 11.09.2025 ел.
Заказ М-1790
Тираж 4446

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журнала «Сююмбикэ»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчеләге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Фото: Анна Арахамия

Асия ЮНЫСОВА

Алмаланып тулган сентябрь бу!

*Ак шәлләре иңдә, йөздә менә
Сабыр гына тыйнак елмая.
Алмаланып тулган сентябрь бу.
Гомеркәйнең
Майлардан да ямьле бер ае!*

*Ак шәлләрдән нәзек көмеш тожым,
Зөбәржәтләр кебек яшь ужым.
Дөньяларда әби чуагы!
Әбиләрдәй жылы куенлы ул –
Көз мәленең рәхәт бу чагы.*

*Дөньялыкта хак-хәләлен үтәп,
Кышка керү якты йөз белән,
Алмаларны жыеп бер куану,
Тынычлану аннан көз белән –
Менә шушы инде олы хикмәт,
Табигатьнең сере без белгән!*

Безнең тышлыкта

«Клиентыма иң шәп
фатирны иң кулай
бәядән алып бирергә
ярдәм итә алсам,
үземә алган кебек
сөенәм.»

10

Син генә булдырасың!
Лилия Гәрәева

6

Кайту
Чулпан Галиәхмәтова

14

Әйтеп аңлата
торган түгел...
Чулпан Галиәхмәтова

26

«Мин сезне татарча
тәрбияләдем...»
Гөлнур Сафиуллина

Заман һәм без

Керәнне
сандугачы

Лилия Гәрәева

Талантлы укытучы
илһамландыра

Эльмира Закирова

Мәдәни тормыш

Жаным җырлай

Галия Гайнетдинова

Мин очам

Тәнзилә Галиуллина

Сәхнәдә –
Сөембикә!

Чулпан Галиәхмәтова

Яшәш

Безнең почта

«Татар калфагын
яратып чиктем!»

Зилә Нигъмәтуллина

Таза хатын –
шәп хатын

Гөлнәра Жәлилова

«Аның миңа иң зур
бүлгә – балалар»

Гөлнур Сафиуллина

Хуҗабикә

Көз –
инфекцияләр чоры

Сорау–
җавап

Туган көн
котлы булсын!

Ир-ат безне
ишетсен өчен нишләргә?

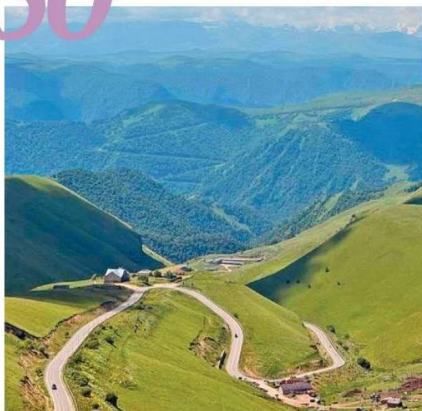
Илүзә Әминова

32

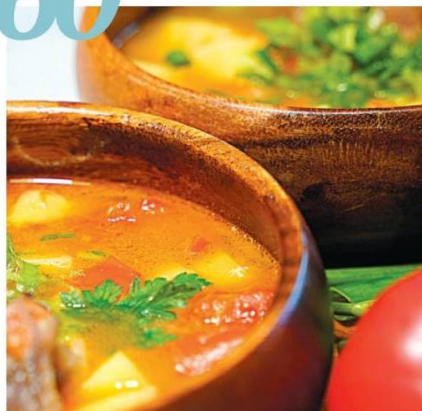
Мәхәббәт ядкаре
Эльмира Ибраһимова

50

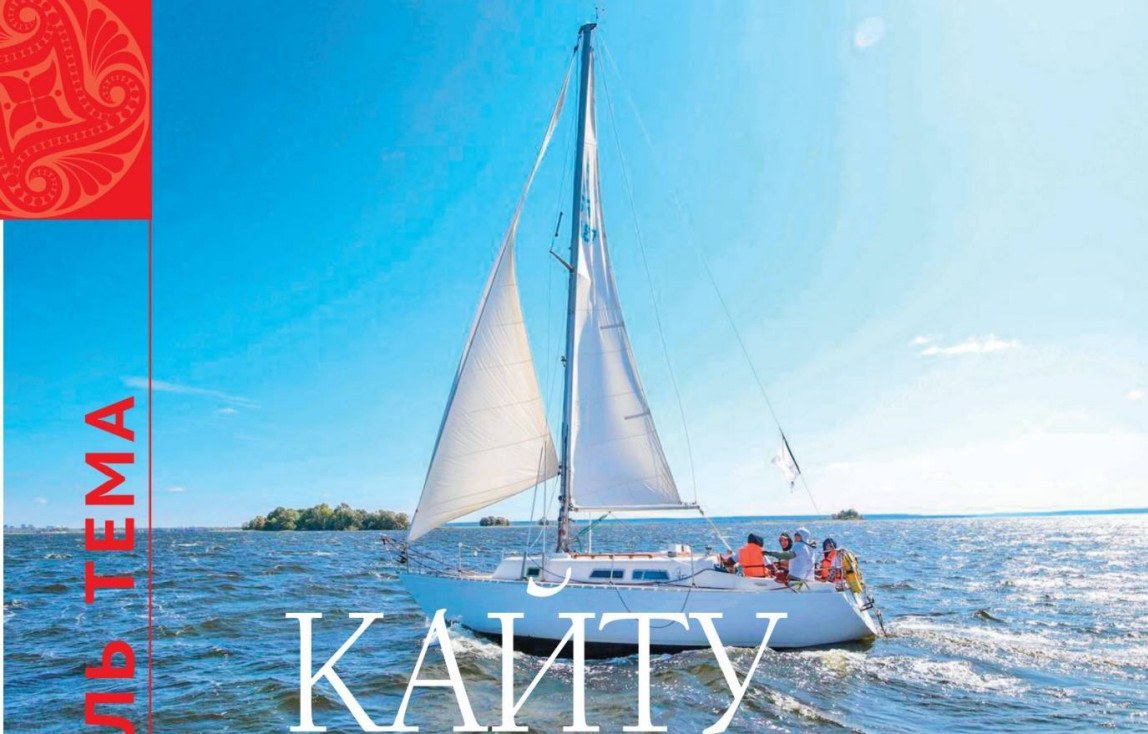

Кавказ дәфтәре
Ландыш Әбүдәрәва

60

Кавказ ашы
Фәгыйлә Шакирова

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

Тормыш упкынына очу бик тиз ул, ә менә аннан кире күтәрелеп, яшәп китү, ай-һай, авыр. Кызганыч, житмәсә, жәмгыять стереотиплар белән яши, кләймәләр сугарга ярата. Кара сакалың кая барсаң да үзеңнән калмый дигән гыйбарә дә тиккә генә яшәми халык арасында. Ә ялгышканнар, көчсезлек күрсәтеп кыек юлга басканнар «кайту юлы»на чыгарга тырышсалар да, янәшәсәндә житәкләп алып баручы булмаса, күп вакыт адашалар йә авырлыкларга кабат бирешәләр. 2017 елда республикада төзелгән социаль юнәлешле коммерцияле булмаган «Татарстан Республикасының Ресоциализация фонды» – наркотик яки алкоголь бәйлеләгенә эләккән авыруларны жәмгыятьтә тернәкләндерү буенча Россиядә бердәнбер модель.

«Яшьлегемне суга салдым...»

Олегның күзләре елмаеп торса да, тормыш сикәлтәләрен узуы кара-шыннан ук сизелеп тора. Нык гәүдә, мускуллы куллар, тик йөзә генә жыерчыклы. Болар бар да яшьлегендә кыек юлларда йөрүең эзе. Жуелмас эзе. Әмма ул тормыш баткаклыгыннан чыгарга үзәндә көч тапкан һәм нәкъ менә вакытында «Татарстан Республикасының ресоциализация фонды» белән танышкан. Юлында фонд очрамаган булса,

бүген ул күзләр нинди булыр иде, билгесез...

– Казан, 90 нчы еллар, урамда жинаятьчел группировкалар... Нинди еллар булуын аңлайсыз инде. Мин әтисез үскән малай. Эти тәрбиясе генә түгел, әни игътибары да күрмәдем. Безнең – өч баланың тамагын туйдырыр өчен әни көне-төне эштә булды. Житмәгән игътибарны урамнан таптым. Анда мине шунда ук үз иттеләр. Начар эшләр белән тиз дан казанасың бит. 16 яшемдә мотоцикл урлаган өчен «малолетка»-

га эләктем. Ул чакта мотоцикллар популяр, әни миңа аны, билгеле, сатып ала алмый. Бары бер генә юл бар кебек тоелды – урлау. Ике ел ярымга ирегемнән мәхрүм ителдем. Жинаять жаваплылыгын башта Менделеевскида үттем, 18 яшем тулгач, өлкәннәр режимына күчерделәр – Иркутскига жиберделәр. Анда беренче тапкыр наркотиклар кулланып карадым. Наркотиклар табу иректә авыр ул, ә рәшәткә артында проблема түгел. Колониядән «энәгә утырып» чыктым. Үземне

наркоман дип санамадым, әмма әкреләп тартыла башладым. Авыллар, ташландык бакчалар буйлап мәк-самы жыйдык. Менә шул чакта «ломка»ның нәрсә икәннен белдем һәм наркотикларсыз яши алмаганымны аңладым. Үземне кәттә егет дип тойдым. Наркотик табар өчен урлаша башладым... Урлашуда, наркотиклар саклауда гаепләнеп, алты тапкыр иргемәннән мәхрүм ителдем. Елларны башта саный идем, аннан соң хисабын да югалттым. Яшьлек елларым колонияләрдәге баракта узды минем. Барысы бергә рәшәткә артында 20 еллап гомерем узды. Шулай да колониядән чыккан арада өйләнергә өлгердем әле. Кызым ту-ды. Инде оныкларым бар. Кызымны үстерешә алмасам да, аның белән хәзер аралашабыз. Аңа якин килергә дә курыктым мин. Аның белән нәрсә турында сөйләшәргә белмәдем, чөнки тормышында мин булмадым. Узган ел кызым үзе теләп миңа тартыла башлады. Туган көненә берәз акча салып, котлау язып жи-бәрә идем. Язышып киттек, ул әни белән минем янга килергә теләде... Кызым белән аралашып яшәүне Аллаһы бүләге дип кабул итәм...

Соңгы тапкыр колониягә күп күләмдә наркотиклар саклаган өчен дүрт ел ырымга элөктем. Наркотиклар алырга килгән жирдә мине инде көтеп торалар иде, кулга алдылар. Шулай килеп чыкканга Аллаһыга рәхмәт әйтәм хәзер. Жәзаларны үтәтү өчен барган чираттагы колониядә 20 ел элек булганым бар иде. Капкадан кергәндә чиркәүгә күзем төште, әллә нишләп киттем. Карашымны ала алмыйм гына бит шуннан. Колониядә отряд белән генә йөриләр. Без йөргән жирдә шул чиркәү күренеп тора. Мин гел шуңа карыйм. Анда керәсем килә башла-ды. Беркөнне ашап утыра идек, бер кеше килеп керде дә: «Бүген поп килә, кем тели, чиркәүгә килегез», – дип кычкырды. Ашап утырган жирдән калагымны ташладым да, ул кеше артыннан чыгып та киттем. Территория буенча ялгыз йөрергә ярамый, әмма мине чиркәүгә бару юлында беркем туктатмады. Шул көннән дингә тартылып киттем.

**Данияр МАКСУДОВ,
«Татарстан Республикасының
Ресоциализация фонды»
житәкчесе:
«Авырлыкларга
очраганнар, тормыш
төбәннән күтәрелергә
талпынуучыларга аякка
басарга ярдәм итәбез».**

Бу инде Аллаһының рәхмәте. Догалар укый башладым, службага йөрдем. Шул чакта наркотиклардан баш тарттым, хәтта тәмәке тартуны ташладым. Әмма иреккә чыккач та әле синтетик наркотиклар кулланып карадым. Ошатмадым. Наркотикларны алкоголь алыштырды. Эш эзләргә тотындым. Әмма минем кебек «тәжрибә»ле кешене кем курыкмый үзенә эшкә алсын. Классташым шәхси эшмәкәрлек белән шөгыль-ләнә башлады да, аңа төрле эшләр эшләргә ялландым. Шунда эретеп ябыштыру һөнәрен башкарып кара-дым. Ошады миңа. Шулай бервакыт ишегалдында утырам. Янымда бер исерек. «Кайда эшлисең?» – дип сорый. «Эретеп ябыштыручы булыр-га тырышып йөрим әле», – дим. Мәңге айнымас исерек булуына карамастан, ул миңа киңәш бирде: укырга бар, диде. «Чынлап та, укыр-га кирәк бит», – дип уйладым ул чакта. Мәшгульлек үзегенә киттем. Шунда юлама буенча укыдым. Инде һөнәрне үзләштереп кенә бетергән идем, классташым башка

шәһәргә күченеп китте. Мин кабат эшсез калдым. Элек наркоман бул-ган дусларым киңәше белән эчке-челәрнең аноним төркеменә йөри башлаган идем. Шунда бер егет белән сөйләшеп киттек тә, ул миңа эшкә урнаштыр өчен адрес бирде. Бу егет белән башка очрашмадым, әмма адресны истә калдырган идем.

Көннәрдән бер көнне сумкама эш киёмемне салдым да, шул адрес буенча киттем. Шул ук көнне цехка эшкә алдылар. Бер ай эшләдем, бер ел, өч ел... менә инде сигезенче елымны шунда эшлим. Цехта эшләү барышында танышабыз, сөйләшәбез бит инде, минем юлны үткән кеше-ләр күп булып чыкты. Бу предприя-тие ресоциализация фондыныкы икән. Аның генераль директоры минем ише кешеләр өчен фонд оештырган. Предприятиедә безгә карата кешечә мөнәсәбәт. Бернинди түбәнсетү, кләймә тагу юк. Әле хәле-безгә дә керәләр. Наркотиклар кул-ланганда әллә нинди авыруларга дучар буласың. Хәзер саламәтлеккә игътибарлы булырга, вакытында тикшерелергә, дәваланырга кирәк. Хастаханәгә барасы булса, берсүзсез жиберәләр. Үземә карата ышаныч тоям. Ә тернәкләнү барышында бу бик нык ярдәм итә. Безнең белән айга ике тапкыр психолог бушлай консультацияләр үткәрә. Берсен дә калдырмый йөрим. Ул очрашуларда үз гамәлләремне, уйларымны ана-лизларга өйрәндем. Элек башыма бер уй килсә, шуны эшләргә кирәк иде. Инстинкт белән генә яшәдем. Уйлап житкәрмәгән гамәлләрем шуңа да күп булган инде тормышта. Хәзер үземне караңгы тоннельдә күрә белүче итеп хис итәм. Әле эшкә кергәнче үк бер хатын белән танышып яши башлаган идек. Узган ел рәсми рәвештә язылыштык. Тормышым әкреләп шулай түгә-рәкләнде. Мин эретеп ябыштыручы, жыючы булып эшлим. Хезмәт ха-кым да начар түгел. Миңа житә. Ел саен диңгезгә ял итәргә йөрибез. Икенче ел инде хатыным белән Төркиядә ял итеп кайттык. Предприятиедә төрле спорт ярышлары, төрле чаралар уздырып кына торалар. Теннис, волейбол уйныйм. Өч ел рәттән

регаттада катнаштым. Безнең компаниядә эчүчеләр юк. Эштә бер дуслым барлыкка килде. Ул да минем кебек мотоцикллар ярата. (Әйе, мин һаман мотоцикллар яратам.) Арендага алып урманнарда йөрибезд. Спортзалда даими шөгыльләнәм – форманы тотарга тырышам. Тугыз ел эчкәнем юк. Тәмәке тартуны ташлаганга да биш ел булды. Болар берсе дә минем тырышлык түгел, ә Аллаһының кодрәте. Ул миңа 54 яшәтә тормыш бүләк итте. Элек миндә һәрвакыт курку хисе бар иде: полициядән, тоткарланудан, «ломка» вакытындагы куркыныч йокысыз төннәрдән... Рәшәткә артында булмасам да, ирекле түгел идем: наркотик сатучы адресыннан ерак китә алмадым, гел шуңа бәйлә булып яшәдем. Уянуга, иң беренче уй – нигә үлмәдем икән булды, икенче уй – дозаны каян табарга. Теге 20 елның 15 елын үзүемнән жирәнәп яшәдем. Әнидән: «Син кеше түгел», – дигән сүзләр генә ишетә идем. Аның карашындагы куркуын әле дә хәтерлим. Әни минем өчен тыныч булып үлдә. «Хәзер синең өчен борчылмыйм инде», – дия иде хәтерә югалганчы. Тормышның бар матурлыгын күреп яши алуыма көн саен сөенәм. Юлымда фонд предприятиесе очрамаса, эш таба алмаган булсам, кем белә, бүген мин ничек яшәгән булыр идем. Тормышка кайтканда социальләшүгә мөмкинлек булып, үзең карата ышаныч туу – иң зур ярдәм ул.

«Иртәгәсә көнгә ышаныч туды»

– Деструктив гаиләдә үстем, – дип сөйли фонд «тәрбиягә алган» дүрт бала әнисе Наталья, – Әти эчтә, әнигә гел кул күтәрде. 9 яшәдә алар аерылыпшканды, әтидә минем кайгы калмады, әни шәхси тормышын көйләү белән мәшгуль булды. 13 яшәмнән – исерткеч эчемлекләр, 17 яшәмнән жинелчә наркотиклар куллана башлады. Лаеш техникумына юрист һөнәрен үзләштерергә читтән торып укырга кергән иде әни, программаны аңлады, анда да үзем ише дуслар табып, укуны ташлады. Янәшәдә тәрбиялә, үземнән өлкән ир-ат бар иде.

Ул һәрвакыт ярдәм итте. 20 яшәдә аннан бала таптым. Ул чакта наркотикларны тулысынча ташладым һәм сыра эчүгә күчтем. Сырага бәйлелек туды: бер банка сыра эчмәсәм, төнгә истерикалар, паник һөжүмнәр башлана иде. Ул ир белән яшәмәдем, чөнки аны яратмыйм идем. Ә ул безгә ярдәм итеп яшәде, әле дә ярдәм итә. Аннары икенче кеше белән танышып, аңа кияүгә чыктым. 10 ел яшәдек, ике кыз таптым. Ул да бәйлә кеше иде. Алкогольне икәүләп кулланды. 4 ел элек иремнән киттем – наркотиклар куллана башлады. Социаль чөптәрдәр аркылы Мәскәүдә яшәгән бер ир белән таныштым. Бәйлелектән тереләп килүче аноним наркоман иде ул. Казанга күчте, бергә яши башлады. Икәүләп «ычкындык». Авырга узган идем. Ә яраткан кешем, дәвалана дип, миннән ерагайды. Кабат станган үрелдем. 35 нче атнада балам туды. Больницада озак ятты. Аннан чыгып ике атна узуга, тәмам төпкә тәгәри башлады. Мин инде арагы эчүгә күчкән идем. Бик ябыктым, аякларым йөрми башлады. Беркөнне опекадан килеп керделәр. Аларны дүртенче баламның әтисе чакырткан. Балаларны алып киттеләр. Шуңа чакта, үземә читтән карап, төпкә төшкәнемне, үлем чигенә жигүемне аңлады. Башка мондый тормышта яшәмәскә үзем сүз бирдем. «Преодоление» тернәкләнү наркологик үзгәргән йөри башлады. Андагы экспертларга, психологларга рәхмәтлемен. Шунда ресоциализация фондыннан килгән вәкилләр белән таныштым. Алар психологик яктан ярдәм иттеләр, бушлай йогага, ушуга йөрдем. Балаларымны алып кайттым. Минем һөнәр юк, балаларым кечкенә – эшли алмыйм, түләп укырга акчам юк. Фондтан уку тәкъдире килү иң яхшы вариант иде. Бухгалтериядә 1С программасын үзләштердем. Хәзер икенче һөнәр үзләштерәм – чөчтәрәш булырга укыйм. Үземне ижади кеше дип саныйм, бу һөнәр миңа күбрәк туры килә. Үземә дә ошый. Улымны балалар бакчасына урнаштыруга эш эзләргә керешчәкмен. Укучыларыбыз да ярдәм итәрбез, диләр.

Бер ел ярым ремиссиядә мин. Фондтан Алсу исемле психолог һәрвакыт ярдәм итәргә әзер. Авыр чакларда аңа мөрәжәгать итәм. Янәшәдә сине аңлаучы кеше булганда жинелрәк – көч бирә...

«Фонд – җан авыртуыннан туган идея»

«Беренче вентилиацион компания»сен оештыручыларның берсе Данияр Максудовта бәйлелектә булган кешеләргә жәмгыятькә кайтару буенча эшләү идеясе якын кешеләрен югалтканнан соң туа. Ике дуслы наркотиклар кулланудан якты дөнья белән хушлаша. Бу югалтуны ул бик авыр кичерә, шәхси фажигасе дип саный. Моннан битәр, предприятиеләренә рәшәткә артынан чыккан, наркотик яки алкоголь бәйлелектән дәваланган кешеләр эшкә урнаштырга килә. Сәнәгать, социаль ярдәм һәм дөүләт белән берлектә бәйлелектә булган кешеләр өчен ресоциализация фонды әнә шулай төзелә. Аны тулысынча бизнес партнеры белән Данияр Бариевич финанслый. Фондны оештыручыларның берсе – Республика клиник наркологик диспансеры. Проект Казан дөүләт медицина университетының психиатрия һәм медицина психология кафедрасы мөдире Владимир Менделевич, Сербский исемдәге НМИЦ психиатрия һәм наркология үзгәргән наркология бүлегә директоры Татьяна Клименко кебек галимнәр белән эшләнә. Шуны әйтергә кирәк: фонд бәйлелектән дәваламый, ә тормышларын үзгәртәргә ныклы карарга килгәннәргә ярдәм итә. Пациентлар башта диспансерда дәвалана, тернәкләндерү курслары уза. Фонд өченче этапны колачлый – социальләшү һәм эшкә урнашу.

– Безнең фонд дүрт юнәлештә эшли, – дип аңлата Данияр Бариевич, – беренчесе – психологик ярдәм. Фондта профессиональ психолог эшли. Ул безнең егетләр, кызлар белән даими очрашып тора. Алар белән генә түгел, якыннары өчен дә махсус семинарлар уза. Сигез ел эчендә меңгә якын кешегә бушлай психологик ярдәм күрсәттек.

Икенчесе – укыту. Безнең фонд яңадан укыту яки квалификацияне күтәрү буенча белем бирү программаларын оештыруда федераль грант отты. Бу бик актуаль, чөнки безгә килүчеләрнең күбесенең һөнәре юк, йә алар һөнәри осталыкларын югалткан. Без аларны вентиляция системасы монтажчылары, эретеп ябыштыручы һөнәрләрне алып хисапчы, чөчтәрәш, хәтта ландшафтлы дизайн буенча укытабыз. Бүген 13 кеше уку программасын узды. Алар бит һөнәр генә алып калмыйлар, танышалар, аралашалар. Бу мохиттә кешенең үз-үзенә ышанычы туа. Мин булдыра алам дип яши башлый. Эш табудан курыкмый, чөнки кулында һөнәр бар. Безнең эшләү юнәлешләребез үзара бәйләнгән дә. Өченче юнәлешбез – эшкә урнаштыру. Эш урыннары, нигездә, үзбелемнең компаниядә. Башка оешмалар белән дә хезмәттәшлек итәбез. Безнең фондка 237 кеше эш эзләп мөрәжәгать итте. Кайберәүләр өчен бу – укыганны күтәрелгәннән соң беренче адым. Аларны һич тә игътибарсыз калдырырга тиеш түгелбез, чөнки коткаручылар икәнбезне аңлайбыз. Хезмәт урыны бирүдән тыш, аларда иртәгәсә көнгә ышаныч уятабыз. Эш бит әле ул керем чыганагы гына түгел, тормышта үз урынын табу, үзгә һәм башкаларга булдыра алганыңны раслау да... Дүртенче юнәлешбез, әлбәттә, файдалы ял итүне оештыру. Алар өчен бу бик мөһим. Бер фикергә, бер карарга килгәннәр бер-берсенә мотивация булып та тора. Аннан соң сәламәт мохит, сәламәт кызыксыну булганда кеше тормышның төмен тоя башлый. Шәхси үсеш буенча тренинглар, эшкә урнашу буенча семинарлар, велоузышлар, регата, экскурсияләр, йога һәм ушу буенча дәресләр үткәрәбез. Сигез ел эчендә жиде йөзгә якын төрле чара уздырдык. Аларда ике меңгә якын кеше бушлай катнашты. Шуңа рәвешле, авырлыкларга очраганнарда, тормыш төбеннән күтәрелгән талпынучыларга аякка басарга ярдәм иттек.

Авыр хәлгә калган ир-егетләр дә, хатын-кызлар да ярдәм сорап килә. «Арада югары белемле дә бар.

Хәмер табигый да, консерватория тәмамлап, оркестрда уйнаган музыкантны да аямый. Стаканга үрелгәннәр иртәме-соңмы укыгнга оча: аларны жәмгыятьтән сызып аталар, якыннарын югалтып кына калмыйча, үз тормышларын да жимерәләр. Шуңа социаль яктан имин булмаган гаиләдә үскәннәр генә бу бәләгә тарый дип һич тә әйтә булмый», – ди Данияр Бариевич.

Быел фонд рәшәткә артыгннан чыгучылар өчен социаль үзәк тә ачты. Жәзаларын үтәү вакытында якыннарын, өйләрен югалтканнар ирекке чыккач билгесезлектә кала. Иртәгәсә көне булмагннар кыек юлга басып, кабат төрмә сәкесенә кайтырга мөмкин. Хөкем ителгәннәргә комплексы ярдәм итү турындагы закон быел гәмәлгә кергәннән соң фонд булдырган әлегә социаль үзәктә яшәп торырга гына түгел, ә юридик һәм социаль ярдәм алырга да мөмкин. Бу үзәктә бер елга кадәр бушлай яшәү дәверендә теләгә булганнарда аякка басу мөмкинлеге бар – пробацця программасы ярдәм итәчәк.

Фонд махсус хәрби операциядән кайтучыларга да ярдәм итә. Алар өчен махсус программа төзелгән. Данияр Бариевич фронттагы егетләр янына шәхсән үзе дә барып йөри, гуманитар ярдәм илтә. Рубежное, Луганск, Лисичанск шәһәрләрендә производство ачып, эш урыннары булдыру теләгә белән дә яна. Тагын бер теләгә – күппрофильле социаль-хезмәт үзәгә булдыру. Ягъни әлегә төрле урында булган социальләшү модельләрен барысын бер мәйданга жыю. Бу очракта чыгым азаеп, ярдәм итү нәтижәсә тагын да артчак дип саный фонд житәкчесе. Ә нәтижәләр юк түгел: кичә адашып йөргән ике жан фондның предприятиясендә танышып, гаилә корып балалар үстерә, почмагы булмагннар – ипотекага кереп фатир, машина йөртү хокукына ия булып – машина сатып ала. Дөрес, бәйлелек тышавыгннан ычкына алмыйча, кире элекке тормышына кайтучылар да юк түгел, әмма алар аз. Тормышка кайту бары тик кешенең теләгеннән һәм фондтагы кебек дөрес итеп төзелгән ярдәм күрсәтүдән генә тора.

Резеда ХАЕВА, Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгының баш наркологи, Республика клиник наркология диспансеры баш табибының медицина буенча урынбасары

Соңгы елларда безнең республикада наркологик вазгыятьтә уңай якка үзгәрешләр күзәтелә. Иң сөөнчелесе – исәптә торучы кешеләр саны акрынлап кими. Бүгенгә көндә Татарстанда 48 меңгә якын кеше нарколог күзәтүдә исәптә тора. Ир-атлар хатын-кызларга караганда күбрәк.

Татарстанда ел саен 1700 дән артык кеше наркологик йә алкоголь бәйлелеге проблемасы буенча беренче тапкыр белгечкә мөрәжәгать итә. Әгәр авыру тулы стационар дәвалану һәм реабилитация курсы үтсә, ремиссия (ягъни кабат куллануга кайтмау) 40 процентка кадәр житә ала. (Дөньяви күрсәткеч – 30 процент) Бу – бик яхшы күрсәткеч.

Организмны агудан арындыру, ягъни детоксикация, уртача алганда 21 көн дәвам итә. Реабилитация исә өч айга кадәр сузылырга мөмкин. Сәламәтләнү барышында авырулар сәламәтлек белән генә бәйлә түгел, социаль проблемалар белән дә очраша: эшкә урнашу, гаилә белән мөнәсәбәтләренә яңадан кору, яңа, сәламәт гадәтләр формалаштыру – болар барысы да зур көч таләп итә.

Шушы юлда авыруларга ярдәм итү максатыгннан, диспансерыбызда дәваланудан соң амбулатор программалар да эшли. Аларга төркем белән шөгильләнуләр, психолог белән аерым эшләүләр керә. Без аңлайбыз: бу авыруга каршы көрәшү өчен кешенең тәнен генә түгел, аның рухын, психик халәтен, жәмгыятьтәге урынын да торгызу кирәк. Ә моның өчен комплекслы эш алып бару зарур.

Республика клиник наркодиспансерында авыруларга ярдәм итү өчен барлык мөмкинлекләрен кулланабыз. Тулы савыгу юлы – реабилитация генә түгел, ә ресоциализация белән дә дәвам итә. Бу этапта безгә Республика Ресоциализация фонды зур ярдәм күрсәтә: эшкә урнаштыру, психологик тернәкләндерү, даими төркем терапияләре, спорт ярышлары һәм кызыклы чаралар оештыру – болар барысы да кешене яңадан тулы канлы тормышка кайтару өчен эшләнә.

Лилия
ГӘРӘЕВА

Тегүче, сәүдәгәр, укытучы, бизнесмен, бакчачы, блогер, риелтор – язмам герою Рәмзия ӘХМӘДУЛЛИНАга үз гомерендә (әле аңа 48 генә яшь) нинди генә һөнәрләргә өйрәнергә туры килмәгән. Бу ханым белән, мөгаен, күпләрегез инде таныштыр да. Бакчачы Рәмзия дисәм, сүзнең кем турында баруын шунда ук аңларсыз. Социаль челтәрләрдә 100 меңнән артык язылучысын булдырган татар блогеры ул. Бакча үстерүчеләр аны файдалы киңәшләре өчен үз итсә, хужабикәләрне тәмле рецептлары белән сөендерә. Ә жаны яралылар, тормыш сынауларына дучар булганнар аның сәхифәләренә таянырдай дус, күңелне юатырдай жылы сүз эзләп керә. Канатлары сынган, тормышның ямен югалтканнарның хәлен бик аңлый ул. Үзенең дә йөрәк яралары төзәлеп җитмәгән... Ләкин без сүзне югалтулардан түгел, хыяллардан башлыйк әле.

СИН ГЕНӘ БУЛДЫРАСЫҢ!

11 нче классны тәмамлагач, берәз гына үзсүзләнеп, хыялына тугры калса, бәлки мин бүген Татарстанда инде исем танылган артисткадан интервью алып идем. 16 яшьлек кызның иң зур хыялы театр сәхнәсе була бит. Тик...

«Артист та булдымы эш! Артист тормышы тормышымыни? Ни рәтле гаиләсе, ни торырга урыны...» – мәктәпне тәмамлап, Казанга мәдәният институтына керәм дип йөргән төпчек кызларын бу нияттенән ничек тә биздергә тырыша Вакыйф абый белән Нурия апа.

Үзләренә ярдәмгә Казаннан әтисенең бертуганы Әлфинур апаны да чакырып кайтаралар. «Наным, – ди ул, Балык Бистәсенекеләргә хас ягымлы сүзләренә мөмкин кадәр үтемләрәк кулланырга тырышып, – әти-әниен дәрәс әйтә. Артист булам димә әле син. Наным, әйдә, укытучылыкка бар. Алар – иң хөрмәтле кешеләр, укытучы булсаң, дәрәжәң булыр...» Әти-әнисе – бер яктан, апасы икенче яктан үгетли торгач, бирешә кыз.

– Ә бергә уйнап, бер табактан ашап үскән балачак дустым, классташым Ирек Хафизов шул вакытта

Аллаһы Тәгалә миңа иң яхшы, иң юмарт кешене – Рифатымны бирде.

беркемнең дә сүзенә колак салмыйча, тәки артист булды. – Рәмзиянең тавышында берәз ғына моңсулык сизеп алам. Үткәннәргә инде үкенмәсә дә, чынга ашарга язмаган ул хыялы күнелә түрәндә һаман яши, күрәмсәң... – Авыл кызына артист булу хыялы каян килгәнме? Унынчы класста укыганда мәктәбебезгә яшь кенә татар теле укытучысы кайтты. Театрга гашыйк иде Резеда апабыз. Кайтуга мәктәптә театр түгәрәге оештырды. Татар теле кабинетының стеналарын татар артистларының фотолары, спектакльләрдән күренешләр белән бизәп бетерде. Мәш килеп спектакльләр өйрәнәбез. Резеда апа безне әнә шулай сәхнәгә гашыйк итте дә куйды. Әмма ул хыял шулай хыялда ғына калды инде. Эти-әниемнең сүзен тыңлап, укытучы булырга карар кылдым. Апам Фәнзия белән документларны Казан педагогика училищесына тапшырып кайттык та, имтиханнарда әзерләнә башладым. Бер генә дә анда керәсем килми инде... Шуңа юнләнеп әзерләнеп тә тормадым. Керер өчен берничә балл житеп бетмәде. Аңа сөендем генә. Апа әйтте: «Наным, авылга кире кайтмыйсың инде. Бер елны әрәм итмик, йә поварлыкка, йә тегүчелеккә укы. Повар эше дә бик яхшы, бик кирәкле эш», – дип, мине шул якка үтетте. «Юк, апа, поварлыкка укыймын. Ашарга пешерә белмәгән кеше юк, аның өчен тагын укып та торырга! Алайса, тегүчелеккә укыйм», – дидем. Ул елны «Спартак» аяк киёмнәре фабрикасы училищесында җиңел күлмәк тегүчеләр әзерли торган эксперименталь төркем җыйганнар икән. Бер генә ел укыйсы. Шунда кердем. Ошатып укыдым. Русча терминнарны белеп бетерүе генә кыенрак булды башта. Татарча жайлы, бөтен процесс өч сүзгә сыйган да беткән: бөкләү, тегү, кыскарту... Ә русча: «втачать», «ушить», «прошить», «зашить»...

Укып бетергәч, безне 1 нче тегү фабрикасына эшкә урнаштырдылар. Тулай торактан урын да бирделәр. Алты кыз бергә яшибез, бергә көн дә иртән эшкә барабыз да, кичкә кадәр мәктәп формалары, хатын-кыз күлмәкләре, блузкалар тегәбез. Озын цех, ике яктан да буеннан-буена өстәлләр тезелеп киткән. Һәркем үз урынында келтерәтеп тегеп утыра. Уртадагы аралыктан керт-керт кенә басып мастерлар узып киткәли. «Мин хәзер шулай гомерем буге тегеп утырачакмынмыни инде? – дип уйлыйм. – Казанга шуның өчен килдемме ни? Болай булырга тиеш түгел иде бит... Миңа бит әле 18 яшь тә юк...» Уң ягыма карыйм, сул ягыма – кем абруйлырак? Без инде фабрика директорларын көн дә күрмибез, безнең өчен мастерлар абруйлы кебек. Миңа да мастерга укырга кирәк икән, дим. Шуңа ук елны индустриаль-педагогика техникумына укырга кердем. Тормыш жайланды шикелле – эшем бар, торыр урыным бар, акча эшлим, укыйм...

Дөнъялар үзгәрәп, фабрикада эш бетмәсә, Рәмзиянең мастер булу хыялы, һичшиксез, чынга ашар иде. Башлаган эшен ярты юлда калдыру гадәте юк аның. Тик тормышта бернәрсә дә очраклы түгел, диләр бит.

– Безне административ ялга җибәрделәр. Торыр урын бар барын, яшәр өчен акча юк. Авылдан да ярдәм көтә

торган түгел, анда да айлар буена хезмәт хакы түләми-ләр. Күңел тартмаса да, башка чара булмагач, дүртү бер азәрбайжан кешесенә ялланып, Мәскәү базарына сатарга чыктык. Базарлар ачыла ғына башлаган еллар бу. Ул вакытта базардагы яшь кызларга М-7 трассасы буенда торган кызларга караган кебек карыйлар иде. Баштарак безгә дә бәйләнүчеләр булды. Әмма беребез дә ялгыш юлга кереп китмәдек, намусыбызны югалтмадык.

Базар Рәмзия өчен зур тормыш мәктәбе була. Беренче вакытларда танышын күрәп өстәл астына төшеп качкан кызын эштән оялмаса, яхшыны – яманнан, чынны ялганнан аерырга өйрәтә ул. Гомергә кирәкле тәҗрибә генә биреп калмый аңа базар, Рифат исемле гренадердай егет белән дә таныштыра.

– Рифатны искә алсам, гел елмаясым килә. 1995 елда таныштык без. Яныбызда ғына әтисенә апасы бәллүр савыт-саба сата иде. Рифат иртә-кич апасына булышырга килә. Акчалы егет. Юмарт! Без яшәгән тулай торака да килгәли. Килгән саен күчтәнәч ала. Бик тәртипле, итагатыле инде. Без авыл кызлары андыйны күргәнмени? Аның итагатылелеге миңа артык төчәлек булып тоела. Рифат килсә, йә качып калам, йә чыкмыйм... Әллә ничек кенә, күңелгә ярап бетми сыман... Без танышканда ноябрь ае иде. 8 Март җитте. Рифат бүлмәбезгә ике букет тотып килеп керде. Кызлар: «Ник ике букет алдың?» – диешәләр. Баксаң, Рифат инде алсу төстәге розаларны алган булган, юл уңае кызыл розалар күргән дә, анысы тагын да матуррак булып тоелган.

Күңелемдә Рифатка карата мәхәббәт уяткан көн шул булды бугай. Бер күрдә ярату түгел иде ул. Мәхәббәт миңа акрынлап, ләкин бик зур һәм гомерлек булып килде. Рифат ул көнне ике букет кына түгел, бүләк итеп бик матур шифон блузка да алган иде. Мин ул блузканы ике улымны тапкач та киеп йөрдәм әле. Очраша башлагач, туган көнемдә зәркән кибетенә алып кереп, алтын алка белән алтын йөзек тә бүләк итте. Гомер буге шундый гажәеп юмарт булды. Без матур яшәдек... Әле дә матур итеп яшәгән булыр идек...

Рәмзиянең блогын карап баручылар аның йөрәк ярасын белә. Иң хәсрәтле чакларында да язылучылары каршысына чыгып, үз хәлләрен сөйләргә көч таба алган кеше ул. Шуңа ачыклығы өчен яраталар да аны.

– Без икебез дә бер елгы. Мин – сентябрьдә, ул декабрьдә туган. Рифатның 45 яшьлеген билгеләп үтәсе килде. Коронавирус чоры, кафелар эшләми. Әйдә, өйдә уздырабыз, дим. Алгы бүлмәгә ремонт ясадык, ишекләргә буяп, идәнгә яңа линолеум җәйдәк... «Ник хәл китә икән?» – дип гажәпләнде Рифат. Картабыз инде, дип шаярыштык. Хәлсезлегенә игътибар да итмәс, арыганлыкка ғына сылтар идек, лимфа төене зурайды. «Була торган хәл, инфекция кергәндер», – диде табиблар. Ә бу аның чиренә беренче билгесе булган инде. Тора-

Риелторның эше – клиентларының мәнфәгатен кайгырту.

■ Рифатым белән пар канатлы чагыбыз.

■ Без – бер гаилә. Улларым, килеңнәр, уртада – кызым Азалия.

бара гемоглобины түбән икәнә ачыкланды. Ничек кенә тикшерсәләр дә, түбән гемоглобинның сәбәбен белә алмадылар. Арка миеннән анализ алып, ике тапкыр Мәскәүгә жиберү дә, Казанның онкогематология бүлегендә ятып чыгу да нәтижәсез – анализлар чиста, онкология юк, диләр. Канын алмаштыру, тромбоцитлар салу да көткән файданы бирмәде, Рифатның хәле жиңеләймәде. Тагын бер тапкыр гына тикшереп карыйбыз да, дип, анализларны кабат Мәскәүгә һәм Казандагы онкология диспансерына жиберергә булдык. Казанда өлкән яштыгә бик тәжрибәле лаборант бар икән, Рифатның анализларын бу юлы аңа биргәннәр. Дөрөс диагнозын әнә шул лаборант кына куя алды: «волосатоклеточный лейкоз» – кан рагының бик сирәк очрый торган формасы. Үз вакытында дөваланмаса, кешенең яшәргә шансы юк... Июль аенда диагноз куелды, 9 сентябрьдә без инде аны жир куенына салдык...

Бик авыр хәлдә ятканда да мин аны үләр дип уйламадым. Савыгыр дигән өметем шулкадәр зур иде. Реанимациядә күзләрен йомды Рифатым... Бәхилләшеп тә өлгермәдек... Кичтән генә күрешеп: «Иртәгә киләм», – дип сабуллашкан идек... Мин килгәнче 10 минут кына алдан өзелгән. Көмеш туебызга кадәр 14 кенә көн яши алмады... И-и, ул вакытларның авырлыгы...

Гомер буге саклап яшәдем ирәмне. Яшь чагында ашказаны авырткан булган. Кабат жәрәхәте ачыла

күрмәсен, вакытында жылы ризык ашасын дип, өчәр термоска тутырып ашарына тыга идем. Нәселләрендә югары кан басымы белән чирләүчеләр булганын белеп, кан басымыннан сакладым. Ул исә боларның берсеннән дә түгел, беркем белмәгән, колак ишетмәгән авырудан үлдә дә китте...

Рифат белән өч бала үстердек. Әтиләрен озатканда олы улыбыз Рафилгә – 24, Рәзилгә – 22, Азалиягә 13 яшь иде. Бөтен тормыш улларыма калды. Әле ярый беренче ике балам малай булып туган дип сөендем шул вакытта. Иске сарайны сүтеп, яңасы төзелеп бетмәгән килеш... Рифат өзелергә берничә көн кала гына жир астындагы су торбабыз тишелгән иде. Суну туктатырга дип капка төпләребез актарылып ташланган килеш... Нишләргә? Алга таба ничек яшәргә? Мин кычкырып-кычкырып елыйм. Шунда Рифатның дуслы шалтырата: «Рәмзия, машиналарыгыз ирең исемендә бит. Алты айсыз кагыла алмаячаксыз...» Капка төбөндә биш машина. Берсе миңа кибеткә товар ташырга кирәк. Икенчесе Рафилгә – эшкә, өченчесе Рәзилгә укырга барырга кирәк... Олы улым белән шушы мәшәкәтне хәл итәргә чыгып киттек. Күземә бернәрсә күренми. Сулап булмый... Күкрәккә таш утырган, шул таш һаваны каплый.

Соцгородтагы светофор алдына килеп туктадык. Келтер-келтер итеп кенә трамвай узып китте. Эче тулы кеше. Сулга карыйм: машина туктаган. Уң ягымда да машиналар... Светофорның яшел утына ашыга-ашыга кешеләр чыгып китте... «Ничек болай? Минем ирем үлдә, ә кешеләр яши? Каядыр баралар, әле ашыгалар... Тормыш тукталмадымыни ул?» – дим. Шунда гына уянып киткән кебек булдым. Тормыш тукталмаган икән, миңа да яшәргә кирәк икән... Кабаттан дөньяны ярата башларга... Балаларны башлы-күзле итәргә...

Олы улыбыз әтиләре китсә елны үк өйләнәсе иде. Акча да жыйган иде. Аннан соң туй кайгысы калмады. Икенче елны уңайсызланып кына: «Мин быел өйләнермен инде...» – диде. Чынлап та, яше житкән, 25 е тулган... Күчтәнәч, бүләкләр алып, дүртәү кыз сорарга киттек. Рәзилнең дә йөри торган кызы бар. Күп тә үтмәде, ул да өйләнәм, ди. «Өйләнәм, дип торган улыңа ничек итеп: «Быел өйләндерә алмыйм, бик авыр вакытым», – дисең? Әтиләре белән без үзез без дә 21 яштыгә үк өйләнештек. Әзерләнеп барып, Рәзилгә дә кыз сорاپ кайттык. Шулай итеп, икесенең туге бер-бер артлы булды. Ике кода-кодагыйларым да парлылар, матур тормышлылар. Улларымның тугенда ниләр кичереп утырганымны үзем генә беләм. Балалар туган көннән алып аларның үскәннәрен, үз тормышларын корганнарын күрергә дип хыялланысың бит. Рифат белән без дә бу шатлыкларны бергә күрербез, килеңнәребезне ак мөдәргә бастырып каршы алырбыз, оныклар сөярбез дип хыялландык. Рифат кына күрә алмады...

Ул вакытта үз кибетемне ачып, тавык ите сата идем. Берзаман эшем бармый башлады. Бөтенләй минуска ук киттем. Әтисе үлгән кызыма бирелгән 11 мең сум пенсия – бөтен яшәү чыганагыбыз шул. Улларымның үз тормышы, алардан акча сорый алмыйм...

Шул чагында Рәмзия үзенең тагын бер хыялын искә төшерә. Моннан берничә ел элек туганнан туган сеңлесенә фатир эзләгәндә риелтор эшенә кызыгып кала ул. «Бу да шул ук сәүдә бит, мин дә эшли алыр идем», дигән уен иренә дә әйтә. «Акчабыз житә, яшә тыныч кына», – ди аңа ул чакта Рифат.

– Шулай да интернеттан бер риелторның эшен карап бара башладым. Ул блогымда бер-ике тапкыр реклама да урнаштырган иде. Тәвәккәлләп, шул ханымга яздым. «Тәжрибәм юк, ләкин бик зур теләгем бар», – дидем. Башта берәр айлап уйлады әле. Аннары: «Килегез, мин сезне өйрәтермен», – диде. Өйрәнәп, ияләнәп китүе жиңел генә булмады. Елаган вакытларым да күп иде. Башкарып чыга алырмын микән дигән куркудан да, кешеләрне кыен хәлдә калдырмасам иде дигән җаваплылыктан да, эшнең нечкәлекләрен белеп бетермәүдән дә... Әллә ничә тапкыр ташлап кайтып китәргә дип талпындым. Берсендә, кайтып китәм дип, ишек төбенә кадәр килдем. Белсәләр, туктатырлар дип, ниятемне беркемгә әйтмәдем. Соңыннан аңлатып, телефонына гына хәбәр итәрмен, дим. Ишек тоткасына үрелгән килеш тукталып калдым: «Мин бит эшемне ярты юлда ташлап калдырмый торган идем. Эңә кара, ничә кеше эшләп утыра. Алар миннән дә яшәрәкләр. Тормыш тәжрибәләре дә юк. Мин бит кешеләр белән аралаша беләм», – дим. Гомер буге сатуда эшләгәч кешеләрнең психологиясен аңлыйм. Клиентларым барысы да мине белүчеләр, блогымны карап баралар, миңа ышаналар. Күбесе үзем кебек авылдан чыккан кешеләр. Авыл кешесе белән эшләве рәхәт миңа, аларның жаннарын аңлыйм. Аны житәкчебез дә әйтә: «Синең клиентларың жайлы кешеләр, үзең кебек», – ди.

Баш белән, күңел белән эшли торган хезмәт бу. Фатирны риелторсыз да сатарга һәм сатып алырга була. Ләкин шушы өлкәне белмәгәч, кешеләр бу эштә оттыра. Сатучылары – бөяне куя, ә сатып алуучылары аны төшергә белми. Яки алыпсатарларга тап була. Фатирның житешсез якларын күрмиләр, алар яши башлагач кына ачыклана... Ә минем максатым – үземә түләнгән комиссияне аклау, клиентыма өстәмә чыгым китермәү. Сатканда фатирны иң отышлы вариантта күрсәтергә, ә сатып алганда күренеп тормаган минусларын да күрү, бөяне киметергә тырышам. Базарда бәрәңге саткан кебек сатулашкан вакытларым була. Клиентыма иң шөп фатирны иң кулай бөядән алып бирергә ярдәм итә алсам, үземә алган кебек сөенәм.

Рәмзиянең интернеттагы сәхифәләрен үзем дә берничә еллар карап барам. Интернетта: «помидор үсентеләре ник үсми?» дигән сорау биргәч, ул «Бакчачы Рәмзия» дигән каналны чыгарган иде. Шуннан бирле даими укучысына әйләндем.

– Блогерлык тарихым 2019 елдан башлана. Бакча эшенең балачактан яратам. 7 нче класста укыганда ук почта аша заказ биреп, әллә нинди чәчәк орлыклары кайтарткан идем. Ул вакытта бу әле зур яңалык. Нинди генә эш эшләсәм дә, әти белән әни мине гел мактап кына торды. «Карале, нишләтеп эшләп куйган бит!

Моны син генә булдырасың, кызым», – дип, бер-берсенә гажәпләнгән булып сөйлиләр әле. Юри генә мактасалар, шунда ук сизәм, ә алар аны шулкадәр килештереп, ышандырып әйтә. Шулай мактагач, тагын да күңелем үсеп китеп эшлим. Кияүгә чыккач, кайнаналарымда матур итеп биек түтәлләр ясап, суганнар үстерә идем. Алгы бакчаларында агач төпләренә клумбалар ясап, чәчәкләр утырттым.

Өйләнешкәч, башта ике ел Рифатның әти-әнисе белән яшәдек. Гаиләсе белән олы абыйлары да шул йортта тора. Ул вакытлар шундый матур хатирә булып яши күңеләмдә. Бик тату булдык. Бар эшне бергәләшәп эшли идек. Киләндәшем белән икәү кер уабыз, Равия әни аларны ишегалдында чайкап, элөп тора... Ул бик чиста-пөхтә кеше булды. Кайнана кебек төтүгә, үз әнием кебек якын кешем ул, Аллага шөкер, бүген дә исән. Үземнең дә киләчәк-ремә Равия әнием шикелле кайнана буласым килә. Күп эшкә өйрәтте ул мине. Үз йортыбызны алгач та, башка чыгасым килмичә елады. «Күчмик, монда гына торыйк», – дип, Рифатка күпме ялындым. Кайнанам начар булса, тизрәк чыгып качасы килер иде, ә безнең әни шулкадәр әйбәт кеше.

Бакчабыз булгач, иртә яздан орлыклар чөчеп, тәрәзә төбендә үсентеләр үстерә идем. Сатарга дип тө үстердем. Блогымдагы киңәшләр – барысы да үз тәжрибәм. Хәзер инде аны үзем генә алып бармыйм, ярдәмчеләрем бар. Телеграм-каналым тулысынча кызым Азалия кулында.

Бер генә хәбәрне дә укымыйча калдырмыйм. Башка эшем торса торып тора, башта язылучыларымның хәбәрләрен укыйм. Әле менә кичә бер ханым язды. 18 көн элек кенә ире үлгән. «Рәмзия, нишлим, сүлүй алмыйм. Кайчан жиңелрәк була миңа?» – ди. Кайчандыр шушы сорауны үзем дә бер хатынга биргән идем. «Кырыгы үткәч жиңеләя», – диде. Кырыгы да үтте, бер дә жиңеләйми. «Иллә беренче кичәсеннән соң», – диделәр. Ул көн дә үтеп китте, ә күкрәктәге теге таш һаман да суларга ирек бирми. Аларның, бәлки, мине юатулары гына булгандыр. Коръән укып кына тынычлана идем. Көн саен Рифатым рухына Коръән укыдым.

Быттыр ирем төшемә керде. Костюм-чалбар, ак күлмәк кигән. «Рәмзия, мин китәм. Өйләнәм мин», – ди. Әй ачуым килде. Төшемдә аның инде тере түгеллеген дә беләм. «Ничек өйләнәсең? Син үле булып өйләнәсең, мин тере булып та кияүгә чыкмадым», – дим икән аңа. Китәм диде дә, борылып китте. Шуннан соң миңа ничектер жиңел булып калды. Шушы төшне күргәнче әле гел кайтыр кебек иде. Иртән уянам да, тәрәзәгә киләм. КамАЗы белән капка төбенә кайтып туктагандыр кебек. Кайтмасын да беләсәң, тик күңел көтә дә тора... Яшисең икән. Бер көн яши алмам дисәң дә, яшисең икән. Балачакта әти белән әнинен: «Кызым, булдырасың!» – дигән искә төшәрсәң дә, балаларга кирәклегеңне уйлыйсың да, яралы йөрәгеңне учыңа кысып, алга барасың.

ӘЙТЕП АҢЛАТА ТОРГАН ТҮГЕЛ...

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

Ана йөрәге баласы өчен янып
яшәр өчен яралгандыр,
мөгаен. Баласы кайда гына
булса да яна ул... Шатланса
да, мактанса да, горурланса
да, борчылса да йөрәге
урынында булмый әни
кешенең. Балаң белән
чишелеп китеп мактану да
хас түгел безгә, йөрәк парәң
салган кайгыны да эченә
йотып сабыр гына кичерәсең.
Бу елларда уллары махсус
хәрби операциядә булган
егетләрнең әниләре ут эчендә
яши. Кайберләре гомерлеккә
әнә шул ут эчендә кала.
Язмабыз – улларын яуда
югалткан ике әни турында.
Алар Чүпрәле районныннан
Яңа Чокалыдан Румия апа
ВӘЛИУЛЛИНА һәм Түбән
Каракитәннән Рушания
ИДРИСОВА «Илгә килгән
бит...» дип күтәрәләр
кайгыларын, «Без булмасак,
кем дип киттеләр
улларыбыз», – диләр.
Зарланмыйлар да, телләрендә
бары бер сүз: «Әйтеп аңлата
торган түгел...» Өч ел үттеп тә
күзләрендә яшь кипмәгән...
Хәер, ул кипмәс тә инде...

Румия ВӘЛИУЛЛИНА:

– Мин улларымны ялгыз гына үстердем. 32 яшемдә тол калдым. Фәриткә – 8, Фәнилгә – 4 яшь иде. Ике улымны алып туганнарым янына Яңа Чокалы авылына кайттым. Бертуган эне-сеңелләрем күп авылда, алар янында булгач ятимлекне сизмәдек тә. Дөрөс, кияүгә чыгып сигез ел яшәп алдым әле. Әмма шулай язган булгандыр инде, аерылып кайттым. Оланнарны тәрбияләп утырырга вакыт та булмады. Үзләре шулай тугандыр алар. Сәгать иртәнгә өчтән тора идем. Өйдә терлекләр, аннан фермага сыер саварга барам. Гомерем буге фермада эшләдем. Кайтам, өйдә тиз генә эшлим дә, тагын эшкә фермага, кич тагын фермага... Алай бул, болай бул дип әйтерлек тә вакытым булмады. Үзләре укыдылар. Алар белән дәрәс әзерләп утырмадым. Олы улым башлы иде, энесен ул өйрәтте инде. Эшләп, бик акыллы булып үстеләр. Бер генә авырлык китергәннәрен, кыйнашканнарын да хәтерләмим. Мәктәптә мактадылар гына, йөземә кызыллык китермәделәр. Фәнилнең классында ике туганнары күп иде. Бик дус булдылар. Братымның, сеңлемнең малайлары белән өч дус булып йөрделәр. Бер-берләре өчен үлеп торалар иде. Әмма өчесенә дә гомерләре кыска булган шул...

Минем төп таянычларым улларым булды. Үсеп житкәч, икесе дә армиядә хезмәт итеп кайтты. Фәнил, гомумән, армиягә барыр өчен военкомат бусагасын таптап, мине кайчан аласыз дип аптыратып бетергән. Аның телендә гел армия булды... Ул кечкенәдән спорт белән шөгыльләнде. Авыл Сабатуйларында бил алышты. Кул көрәшендә беренчелекне бирмәде, армиядә дә ярышларда катнашып жиңүче булган. Боксны бик ярата иде, шуның буенча китәм дип тә йөрде. Авылда нинди мөмкинлек булсын инде... Төннәр буге телевизордан бокс карый иде. Һәр спортчының исемен, буен, авырлыгын язып барган дәфтәре саклана менә. Шулай нык ярата иде инде боксны.

Фәнил ВӘЛИУЛЛИН – рядовой, махсус хәрби операциягә 2022 елда мобилизациягә эләгеп китә. Шул ук елның ноябрендә Луганск өлкәсенең Северодонецк районы территориясендә Кременной шәһәрән контрольгә алу өчен барган хәрби бәрелешләрдә һәлак була. Россия Президенты Владимир Путин Указы нигезендә үлгәннән соң «Батырлык ордены» бирелә.

Фәнил ел ярым хезмәт итеп кайтты да Ульянов шәһәрәнә эшкә китте. Тырыш иде, берничә эштә эшләп, беренче машинасын сатып алды. Аннан абыйсы янына Мәскәүгә китте. Санкт-Петербургта да, Калининградта да төзелештә эшләделәр, берәздән Казанга кайттылар.

Шушы яшемә житеп телевизордан яңалык, сугыш турында кино караганым юк. Ил-көннең бер хәбәрән белми яшим. Үз дөньямы бар, шул житә. Йөрәк бетереп, нигә телевизор карап утырырга инде?! Махсус хәрби операция башлангач та шушының кадәр булыр, жилләре безгә тияр дип уйламадым. Халык мобилизация дия башлады. Фәнил ялга кайткан иде. Ындырда чөгәндәр алабыз. «Әни, безгә дә приказ чыкты инде», – диде Фәнил. Ул чакта да ныклап аңлап бетерә алмадым әле. Беренче көннендә үк сельсовет Роберт абыйсы килеп: «Районга жыялар», – диде. Фәнил

барып повестка күтәрәп тә кайтты, икенче көнне иртән китеп тә барды. Бернәрсә эшләп тә, сөйләшәп тә өлгереп булмады. Без әле жүнлөп илдә нәрсә барганын аңлап бетерерлек дәрәжәдә дә булмаганбыздыр... Әйтеп аңлата торган түгел... Казанда Экспода бер ай булдылар да 26 октябрдә киттеләр. Озатып калдык инде... Белгород шәһәрәндә ун көнлөп булдылар. «Иртәгә озаталар, үзем элемтәгә чыгармын. Бу симкалар белән кермибез, ыргытам моны», – дип шалтыратты ноябрь башында. Аннан берничә көн хәбәрә булмый торды. Ул чактагы януларым!.. Тик беркайчан да начар уй кермәде. Өмет белән яшәдем. Беренче тапкыр йөргән кызына шалтыраткан, тагын берничә көннән соң сеңлемнең кызына (бик нык дус иде алар!), аннан соң миңа шалтыратты. Сеңлемә казлар йолкышырга барган идем ул көнне. Озак кына сөйләштек улым белән. Ул кая жибәргәннә-

рен, нинди шәһәрдә булуын да әйтмәде. Мин аны хәзер дә белмим әле. Кременной шәһәре, диделәр бугай. (Ул чорларда Луганск өлкәсенең Северодонецк районы территориясендә Кременной шәһәрен контрольгә алу өчен хәрби бәрелешләр барды. – Ч. Г.). Авыл хәлләрен, һәркемне сорап чыкты улым. Сөйләшкәндә шалдыр-шолдыр нидер очканы ишетелде. Мин инде бик борчылдым. Шуннан соң хәбәргә чыкмады: ике көн дә узды, бер атна да, ун көн дә узды. Барысы да Фәнилдән хәбәр юкмы дип сораша. Мин берни белмим. Районда уллары, ирләр СВОга киткәннәреннән төркемнәргә кергәннәр иде. Анда язышып торалар. Бөтенесенекә дә шалтырата: әле кичә хәбәргә чыкты, диләр, әле төнлә, әле иртән. Минекәннән генә бер хәбәр юк...

Ул елны җил бик көчле булды. Гел йөрәккә тиеп улады да улады... Хәтта электр баганалары улады инде... Үземә урын таба алмый йөрдем ул көннәрдә. Алай бер начар төш тә күрмәдем үзе. Әмма йөрәкне жу иттерерлек бер хәл булды... Менә шушы алтын алкаларымны декрет акчасына алып кигән идем. Бер дә салганым булмады. 33 ел буга бер мәртәбә ычкынмады да алар. Бер иртәдә колагымны нәрсәдер чәнчүдән уянып киттем. Капшап карасам, уң колагымның алкасы ычкынган. Сикереп тордым, йөрәгемә бәрде инде... Нәрсәгә бу алка ычкынды икән дигән уй китмәде... Сеңелләремә сөйләдем. «Алка ычкына инде ул, була торган хәл», – дип тынычландыралар мине. «Ул бит еллар буга ычкынмаган алка», – дип өзгәләнем... Ул вакытта Фәнилем үлеп яткан булган инде, мин генә белмәгәнмен... Әйтмәгәннәр... 14 ноябрьдә үзбездән район егетләре әниләренә шалтыраткач: «Яңа Чокалыдан бер егет үлдә», – дигәннәр. Ул чакта авылдан бер минем улым гына киткән иде... Бер әни абыемның хатынына шалтыратып әйткән булган. Әмма туганнарым берсе бер сүз әйтмәде, белгертмәде дә. Алар да ышанмаган, рәсми хәбәр көткән-

нәрдер инде... Фәниленең хәбәре булмагач, туганнарымның балалары шалтыратып эзләп карады. Үлеләр арасында да, госпитальдә дә юк дигәннәр. Ул хәбәрне ишеткәч тагын берсәк (берәз – Ч. Г.) тынычландым. Инде ноябрь тәмамланып килә иде. Ә кечкенә сеңлем минем янга чыга да һаман бер сүз сөйли: «Апа, дөньяда нәрсә барганын аңлайсың бит инде, анда шартлый, монда шартлый, үлемсез булмас инде», – ди. Алар мине үзләренчә әзерләргә теләгәннәр инде. Ана йөрәгә моңа ничек әзер булсын?! Ул бит өмет белән яши, баласына начар булып дигән уйны бервакытта да башына китерми.

Декабрь керде... Туганнарым инде военкомат белән сөйләшеп тора икән. Мин берни сизмим... Беркөнне бөтен туганнарым килеп керде. Алар көн дә килмичә калмый, һәрвакыт ярдәм итәләр, шуңа мин алар килүенә өйрәнгән. Аны-моны уйламадым әле. «Хәбәр юкмы?» – дип сорыйлар. «Сау булса, моңынчы хәбәре булмый тормас иде», – дидем шунда. Бер братым качаклап ук алды. Үзенә дә улы моннан ун ел элек юл һалакәтендә үлгән иде. Шуңа арада военкомат кешеләре дә килеп керде... Улымның жәсәден 18 декабрьдә генә алып кайттылар. Үзбездә, мәселәманча юып жирләдек... Шартлап ядрә тигән булган. Өчәү булганнар. Улым белән бер егет үлгән, командирлары яраланган. Соңгы минутларын командиры сөйләгән инде Фәриткә. Миңа барысын да сөйләп кенә бетермиләр.

Кечкенәдән йомшак булып үсте, артык та йомшак, кызлар кебек иде. Балачакта яулык бәйләп куйса, гел кыз бала иде. «Улым, сиңа кыз булып туасы калган», – дип әйтә идем. Шуңа хәтле мәрхәмәтле бала иде. Әйтеп тә аңлатырлык түгел... Мин аның кычкырып сөйләшкәннән дә белмим. «Ярар, әни»дән башка сүзә булмады. Һәр анага үзенә баласы яхшы, сүз дә юк. «Фәнилем кебек бала тагын дөньяда бар микән», – дип

уйлыйм... Үлеп тора иде минем өчен... Улым исән чакта нык идем, авырганым да булмады, хәзер менә бетерештем, даруларым кесәмдә генә йөри. Бала кайгысы кешене үтерә дә ала икән ул. Улым киткәннән бирле күземдә яшәп кипми. Кем килсә дә, телефоннан сөйләшсәм дә, телемдә гел Фәнил... Күңелне кайтарырлык бер генә сүз дә әйткән бала түгел бит. Әйтеп аңлатырлык түгел... Хәзер менә фотосына гына карап утырырга калды. Сеңлемнең кызы Элиһә махсус киштә ясап куйды. Монда Фәниленең фотолары, медале, үзе белән кайткан дисбесе, догалары, сәгатә. Ул сәгать әле дә йөри, әмма вакытны дорес күрсәтми...

Әле бит улым гына түгел, авылдагы бер братым да шунда китеп югалды... 2023 елны майда үзе теләп китте. Гаиләсе, өч баласы, оныклары бар... Миңа китәр көне җиткәч кенә әйтте. «Балакай, ник китәсең инде, белеп торасың бит», – дип качаклап елады. Бер елдан соң үле хәбәре килде. 48 яшь иде Рәмискә. Хәбәре бар, ә жәсәде юк менә. Бер ел узды инде... Аның өчен дә өзәләбез. Ярый әле улымның жәсәде булса да кайтты, үзбездә җирләдек, кабере бар, дим. Фәнилем анда калса нишләп идем... Туганыбыз да үзбездә күмелсә иде...

Ил-көннәр тизрәк тынычлансын дип телим көн саен. Уллары булган әниләреннән иң зур теләгедер инде ул бүген... Илгә килгән кайгы инде... Аллаһы Тәгалә шулай язгандыр... Качып йөри торган балалар түгел алар... Мин эштә булган булсам, дип тә, кайтмаган булсам, дип тә әйтмәде. «Әни, бар да яхшы булып», – диде. Улымның үлемен әле дә күңелем кабул итә алмый. Чынлап та Фәнил идеме соң дип сөйләшәбез кайчак... Югыйсә үз күзләребез белән күрдәк. Балки, ул булмагандыр дигән уй килеп керә бары... Менә-менә кайтып керер кебек. Әниләр күңелә көтәр өчен яралгандыр инде ул. Һәм дога укыр өчен... Улым һәрвакыт: «Әни, догада бул», – дип әйтә иде...

Айдар ГАЗИМОВ – кече сержант, хәрби бурычын үтәргә армиягә киткәч, Россия Федерациясе Кораллы Көчләрендә хезмәт итү өчен контракт төзи. Ярты ел Сириядә хәрби командировкада булып кайта. Анда медаль белән бүләкләнә. 2022 елда махсус хәрби операциягә җибәрелә. Донецк Халык Республикасы, Луганск Халык Республикасы территорияләрендә хәрби бурычын үтәгәндә һәлак була. Россия Федерациясе Президенты Владимир Путин Указы нигезендә үлгәннән соң «Батырлык ордены» бирелә.

Рушания ИДРИСОВА:

– Ирем Дамир белән 11 ел бала көттөк. Булмады. Бала алу турында мин сүз кузгаттым. «Бер кыз алыяк», – дидем. «Ә нигә кыз гына? Алсак малай да, кыз да алыяк», – диде ирем. Аның шушы сүзе барысын да хәл итте. Бертуган балалар эзли башладык. Документларны башта ук балаларны гаиләгә алу өчен дип тутырдык. 6 яшьлек Айдар белән 4 яшьлек Альбинаны беренче күрүдә үк ошаттык. Үзәбезнекеләр, дидек. Балалар да юл буге: «наш папа, наша мама» дип кайтты. Казаннан кайткан кичтә үк үзәбездә туган балалар кебек булдылар. Улыкка алдыкмы, гаиләгә тәрбиягә алдыкмы – бервакытта да безнең өчен мөһим булмады ул. Бу документта гына язылган сүzlәр. Без аларны беркайчан да ят итеп санамадык. Кайтканда бер тамчы татарча белмиләр, русча гына сөйләшәләр иде. «Мама», «папа» дип әйтергә телсез икән, «әти» һәм «әни» дип әйттегез», – дип аңлатты Дамир балаларга. Шундук туган телләрендә

әйтә башладылар. Альбина Айдарга исеме белән генә эндәшә иде. «Ул синең абыең, «абый» дип әйт», – дип өйрәтте әтиләре. Альбина шул чактан ук абый дип әйтергә гадәтләнде. Бик тәрбияле булдылар, «оланнарыгыз шундый, мондый» дигән бер сүз ишетмәдек кешеләрдән дә. Мактанып әйтмим, ничек бар шулай әйтәм. Бик якты күңелле балалар. Кешеләр йөрәк астында йөрткән балаларынан әллә ниләр ишетә, минем бер кыек сүз ишеткәнем булмады. Бик ярдәмчелләр, һәрвакыт булышырга әзер булдылар. Үсмерлек чорларында да авырлык китермәделәр. Үз әти-әниләрен дә искә алмадылар. Алар әти-әниле ятимнәр иде. Шулай да Айдар 7 нче сыйныфларда укыганда телефоннан әтисе шалтыраткан аңа. Номерын, күрәсен, социаль челтәрләрдән тапкандыр. «Мин синең әти-ең», – дигән. «Минем әти өйдә», – дигән дә Айдар телефонын сүндөргән. Без инде теләсәң аралаш, дидек. «Минем әти дә, әни дә бер генә – сез», – диде Айдар ул чакта. Айдар белән Альбина бер-берсе өчен үлеп торалар иде. Кайтып керсәләр иң элек: «Альбина өйдәме?», «Абый өйдәме?» дип сорыйлар иде. Ул сорау өйгә кергән саен әйтәләр иде. Әнә шулай минут эчендә бер-берсен югалттылар. Туганлык жепләре бик нык иде балаларда...

Айдар мәктәпне тәмамлагач, Чүпрәледә техникумга укырга керде. Укуы тәмамлануга армиягә китәргә теләде. «Бар да бара, мин дә барам. Миңа кайчан повестка килер?» – дип, вакыты житкәнән көтеп торды инде. «Армиягә бармаган егет түгел ул», – дия иде. Призывка элэгү эләкмәвен белер өчен әтисе белән Буага хәрби комиссариатка да барып кайттылар әле. 2018 елны Приморье краена Уссурийскига хәрби бурычын үтәргә китте. Дамирның ике туганы шунда офицер, бер энекәшәбез дә шунда хезмәт итә иде. Шуңа күңелебез тыныч булды. Айдар ярты ел хезмәт иткәннән соң контракт төзде. Еракта калуына эчем пошты, әмма без балаларның бер генә теләк-ләрәнә дә каршы төшмәдек, кире-

сенчә, һәрвакыт теләктәшлек итәргә тырыштык. Менә Альбинабыз да балачактан табиб булам дип хыялланды. Ульяновскида башта медицина көллиятен тәмамлады, аннан соң институтка укырга керде. Бишенче курста укый инде.

Айдарыбыз бер ел узгач ялга кайтты. «Миңа ошый, мин хәрби булам», – диде. Ул чакта ил тыныч иде бит әле. Хәрби булу – абруйлы эш. Нияте – укырга керү иде. Кече сержант булды. Ике ел хезмәт иткәч, ярты елга Сириягә китте. Борчылып, куркып тордык инде, һәрвакыт элемтәдә булдык. Махсус хәрби операция башланганда улыбыз ялда безнең янда иде. Аңа частеннан шалтыраттылар. Иптәшләре китә башлады. «Әни, безгә дә чират житәр инде», – диде улыбыз. Айдарның ялы беткәнчә барысы да жайланып дип өметләндек. Болай озак булыр дип уйламадык та. Айдар, әле киткәч тә, беркадәр частендә хезмәт итте. Аннан соң аларны Хабаровскига ученига жиберделәр. Танкист булырга укыттылар. Июнь ае иде, беркөнне Айдар шалтыратта: «Әни без киттек, самолетка утырабыз. Барыгызны да яратам», – диде. Коелдым да төштем, нишли алам инде?! Исән-сау кайтуын теләдем. Бик озак барды алар: башта самолетта, аннан поездда. Барганда поезддан төшеп-төшеп калучылар булуын да әйтте. «Син барма, мин барма, кем барырга тиеш соң анда?» – диде Айдар. Барып життек дип шалтыратканнан соң ике атна хәбәре булмады. Бик борчылдык. Частена шалтыратып эзли башладык. Әллә хәбәр иткәннәр, әллә жай туры килгән – шалтыратты. Кайда икәнән әйтмәде. «Бар да яхшы, әлегә сөйләшә алмыйбыз. Тиздән бар да төгәлләнә», – дип безне тынычландырды. «Сентябрьдә референдум була да, кайтабыз», – диде. Сентябрьдә мобилизация башланганда улыбызны жирләгән идек инде...

Берничә кешегә бер телефон иде аларның. Шул номердан һәрберсе үзенекеләренә хәбәр салып торды. Айдардан ике көн җавап булмады.

Беркөнне: «Сез Айдарның әни-семе?» – дип яздылар. Болай да урынында булмаган йөрәк сикерә башлады инде. «Әйе, ник үзе язмый?» – дип яздым. «Борчылмагыз, Айдар жәрәхәтләнде. Севастопольдә госпитальдә», – дигән җавап килде. Хәбәр көтеп яши башладык. Аңында булса, ике сүз язып жиберә ала бит инде дип уйладык. Өч көн көттек тә интернеттан госпиталь номерын табып шалтыраттык. Безнең исемлектә юк, диделәр. Үлүчеләр арасында юк дип шатландык, ә алар исәннәр исемлеген әйткән булган икән. Телефон аша бөтен нәрсәне аңлап бетереп буламы инде... Улыбыз инде бер көн элек госпитальдә жан биргән булган. Икенче көнне иремә улыбыз турында хәбәр иткәннәр. Ирем шундук әйтмәде әле. Мин каз йолкышырга киткән идем, көн туса, эш бетми бит инде, беркем дә начар хәбәр көтеп кул кушырып утырмый. «Айдарның хәле авыр, әллә ни булуы бар, эзерләнеп торырга кирәк инде», – дип шалтыратты Дамир. Шул ук сүзләргә Альбинага шалтыратып әйттем. Дамир очрашкан кына барысын да сөйләде. Улыбыз утырган БМПга гранатомет ата, ул яна башлый. Танк эченнән алып чыгалар чыгуын, әмма улыбыз янып өлгерә инде... Бу хәбәрне ишеткәч тә, бәлки, Айдар түгелдер дигән өмет белән яшәдем. Алып кайткач, үз күзләрем белән күрдем... Бик авыр бала үлемен кичерү. Төзәлмәс яра инде ул... Менә өч ел була. Айдарны искә алмыйча, Айдар шулай дип әйткән иде, дип әйтмичә бер көнебез дә узмый. Бик кадерле иде шул безнең өчен...

Ана күңеле сизә икән ул, әллә Аллаһы Тәгалә сиздәртмә?! Айдарның үлеменә ике-өч атна кала, төш күреп уяндым. Хат килгән икән, дим. Эче тулы документ. Айдарның паспорты, хәрби билеты да шунда. Хәрби билетының соңгы битен ачкан идем, анда: «Уволен из рядов Российской армии по случаю смерти» дип язылган. Йөрәгем жу итеп уяндым, шундук Дамирга сөйләдем. «Көн дә сөйлисез, шуңа

күрә төшенә әллә ниләр керә, гомере озын булып. Исән-сау кайтыр», – диде. Альбина да шул чакларда абыйсының үлгәне турында төш күрде. «Кирәкмәгән төшләр күрәбез инде», – диештек тә оныттык. Әйтәм бит, беркем дә начар хәбәр көтөп яшәми, бигрәк тә балаңнан... Ә бит менә ничек белгерткән...

Хәзер менә фотолары гына калды. Фотоларын һәм медалыларын куяр өчен махсус шкаф ясаттык. Район житәкчелегеннән рөхсәт сорап, авыл уртасында үз хисабыбызга һәйкәл куйдык. Үзәбез өчен истәлек булдырдык шулай. Ул һәйкәл – улыбызны ярату, аның белән горурлану, аны онытмау билгесе. Андагы фотода елмаеп карап тора ул. Дамир мәдәният йортында эшли безнең, көн саен яныннан узып йөри. Аңа да бик авыр. Сиздермәскә тырышса да, барысын да аңлыйм...

Ходай язганнан качып кала алмыйсың, диләр. Үзәбезне шулай дип тынычландырабыз инде... Әмма балаңны югалту – гомерлек яра... Бигрәк акыллы, мәрхәмәтле бала иде шул. Мәрхәмәтле дигәннән... Айдар һәлак булып, күпмедер вакыттан соң, Альбинаның мессенджерында абыйсының элеккеге номеры элементта дип чыга. Ул шундук әлеге номерга яза. Баксаң, бу егет фронтта яралана, аны госпитальгә озаталар. Шул чакта Айдарыбыз туганнарыңа шалтыратырың дип, телефоның бу егеткә бирә. Бик озак госпитальдә ята, күрәсез, хәлләнгәч телефонны кушкан. Айдарның үлгәннән белмәгән дә... Ул номер хәзер күренми инде, сим-картасын алыштыргандыр, мөгаен. Ә үзәбезнең телефоннарда Айдарның номерын бетерергә кул күтәрелми. Жибәргән аудиохәбәрләре дә саклана. Берсәк авыр вакытта тыңлап алгач жиңелрәк булып китә кебек. Нигә тәрбиягә малай алдык микән дип үкенгән бер минутыбыз да булмады. Без уллы булып яшәп калдык. Үстердек, карадык, бәхетле итәргә теләдек.... Ә иң мөһиме – чын каһарман егет тәрбияләдек...

Марат ГАФАРОВ,
Чүпрәле муниципаль районы башлыгы

Чүпрәле районы махсус хәрби операциядә булган 300 дән артык якташыбыз белән горурлана! Алар – Бөек Ватан сугышы елларында фашистларга каршы көрәшкән жиңүчеләрнең лаеклы варислары. Махсус хәрби операция башланганнан бирле безнең егетләргә районнан 77 гуманитар конвой жиңбәрелде. Гуманитар ярдәм арасында сугышчан бурычларны үтәү өчен кирәкле бар нәрсә – автомобильләрдән һәм квадрокоптерлардан алып, халкыбыз кулы үрелгән маскировка челтәрләренә кадәр. Сугышчылар өчен өйдә пешерелгән ризыклар, кайнатмалар, камыр ризыклары аеруча кыйммәтле, алар туган йортны хәтерләтә. Рәхмәт сүзләрен без алардан һәрвакыт ишетәбез һәм кайткач район халкына житкәрәбез. Кыска вакытлы ялда булган хәрби хезмәткәрләребез һәм аларның гаиләләре белән даими очрашулар уздырыла. Сугышчыларыбызның әти-әниләре мөрәжәгатә буенча төрле ярдәм күрсәтелә: йортларны су белән тәэмин итү челтәренә тоташтыру, торакны ремонтлау өчен төзелеш материаллары белән булышу, утын белән тәэмин итү, матди ярдәм һәм бик күп башка сораулар... Хәзерге вакытта хәрби хезмәткәрләрнең алты ялгыз ата-анасына даими социаль хезмәт күрсәтелә. Моннан тыш, сугышчыларның әниләре өчен шифаханә-курорт дәвалануы һәм тернәкләндерү оештырылды. Балалар да игътибарсыз калмый: каһарманнарыбызның 32 баласы быел «Акчарлак» лагеренда ял итте. Махсус хәрби операциядә катнашучыларның һәм һәлак булганнарың гаиләләре һәрвакыт даими игътибар үзәгендә. Сакчылар үзләре дә игътибарсыз калмый. Район күләмендәге барлык мөһим чаралар – Сабантуй, Акатуй, Яңа ел, Жиңү көне, спорт ярышлары һәм мәдәни вакыйгалар вакытында кыска вакытлы ялга кайткан сугышчыларыбыз, ветераннарыбыз тантаналы рәвештә хөрмәтләнә. Бу – аларның хәрби хезмәтенә җәмгыятьнең рәхмәт билгесе. Махсус хәрби операциядә катнашучыларның гаиләләренә, волонтерларга һәм барлык чүпрәләләргә каһарманнарыбызның рухларын сакларга ярдәм иткән кайгыртулары һәм игътибарлары өчен чын күңелдән рәхмәт белдерәбез. Һәрбер ярдәм алар өчен көч һәм өмет чыганагы булсын! Жиңү белән исән-сау кайтуларын телибез һәм көтөп калабыз.

КЕРӘННІ САНДУГАЧЫ

«Апа, бу яфраклар ник яшел?» «Кояш ни өчен якты?» «Су ник юеш?» «Апа, апа»... Халык шагыйре Фәнис Яруллинның укучылар гимнына әверелгән шигырендәгечә – балаларның теле кыңгырау, сорауларына җавапны табып кына өлгерт! 40 елга якын ничәмә-ничә сорауларга җавап бирмәгән дә, ничәмә-ничә бәләкәй куллардан тотып, тәүге сызыкларны сыздырмаган Шәмсенур апа ӘХТӘМОВА. Ә бит мәктәп бусогасында беренче укучыларын каршы алганда аның үзенә дә 17 генә яшь була эле. 1942 елның 1 сентябре. Шәмсенурның беренче дәресе. Әтиләрен сугышка озаткан моңсу күзле кызлар-малайлар аның кулындагы бердәнбер «Әлифба» китабына текәлгән. Апалары кара тактага акбур белән зур итеп «А» хәрефен язып куя. «Балалар, менә бу – әлифбаның иң беренче хәрефе. «Атам», «анам», «апам», «абый» шушы хәрефтән башлана инде...» Апаларыннан «атам» дигән сүзгә ишетеп, класста «мышык-мышык» борын тарткан тавышлар ишетеләп куя. Шәмсенурның үзенә дә күңелә тулырга гына торган мәле. Класс тәрәзәсеннән күренеп торган урман артында – туган авылы Ташкич. Ике ара 18 чакрым гына булса да, ул инде кызга әллә кайда, еракларда калгандыр шикелле...

Лилия ГӨРӘЕВА

Арча педагогика училищесында курслар тәмамлагач, Шәмсенурны менә шушы авылга – Түбән Пошалым мәктәбенә башлангыч класслар һәм математика укытучысы итеп билгеләделәр. Кызының урман аша җәяү йөриячәгенә и-и өзгәләнде инде әнисе Шәмсениса апа. Бүрә заманы бит. «Бар инде, кызым, белгән догаларыңны укы да... Соңга кала күрмә», – дип озатып кала ул Шәмсенурын ялларга кайткан саен. Бер атнага җитәрлек итеп пешереп алган бәрәңгесен аркасына асып, шомландырып шаулап утырган урман сукмагынан атлый яшәү укытучы. Алдарак ниндидер карамчык шәйләнә. Әллә бүрә инде? Чынлап та, бүрә бит! Бәлки,

китәр эле, дип, юл буендагы агачларга ышыклана Шәмсенур. Якын килә башласа, биштәрәндәгә бәрәңгеләрен ыргытыр энә. Пошалымдагы фатир хужасы начар хатын түгел түгелен дә, ягарга утын булмагач, бәрәңгене өеннән үк пешереп алып килергә мәҗбүр кыз. Бер атна жылыда торып бозылса да, урталай бүлгәч, эче сузылып килсә дә, нихәл итәсен. Буа районына окоп казырга баргач, шул бозылган бәрәңгесә дә булмады бит. Ачылыктан тәмам киселгән кызын ярый эле авылдаш бабай очратты. «Үземнән калдырмыйм. Калсан, ачка үләчәксең», – дип, мәҗбүриләп Ташкичкә алып кайтты ул Шәмсенурны.

Товар поездыннан төшкәч, кача-поса үз авылларына көчкә кайтып егылганнар иде ул вакытта. Шуннан кайткач килде бит инде аларга Сеже мәктәбе директоры Мөхәммәт абый Ягъфәров. Жиденчене бетергәч, тагын укырга теләге бар иде дә кызның, «Түләргә акчам юк, колхозга эшкә керерсең инде», – диде әтисе Шәрәфи. Сугыш башлангач, тугыз-унны түләүле иттеләр шул. «Шәрәфи абый, укысын Шәмсенур, – дип башлады сүзне директор. – Жиденчене яхшы укыды бит ул. Сезнең балалар барысы да башлы алар...» Мөхәммәт абый дәрәс әйтә анысы. Гыйльметдин абыйсы да, Шәмсенур да, Минһаж энесе дә яратып укыдылар. Мәктәпкә кергәндә үк инде укый-яза белгән Шәмсенурны класс житәкчесе кулыннан житәкләп икенчеләр янына кертеп утырткан иде. Гыйльметдин абыйсы соңыннан Арчада милиция житәкчесе булып эшләде. Минһажның гына гомере кыска булып чыкты, Ташкентта югары милиция мәктәбендә укыган егет суларга төшеп югалды...

Укытучыларга кытлык заман. Гаиләсе, бала-чагасы юк, дигәннәрдер инде, Югары Пошалымнан соң Шәмсенурны башта – Му, аннары – Поник, соңрак Саба районының Керәнне авылына жибәрәләр. Фатир хужасы Хәнифә апаның улы армиядә – диңгез флотын да. Укытучы кыздан улына сырлап-матурлап хатлар яздыра. Хәнифә апа гына түгел, Керәнне халкы да ошата бу бәләкәй генә гәүдәле, чем-кара толымлы яшь укытучыны. Өстәвенә, шулкадәр матур итеп жырлый да икән әле! Бик тиздән аны «Керәнне сандугачы» дип йөртә башлыйлар. Эшкә дә кулы ята, әтисеннән килгән сәләт – тегүгә осталыгын әйт! Армиядән ялга гына кайткан арада Фирдәвес әнисе мактап туя алмаган квартирант кызга гашыйк булып та өлгерә. Кап-кара чөчлө, күзләреннән ялкын бөркеп торган гармунчы егет кызның да күңеленә кереп утыра. 1953 елда ул инде Керәнне килене булып, шушы нигезнең үз кешесенә әйләнә. Әмма гаилә Керәннедә төпләнми, Донбасс якларына шахтага чыгып китә. Беренче уллары Энәс Горловка шәһәрәндә туа. Тик шулай да тиздән Ташкенткә кире әйләнеп кайтырга туры килә аларга, карчыгын югалткан Шәрәфи абыйның ялгызын гына калдыра алмыйлар. Кайткан елны үк мәктәптә эш булмый әле Шәмсенурга. Ташкенттә башлангыч мәктәп кенә. Дүрт класска нибары ике генә укытучы. Берләр белән өчләр, икеләр белән дүртләргә бергә укытасы. Бу вакытта инде гаиләдә дүрт бала үсеп килә: Энәс, Рәмзия, игезәкләр Гөлийөзем белән Сәйдәш. Миләүшәләре исә соңрак туа.

– Әни таләпчән кеше иде безнең, – дип искә ала кызлары Шәмсенур апаның яшь вакытларын. – Чисталыкка, тәртипкә бик игътибарлы булды. Аның кебек гөлләр яраткан тагын кем булды икән авылыбызда?! Мәктәп янын да гөлбакчага әйләндерде ул. Әнидән гел гөл сорап киләләр иде. Сабантуй якынлашса, өебездән кеше өзәлми – әни төннәр бие күлмәк тегә. Гап-гади авыл хатынына андый зәвык кайдан килгәндер – күлмәкләрне әллә нинди катлаулы фасон-

нар белән, галстуклы итеп тә, чигешләр белән дә бизәп тегә иде. Безне дә бәйрәмнәргә өр-яңадан тегеп киендерә.

– Бер дә онытмыйм, берсендә әни миңа зәңгәрдән бик матур күлмәк текте. Кибеттән сатып алган салам эшләпәнәң читләрен зәңгәр тасмалар белән бизәде. Андый күлмәк тә, андый эшләпә дә авылда бер кешедә юк иде әле, – дип сагынып сөйли балачагын кызы Рәмзия. Андый истәлекләр Гөлийөземдә дә, төпчек кыз Миләүшәдә дә күп.

Шәмсенур Әхтәмова укучылары күңелендә дә якты бер хатирә булып саклана.

– Шәмсенур апа – кулымнан тотып хәрәф язарга, ижекләп укырга өйрәткән бик кадерле кешем, – ди Арчада гомер итүче Дамир Тажиев. – Мин анда 1969–1971 нче елларда укыдым. «Әлифба» авторлары Сәләй Вагыйзов һәм Рәмзия Вәлитовалар турында сөйләгәннәре истә. «Арча педагогика училищесында укыганда алар минем укытучыларым булды. Алар төзегән «Әлифба» белән планетабызда яшәүче барлык татарлар хәрәф танырга өйрәнә», – дип сөйләгән иде ул. Минем гармунчы булып китүем дә Шәмсенур апа белән бәйлә дип әйтә алам. Башлангычта укыганда фермада эшләүчеләргә концерт куярга алып китте ул безне. Жырлар, шигырьләр өйрәндек, ә гармунчыбыз юк. «Әллә кайдан гармунчы эзләп йөрмибез инде, менә Дамир уйнар безгә», – ди. Каушап киттем, мин бит әле башкаларны жырлатырлык итеп уйный белмим. «Булдырасың, булдырасың, безгә син уйнаган бик ярый», – дигән иде ул шул чагында. Аның дәрәсләре генә түгел, тәрбия чаралары да бик күңелле үтә иде. Тәһәфестә татарча пластинкалар куеп, безне биергә, жырларга өйрәттә. Пөхтә булырга да Шәмсенур апабыздан өйрәндек. Ул вакытта каләмне карага манып яза идек әле. Түгелми торган кара савытларыбыз бар. «Караны төбенә генә салыгыз, балалар. Тугырып салсагыз, түгелер», – дип, гел кисәтеп торды безне укытучы апабыз.

Фәһимә һәм Илгиз Сибгатовларның да беренче укытучылары Шәмсенур апа.

– Сабыр холькылы, бик бала жанлы булды ул, – ди алар укытучыларын искә алып. – Ачуланганын да хәтерләмибез. Классыбыз кечкенә генә, дүрт-биш кенә бала укыйбыз. Шәмсенур апага кадәр үк килеп утырабыз да, ул тыкрыкта күренүгә, утны сүндереп, кайсыбыз парта астына, кайсыбыз мич артына кереп качабыз. Ул керә дә: «Карале, классыбызга тычканнар ияләшкән бит!» – дип көлеп жибәрә. Дәрәсләрне күңелле итеп, уен-көлкә белән уздыра иде. Ул безне эш сөяргә, кешеләргә шәфкәтле, ярдәмчел булырга өйрәттә. Үзе дә шундый кеше булды.

Шәмсенур Әхтәмовага быел 29 августта 100 яшь тулды. Үзе яшәгән Сеже авылының гына түгел, Арча районының Ак әбисе ул. Бүген кызы Миләүшә һәм кияве Ирек янында бик кадерле гомер кичерә Шәмсенур апа. Бәйрәмнәрдә укучылары чөчәкләргә күмә аны. Гомерлек юлдашы гөлләр аның.

Рус телле балаларга татар телен ничек өйрәтеп була? Телне жиңел үзләштерүнең нинди серләре бар? Халык мәгарифе отличнигы, Татарстанның атказанган укытучысы, педагогика фәннәре кандидаты, Каюм Насыйри исемендәге премия лауреаты Роза Зәки кызы ХӘЙДӘРОВА белән мәгариф дөньясы, мәктәп, укытучылар һәм укучылар, дәресләр һәм дәреслекләр турында сөйләшәбез.

Эльмира
ЗАКИРОВА

ТАЛАНТЛЫ УКЫТУЧЫ ИЛҖАМЛАНДЫРА

«Класс тәрәзәсе ачык. Әле күптән түгел генә буялган парталардан яңа буяу исе аңкый. Яңа китап, яңа дәфтәр исе... Аның бөтен нечкәлеген бары тик укытучы гына белә. Бу исең иң көчле вакыты беренче сентябрьдә генә була. Укытучы шул көнне пакь йөзле балаларның көлчәлегеннән, әнә шул буяулар ароматыннан жиңелчә генә исерә, бу көнне ул бик бәхетле була!..»

Яраткан язучысы Мөхәммәт Мәһдиев әсәрендәге шул юлларны исенә төшереп, Роза Зәки кызы елмаеп куйды. Никадәр таныш, якин дөнья ул аңа!.. Үзе дә укытучылар гаиләсендә үскән кыз бит ул. Этисен – Бөек Ватан сугышы ветераны, Татарстанның атказанган укытучысы Зәки Сәрвәровны – тирә-якта исеме билгеле мәктәп директоры дип, гомере бие тәрбияче булып эшләгән әнисе Наһар апаны – йомшак, изге күңелле педагог дип искә алалар туган авылы Теләкәйдә! Укытучы булу хыялы белән башта Минзәлә педучилищесына, аннары Казан дәүләт университетының татар теле һәм әдәбияты бүлегенә укырга кергән, авыл мәктәбендә хезмәт юлын башлаган Роза Зәки кызы Чаллы шәһәрәндә мәгариф өлкәсендә эшләгән чорында – абруйлы житәкче, соңга таба методист-галимә булып таныла. Укытучы-галимәнең фәнни-педагогик эшчәнлеге гаять киңкырлы. Милли мәгариф факультеты деканы булып эшләгәндә үк укытучыларны алдынгы педагогик технологияләр белән таныштыру, укыту практикасына кертү аның

төп эш юнәлешенә әйләнә, ә инде «Татар телен коммуникатив технология нигезендә укыту» лабораториясен житәкләгәндә республикада беренче тапкыр «Рус телле укучыларны татар теленә коммуникатив нигездә өйрәтүнең психологик һәм педагогик нигезләре» дип исемләнгән махсус курс оештыра. Республиканың 10 меңләп педагогы әнә шул курслар аша узып, татар телен чит тел буларак укыту методикасының фәнни нигезләре белән танышалар.

Хыялдагы укытучы образы – ул нинди иде, Роза Зәкиевна?

– Безнең яшьлектә Мөхәммәт Мәһдиевнең «Без – кырык беренче ел балалары», «Фронтоника» чыкты. Жылы, нечкә юмор белән язылган бу әсәрләрдәге укытучылар безнең өчен идеалга әйләнде. Балалар белән укытучы арасындагы ихласлык, үзара дустанә мөнәсәбәтләр минем дә эшкә мәктәпкә, балалар янына китүемә тәэсир иткәндер. Кат-кат укый идек ул повесть, романнарны. Мәктәптә татар әдәбияты укытканда дәресемнең биш-алты минутын «Без – кырык беренче ел балалары»н кычкырып укуга калдыра идек. И балалар көтәләр иде шушы дәресләргә, шушы мизгелләргә! Бер караганда, тирән тынлык урнаша; икенче караганда, әсәргә тыңлап, парталардан авып төшкәнчә рәхәтләнеп көлә-көлә, әсәр геройлары белән бер дөньяда яшәп, рәхәтлек кичерә иде алар... Әсәр юмору белән генә түгел, укытучы хезмәтенең бөеклеген күрсәтә белүе белән дә жанымда калган: «Урок» сүзенә дә басымны дәрес куя алмаган татар малайлары училищени бетергәндә рус телен «су кебек эчәләр»... Хәзер, төнлә йоклар алдынан, Зарифуллин белән Әлтами Лермонтовның романтизмы турында бәхәс алып бара, Гыйззәтуллин инде, йоклаганда, Некрасов белән саташа. Ул «Кому на Руси жить хорошо» әсәре буенча «биш»ле алды... Әлтами хәзер рус теле укытучысы белән коридорда авыл хәлләре турында сөйләшеп тора һәм саф рус телендә сөйләргә тырыша. (Их, безнең рус телле балалар да татарча шулай сөйләшсә икән!)

Ә «Фронтоникалар» минем өстәл китабына әйләнде. Дәрескә кәргәч укучыларны «ничек иңнәргә» кәргән белер өчен Мөхәммәт абыны укырга кәргәтер... (Көлә.)

Мәктәп, педучилище, университет...

Остазларыгыз да күп булгандыр, әлбәттә. Һәркайсының үз стили, үз холкы...

– Безне искирикчә тирән белемле, чын интеллигент сыйфатларына ия булган педагоглар укытты. Педучилищедагы математика укытучысы Таймасов Миллур Галиевич шулкадәр төгәл, методиканы көчле бирә торган укытучы иде. Дәрескә звонок булуга ук безнең класс ишек төбәндә басып торыр. Кулында портфель һәм кәгазьгә төрелгән акбур

булыр. Дәрескә һәр сүз уйланган, һәр жөмлә тәртиптә... Тәһәфескә чыгарга кыңгырау шалтырый – Таймасов абын инде портфель кулыгына кыстырып, безнең белән сабуллаша. Барысы да секундка кадәр төгәллек белән башкарыла. Легендар завуч Нурвисал Тәлдәева: «Тәртипле, тәрбияле укытучылар гына тәртипле балалар тәрбияли ала», – ди торган иде. Үзбездә бик тәртипле булдык. Уңга да, сулга да, артка да карый алмадык. (Елмая.) Ә Васил Һадиевич татар әдәбиятыннан искирикчә матур дәресләр үткәрә иде! (Илһамланып.) Әдәбиятны яратып, образларга төмән табып характеристика биреп... Педучилищедагы хөрмәтле укытучым Сәмигуллин Габделхәй Хәлилович белән хезмәт юлымның иң эшчәнлекле елларын бергә атладык... Университет укытучыларым Мөхәммәт Мәһдиев, Флера Сафиуллина, Альберт Яхин, Фәһимә Хисамова, Хатыйп Миңнегулов, Флера Ганиевалар... Һәркайсы тирән белемле галимнәр, чын зыялылар иде!

Мәктәп укытучысы гына булып калмыйча, фән юлыннан киттегез...

– 90 нчы еларда Чаллыга якин төбәк укытучылары өчен аерым бер белем күтәрү үзәге ачу көн тәртибендә иде. Ул вакытта шәһәрнең мәгариф идарәсендә милли бүлек итәкчесе булып эшли башларга тиеш идек, шул вакытларда институтка да чакырдылар. Кайсын сайларга белми торганда, әти киңәш бирде. «Мәгариф идарәсендә эшләп, артыңнан эз калдыру мөмкинлегә бик аз, кызым. Анда көн саен яңа эш, көн саен ниндидер сорауларга җавап бирергә кирәк. Ә инде институтка күчсәң, укытучылар күңелендә калачаксың. Аларга фәнни нигездә ярдәм итеп, педагогикада үзгәртеп табарсың», – диде ул.

1992 елда «Татарстан Республикасы халыклары телләре» турында Закон кабул ителде. Моңарчы шәһәр мәктәпләрендә татар теле укытуның дәрежәсе, кадере жанны борчырык иде... Татар теле дәресе расписаниеда йә иртәнге 7 дә, яисә соңгы алтынчы, жиденче дәресләр итеп куелды. Икенче сменада укыту, кабинетлар булмау... 90 нчы еларда татар теле предметын укыту буенча уңай борылышлар чоры башланды. Закон буенча атнага 5 сәгать татар теле укыту, рус телле балаларга да татар теле дәресләргә үткәрү кәртәлдә. Кызганыч, без бу процессны әзерлексез башлап жибердек. Дәреслекләр, укыту әсбаплары, күрсәтмә әсбаплар, методик ярдәмлекләр булмау, кадрлар кытлыгы зур проблемалар тудырды. Алай да ул еларда халыкта энтузиазм көчле иде. Безнең укытучылар белем күтәрү институты филиалы да жин сызганып шушы эшкә тотынды. Укытучылар безгә килә, ничек укытырга дигән сорауны куя. Чыннан да, укытучы дәрескә кәргәндә кулында нинди дә булса методик ярдәмлек булырга тиеш бит инде! 1992 елның

жәендә курсташым Әлфия Баһаветдинова белән «Мин татарча сөйләшәм» дигән методик әсбап яздык. Без иң беренче чиратта дәресе, баланың уку материалын кабул итү, истә калдыру мөмкинлекләрен күзаллап, бөтенләй татар теле белмәгән балага 45 минутта нинди күләмдә һәм ничек итеп төрле аралашу ситуацияләрендә татарча сөйләшә башларга тиеш сорауына җавап табарга тырыштык. Бу ярдәмлек дәрес сценарие сөзбәк килеп чыкты! Педагогик тәҗрибә, интуиция безне дәрес юлга кертәп җибәрде! Ярдемлек тиз арада республикага таралды, укытучыларга зур таяныч булды. (Озак еллардан соң диссертацияләр якланган, аңладым: мәктәптә укытып карамаган, баланың психофизиологик үзгәрешләрен белмәгән кеше тиешле дидактик таләпләргә җавап биргән дәрестекне яза алмый!).

Фәнгә кереп китү берникадәр очраклы килеп чыкты сөзбәк... Шулай да беркайчан да, бернәрсә дә очраклы була алмыйдыр, язмышыңа язылып куелдыр ул... Яр Чаллы социаль-педагогик технологияләр һәм ресурслар үзгәргән миңа чит тел укытучылары белән дә эшләргә туры килде. Методистлар, дәрестәр төгәлләнгән, кабинетларны тәртиптә калдырып, бикләп китәргә тиеш идек. Өстәлләрне җыештырып йөргәндә, өстәл астында калган «Уроки иностранного языка» дигән китап кулыма эләкте. Күренекле тел галиме, күпсанлы чит тел укыту дәрестекләре авторы, Липецк лингвистика институты ректоры Ефим Израилевич Пассовның хезмәте иде бу. Очраклы гына кулыма килеп кергән шушы китап – икенче телне өйрәтүнең фәнни нигезләрен биргән, дәрестәрне оештыру технологиясен күрсәткән бик шәп кулланма булып чыкты. Дәрестең эчтәлеген ничек сайларга? Дәрестеккә материалны ничек урнаштырырга, нинди этаплар аша укучының материалны үзләштерүенә ирешергә? Мотивация нидән гыйбарәт? Ягъни «Бала укый алсын һәм телләп укысын өчен нишләргә кирәк?» Миңа тыңгы бирмәгән әнә шул сорауларга җавап таптым анда. Фән юлына кереп китүем менә шулай башланды. Соңыннан Ефим Израилевичның бик күп хезмәтләрен, башка күренекле методистларның фәнни эшләрен өйрәндем. Липецкида Пассов мәктәбендә стажировка үттем, фәнни конференцияләрдә катнаштым, аспирантура тәмамладым, дистәләгән фәнни мәкаләләр язылды, «Коммуникатив технология принциплары нигезендә рус телле балаларга татар теле дәрестекләрен төзү» дигән темага диссертация якландым.

Ни өчен нәкъ менә рус телле балаларга татар телен өйрәтү проблемалары буенча эшли башладыгыз?

– Беренчедән, рус телле балаларның татар телен өйрәнүе татарлар өчен дә бик мөһим. «Күпмилләтле социалистик ситуациядә нинди дә булса тел

саклансын һәм аның кулланылыш دائирәләре тараймасын өчен, бу телне аралашучыларның һәркайсы аңлавы мәҗбүри», – ди Америка галиме Фишман. Килешәм. Татарстанда бөтен житештерү тармакларында хезмәт коллективлары күпмилләтле. Әгәр ул коллективта башка милләт вәкилләре татарча аңламый икән, татарның ана телендә сөйләшү хокукы декларатив төстә генә кала. Бүген дә нәкъ шундый социалистик ситуациядә яшибез. Шуңа да рус телле балаларга татар теле укыту дидактик бурыч кына түгел, барыннан да бигрәк ул – сәяси мәсьәлә, ул – татар телен саклап калу, милләтләрнең үзара хөрмәт белән яшәү мәсьәләсе. Икенчедән, бүген рус телле балаларга татар теле дәрестәре бетә икән, татар балаларына татар теле укыту 1970–80 нче еллардагы хәлгә кайтып калуы да бар.

Роза Зәкиевна, яшерен-батырын түгел, рус телле балалар татар теле дәрестәренә йөрәп тәрәтләп сөйләшә алмыйлар бит. Алар өчен безнең телне өйрәнү ни өчен катлаулы икән? Сөзбәк?

– Әйе, укытабыз-укытабыз, ләкин балалар барыбер сөйләшә алмый, дип тәнкыйтьләргә яраталар. Мин алай ук дип әйтмәс идем. Бар шундый мәктәпләр: укытучының шулхәтле оста эшләвенә, балаларның сөйләшә алуларына шаккатып кайтасың... (Уйланым.) Ни өчен балалар сөйләшми дигән сорауга менә ничек җавап бирер идем. Нинди дә булса фәнне укыту ул – тулы бер дидактик система. Беренче – программа. Барлык предметлар буенча да программага куелган төп дидактик таләп – программада предмет буенча бала үзләштерергә тиешле белем күләменә күрсәтелүе. Безнең предметта белем күләме – программа темалары буенча укучының сөйләшә алу күләме. Кызганыч, озак еллар буена программа укучы үзләштерергә тиешле сөйләшү күләмен күрсәтә алмады. Шуңа сәбәплә укытучы «тоннельнең аргы башындагы утны» күрә алмады...

Укыту-методик комплекты. Дәрестек – укыту процессын оештыруда төп чара. Кайбер «белгечләр» фикеренчә, «таяну ноктасы» гына түгел! Ләкин дәрестекнең укучыларның уку эшчәнлегенә белән идарә итү функциясе, аралашуга өйрәтү функциясе еллар буйы игътибардан читтә кала килде. Шунда аркасында күп дәрестекләр татарча сөйләшәргә өйрәтүдә таяныч була алмады. Татар телен өйрәнүдә иң зур мотив – өйрәнгән материалны аралашуга кулланылу. Әгәр дә кибеткә кереп, бала татарча дәфтәр, китап, тундырма сорап алала икән, бу инде зур җиңү. Бала класска кереп, «Бу – класс, бу – өстәл, бу – китап» дип йөрми. Ә инде «бу нинди класс?» дип сораганга, «бу – безнең класс», «ничәненче класс?» дигән сорауга – «бишенче класс» дип әйтә ала икән, ул үзенең сөйләшү ихтияжын канәгатьләндерә.

Кадрлар мәсьәләсе шулай ук бик мөһим. Үзләре татар мәктәпләрендә укыган, татар телен укытуны ана теле укыту методикасы нигезендә өйрәнгән татар теле укытучылары – нигездә татар мәктәпләре өчен әзерләнгән белгечләр иде. Алар өчен ахыргы нәтижә – укыганның эчтәлеген аңлау, дәрәс тәржемә итә белү, грамматик категорияләргә таныу, истә калдыру, төрлө күнегүләрдә аларны дәрәс билгели белү буларак күзаллана...

Тиешле нәтижәгә ирешә алмау сәбәпләренең тагын берсе – укучыларның белемен контрольгә алуны дәрәс оештырмау. Озак еллар буена укучыларның татарча сөйләшеп мөстәкыйль аралаша алулары тикшерелмәде, грамматик материалны аңлау дәрәжәләрен тикшерү белән генә чикләнделәр. Укытучылар эш практикаларында укучыларның белем дәрәжәләрен тикшерүдә үзконтроль системасын бик аз кулландылар. Әйтергә кирәк, бу субъектив сәбәпләр укытучылар эшчәнлеген өчен зур киртә булды. Укытучыларда апатия, битарафлык туды.

Сезнеңчә, рус телле балалар татарча камил итеп сөйләшә алачакмы?

– Укыту системасын тиешле дәрәжәдә оештырсак, рус телле балалар көндәлек аралашуда татарча сөйләшчәк. Моңа иманым камил! Краснодар краенң Текос поселогындагы Щетинин мәктәбендә Россиянең төрле почмакларынан жыелган балаларга ун көн татар телен өйрәтү белән шөгыльләндек. Төрле яшьтәгеләр төркеме иде. Алар 1 нче, 2 нче класс дәрәсегенә эчтәлеген нигездә үзләштерделәр. Аралашу темалары буенча кунакларны каршы алырга, танышырга, базарда, кибертте нидер сатып алырга, нәрсә ошаганын әйтергә, кайда яшәгәнне, кая барганын аңлатырга төркемдәгеләренң ничә яшьтә икәннен сорарга өйрәнделәр.

Роза Хәйдәрова диюгә, әлбәттә инде, сезнең дәрәсләкләр турында сүз чыкмый калмый. «Хәйдәрова дәрәсләкләрен каян табып була?» «Роза Зәкиевна дәрәсләкләре буенча эшләү уңайлы» дигәннәрен дә ишетергә туры килә. I–XI сыйныф укучылары өчен «Күңелле татар теле» сериясендә чыккан татар теле дәрәсләкләре, төрле методик кулланмалар, программалар... Сезнең дәрәсләкләр белән рус балаларын гына түгел, татар балаларын да укыталар бит... Ни өчен болай килеп чыга?

– Бүгенге көндә «Татармультфильм» нәшриятында әзерләнә, 1–4 нче сыйныф дәрәсләкләре кабат федераль реестрга кертелде. Быел 5–11 нче сыйныфлар өчен дәрәсләкләр әзерләп җибәрдек. Бу инде дәрәсләкләрнең өченче кабат басылуы. Күрше республикаларда, Россия төбәкләрендә, әйтик, Чиләбе, Екатеринбург, Оренбург өлкәләрендә

дә укытучылар без төзегән дәрәсләкләр буенча эшлиләр.

Аксиома: уку материалының эчтәлеген, күләмне баланың кабул итү мөмкинлекләренә, татар телен өйрәнгәндә аның тел белү дәрәжәсенә туры килергә тиеш. Мөмкинлекләреннән артып китә икән, бала кабул итә алмый, стресс туа, өйрәнүдән ваз кичә башлый. Бүген бездә менә шушы проблема яши. Шөһәрдә туып-үсеп, русча сөйләшкән татар аталарының балалары мәктәпкә татар телен белмичә килә. Без бүген аларны ана теле программаларына утыртабыз икән, баланың интегүенә генә китерәчәк. Бу балалар – аерым бер катлам, алар рус телле балалардан үзләренң генетик кодлары белән, телне тизрәк оту мөмкинлекләре белән аерылалар, әмма тел белү мөмкинлекләре һич кенә татар мәктәпләре өчен төзелгән дәрәсләкләр эчтәлегенә туры килми. Шуңа да аларны рус телле балалар белән утырту кулайрак. Бу очракта алар рус телле балаларга караганда күбрәк өйрәнә, соңрак татар телен татар балалары өйрәнә торган дәрәсләкләр аша укырга, ягъни филологик фән буларак үзләштерүгә дә күчәргә мөмкиннәр.

Роза ханым, сез мәгариф дөньясында танылган галимә, остаз! Республикабызда гына түгел, чит төбәкләрдә дә сезнең дәрәсләкләр буенча укыталар, укытучылар сезнең курслардан илһамланып кайта. «Яхшы укытучы – укыта, талантлы укытучы илһамландыра» дип, нәкъ сезнең кебек фидакар мөгаллимләргә әйтәләр, минемчә...

Тынгысыз тормышыгызда кемнәргә таянасыз?

– Авыр чакларда үз девизыма таянам. Әгәр дә син хезмәтеңне фәнни нигездә оештырып, үзеңнең хаклыгыңны эш-гамәлләрең белән раслагансың, укытучылар, укучылар хезмәтеңне файдалы, кирәк дип санып икән – чигенмәскә, эшне дәвам итәргә! Мин шушы принцип белән яшим. 40 елдан артык педагогик стажымның 30 елдан артыгы дәрәсләкләргә багышланган. Дәрәсләкләр – балаларым кебек. Автордашларым Наилә Галиева, Гөлнәз Әхмәтжанова, Рәмилә Малафеева, Ләйсән Гыйниятуллина; «Татармультфильм» нәшрияты хезмәткәрләре Алсу Низамиева, Илгизәр Зәкиев, Лена Шароповалар гаиләм кебек минем өчен. Коллективыбыз белән зур эшләр башкарабыз: татар халкын, телебезне саклап калуга керткән өлешебез ул. Ә үз гаиләм – иң ышанычлы тылым! Ирем Әдип – үзе дә укытучы-методист, мине аңлаганы, миңа терәк булганы өчен аңа рәхмәтлемен. Кызыбыз Ләйсән шулай ук укытучы, тәрбияче, методик ярдәмлекләр авторы, улыбыз Айдар – шәхси эшмәкәр. Балалар, оныклар – безнең куаныч. Без бер дөнья булып яшибез. Кама буендагы бакчабызда ял итәргә, сәяхәтләргә чыгарга, яңа илләр күрүгә, яңа дөнья ачып кайтырга яратабыз.

«МИН СЕЗНЕ ТАТАРЧА ТӘРБИЯЛӘДЕМ...»

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Кендек каны кайда тамган, кеше олыгайган саен шул урынны сагына, дия иде әни. Аның телендә гел туган авылы Илчебай булды... Син кем, дип сораганда, «Мин – яртылаш татар, яртылаш – кыргыз», дип әйтергә куша иде... Өйдә ул безнең белән гел татарча сөйләште. «Туган телемдә аралашасым килә», – дия иде... Айсылу ханым белән әңгәмәбез рус телендә бара, дөресрәге, ул минем татарча биргән сорауларыма русча җавап кайтара. Жырлый яки шигырь сөйли башласа гына татарчага күчә. Ара-тирә төрек сүзләре дә кушылып китә. Бу язма әңгәмәдәшем – СССРның һәм Кыргызстанның халык артисткасы, СССР Дәүләт премиясе лауреаты, Ч. Айтматов исемендәге Халыкара премия лауреаты Айсылу ТОКОМБАЕВНЫҢ үзе хакында гына да була алыр иде. Өлеге язмада аның апасы – Кыргызстанның халык артисткасы, танылган режиссер Офелия Еркинбаева турында гына сөйләп булыр иде. Яки ул аның сеңлесе – Кыргызстанның атказанган артисты, күренекле пианист Гөлмира Токомбаевага гына да багышлана алыр иде. Тик безнең сүз күбрәк аларның әниләре – Кыргызстанның атказанган артисткасы, кыргыз милли опера сәнгатенә нигез салучыларының берсе булган талантлы милләттәшебез Мөнҗия Закир кызы ЕРКИНБАЕВА тирәсендә әйләнә.

– Әнием 1918 елда Татарстанның Актаныш районы Илчебай авылын-да туа. Аңа 9 яшь чакта әниләре үлеп китә. Нибары 33 яшендә... «Мин ул чакта үзем генә калып: «Кара урман шаулы, / Йөрәкләр ярсы, / Йөрәкләр ярсы, / Тоткын жәнлектәй», – дип жырлый идем», – дип сөйли иде әни. Алты бала ятим калалар. Иң олысына 14 яшь. Әнвәр абый, Сөембикә апа, Тәскирә апа, әни, Әдһәм абый, Әнәс абый... Тик бала ялгыз йөрми бит... Әти-ләре Мөхәммәдзакир мулла була алар-ның. Беркөнне аңа: «Хәзрәт, иртәгә сине кулга алалар», – дигән хәбәр китерәләр. 1927 ел була бу. «Ниш-лөптер эти башкаларга түгел, ә ми-на карап: «Мөнжия, әйдә, атны жик, мине озатырсың», – дип әйтте», – дип сөйли иде әни. Бабайны ул Агыйдел буйлап озата. Бик озак ба-ралар. «Сабуллашканда эти кочты да: «Кичерегез, башкача берни эш-ли алмыйм», – дип әйтте», – дип искә төшерә иде ул... Шул китүдән бабай югала, аның кабере кайда икәнлеге дә билгесез...

Ә икенче көнне иртүк, чынлап та, капканы шакыйлар. Әти-ләре юктыгын белсәләр дә, аларны өй-дән куып чыгаралар. Кар өстендә басып торган балаларны берәм-берәм авылдашлар, туган-тумача алып китә. Мөнжиягә генә һаман чират житми. Бу үткен кыз белән мәшәкатләр күп булып диләрме икән соң? Аннан, берәүләр: «Казан-га барабыз, бәлки, сине шунда бе-рәр кая урнаштырырбыз», – дип, үзләре белән алып китәләр... Мөнжияне алар бер танышларында калдыралар. «Хәдичә исемле авыру туганыбыз бар, аны карасаң гы-на», – дип алып калалар кызы. Урыны ишек төбөндә була. Эт ба-ласы кебек... Аяксыз Хәдичә апаны чана белән мунчага йөртә, буш ва-кытында базарда су сата: 1 круж-ка – 1 тиен. Аннан «Спартак» аяк киёмнәре тегү фабрикасына эшкә керә, ятимә кызга тулай торактан бүлмә дә бирәләр. Эшләгәндә гел жырлы ул. Янындагы станокта эшләүче рус хатыны: «Маруся, сиңа артист булырга кирәк, монда уты-рып бөкрәң генә чыгар», – ди...

Айсылу ТОКОМБАЕВА,
биюче, балетмейстер,
хореограф

«– Табын янына утырган саен әни Тукайны, аның «Әй, бәрәңге, кил, бәрәңге, син бәрәңге, жанашым. Син генә тәмләтәсәң ярлылар-бай-лар ашын», дигән юлларны искә төшерә иде. Шагыйрьнең ачы язмышын без кечкенәдән белеп үстек... Әни аның кар өстендә яланаяк басып торуйн сөйләгәндә күзләре-без яшьләнә... Һади Такташ шигырь-ләрен дә ул яттан күп белә иде.

– Фабрикада эшләгәндә, әни «Спартак» исемненнә смотр-кон-курсларда да катнаша. Шулай бер бәйгедә жюри рәисе казакъ компо-зиторы Газизә Жубанова була. Әни сәхнәдә жырлап кергәч, ул аны чакырып ала да: «Сиңа укырга кирәк», – ди. «Мин һәрвакыт укырга теләдем, шуңа омтылдым. Барыбер кем дә булса булам дия идем», – дип сөйли иде әни...

Укырга кирәген аңлай да, тик юлларын белми кыз. Озакламый алар Сөембикә апасы белән табы-шалар. Ул ерак Кыргызстанга ук китеп барган, шунда бер кыргыз егетенә инде кияүгә чыккан икән. «Безнең янга кил, монда укыр-сың», – дип яза апасы.

1935 елда Мөнжия юлга чыга. Аңа кадәр, барып, Хәдичә апасы белән сабуллаша. Бу яшь кыздан бик күп игелекләр күргән аяксыз хатын елый-елый теләк тели: «Әй, Мөнжия, сиңең алдыңнан аш кит-мәсен!» – ди. (Соңыннан аның сүзләрен бик еш искә төшерә Мөн-жия ханым: «Хәдичә апаның теләк-ләре генә кабул булды – мин хәтта сугыш елларында да ачтан интек-мәдем. Гомерем буге табыным мул булды», – ди.)

«Казан–Мәскәү» поездында аның бөтен язмышын үзгәрткән вакыйга була – чемоданын урлыйлар. Кыз бер документсыз һәм бер тиен акчасыз уяна. (Кызлары кая гына юлга кузгалса да: «Акчагыңны, паспортгыңны саклагыз!» – дип киңәш бирә ул.) Йокыдан уянып бу хәлне күргәч, йөзә ап-ак булгандыр

инде. Каршында утырган бер егет: «Нәрсә булды сезгә?» – дип сорый. Аннан: «Хәзер мине әни каршылай, берәр нәрсә уйларбыз», – ди. Бу игелекле кешеләр аны үзләренә алып кайтып – кундырып, билет алып Кыргызстанга озаталар. Биш тәүлектән соң Мөнжия Фрунзе шәһәренә барып житә. Апасы белән очрашуга: «Паспортымны югалт-тым», – дип елый башлай. Ә Сөем-бикәнең исе дә китми: «Борчылма, без сине кияүгә бирәбез – яңа пас-портлы булырсың», – ди. Сеңлесе-нең: «Мин бит укырга килдем!» – диюен ишетми дә ул. Ире кыргыз кавалерия полкында хезмәт итә икән, аның бер дус егете дә татар кызына өйләнергә тели ди... Өч ай буге елаганнан соң Мөнжия ризала-ша. Башка чарасы булмый... Шулай итеп ул Еркинбаева булып китә. Педагогика институтында укый башлай, кыргыз телен өйрәнә.

– Ә беркөнне театр яныннан узып барганда, «эшкә кешеләр жыйбыз» дигән белдерү күрә ала әни. Директорга кереп: «Агай, мине эшкә алыгыз әле», – ди. «Нәрсә эшләргә телесең соң?» – дип сорый директор. «Жырлысым килә», – ди әни. «Жырчыларыбыз житә, безгә биочеләр кирәк, әйдә, мин сине балетка язам», – ди ул. Өч ай балет бүлегендә биеп йөргәннән соң әни кабат директорга керә: «Жырлы-сым килә!» – ди. Башта аны хорга алалар. Аның тавышына, билгеле, шундук игътибар итәләр...

Утызынчы еллар ахыры. Кыргыз-стан Мәскәүдә узачак Кыргыз мәдә-

«Сезгә биргән иң зур байлыгым – белем. Бу белем белән җир шарының бер генә почмагында да иписез калмассыз», – дия иде әни...

нияте һәм сәнгате декадасына әзерләнгән. Беренче тапкыр! 1936 елда Кыргызстан хөкүмәте чакыруы буенча Мәскәүдән композитор Владимир Власов килә. Аңа яңа жанрлар үзләштерү, беренче чиратта кыргызча опера әзерләү бурычы куела. Ул Фрунзеда Кыргыз музыка-драма театрына (хәзерге Кыргызстанның А. Малдыбаев исемендәге опера һәм балет театры) нигез сала. 1939 елда өч композитор – Владимир Власов, Владимир Фере һәм Абдылас Малдыбаев беренче кыргыз операсын – «Айчүрек»ны куялар. Мөнҗия Еркинбаева – театрда иң беренче солистларның берсе. Ул – Сарыкыз ролендә.

– Власов әнигә һәрвакыт: «Мөнҗия, син башкаларны сәхнәдә хәрәкәтләнәргә өйрәт инде», – ди. Ул вакытта барысы да үзлегеннән өйрәнгән бит. Ә әни тырыш була: балет залына йөри, андагы артистларның ничек хәрәкәтләнгән күзәтә. «Шуны аңладым: сәхнәгә күңеленә салмасаң, берни дә килеп чыкмый. Йөгерергә кирәк икән, башта сәхнәдә күңелен, кулларын, аннары гына гәүдәң йөгерергә тиеш», – дия иде ул безгә...

Мәскәүдә Кыргыз мәдәнияте һәм сәнгате көннәре зур уңыш белән уза. Театр СССР Югары Советы Президиумы тарафыннан Ленин ордены белән бүләкләнә. Декададан соң иң сәләтле җырчыларны ике елга Мәскәү консерваториясенә укырга җибәрәләр. Алар арасында Мөнҗия дә була.

Укырга барудан аны берни туктатмый: инде ир хатыны, кечкенә бала әнисе булуы да. Кызын кайнасы кулына тапшыра да башкалага юл ала. Уку – аның иң зур хыялы лабаса! Барысыннан да алда торып, консерваториягә йөгерә, югары катларга күтәрелгәндә, «өнемме бу, әллә төшем генәме» дип, баскыч култыкчасына башларын куеп тора.

Педагогларның һәр әйткән сүзен сөндөрәп бара. Кичләре опера студиясендә уза: анда «Евгений Онегин», «Снегурочка»ны әзерлиләр – Мөнҗия тыңлап утырып, бөтен партияләргә яттан өйрәнә. (Соңрак боларның кирәге чыга – сугыш вакытында «Евгений Онегин»ны Фрунзеда да куялар.) Ире алырга дип тә килә, ә ул: «Укып бетермичә кайтмыйм», – ди...

Ә аннан сугыш башлана... Ирен беренче көннәрдә үк фронтка җибәрәләр. Мөнҗия дә Фрунзегә кайта. Шәһәр эвакуациягә килүчеләр белән тулган, алар арасында үзенең оркестры белән дирижер Натан Рахлин да була. Шуңа күрә профессиональ яктан уку тукталмый. Сәхнәгә яңа спектакльләр куела, «Манас» операсы языла – Мөнҗия анда төп партияләргә берсен башкара. Сугыш вакытында кыргыз артистлары Беларусь, Волхов фронтларында 2500 шефлык концертлары куя: алар белән Мөнҗия Еркинбаева да була.

1943 елда кара кәгазь килә – ире сугышта һәлак була.

– Минем әтием Әсәнбәк Токомбаев Новосибирскида укый, аларны рус-япон сугышына әзерлиләр. Фронтка ул сугыш ахырында гына элгә. Җиңүдән соң Фрунзегә әйләнеп кайта. Бер дустан: «Минем анда таныш җырчы бар», – дип, аны театрда алып китә. Әни сәхнәгә чыгуга, әти дустаны: «Безне таныштыр әле», – ди... Озакламый алар өйләнешәләр. 1947 елда инде мин туам. Әти бик белемле кеше иде безнең. Сугыштан соң университет тәмамлап, мәктәптә математика укытырга тиеш була. Ә ул математика дәрәҗәләрен кыргыз теленә тәрҗемә итә башлай, һәм аны «Кыргызстан» нәшриятына редактор итеп чакыралар. Әти анда нәшриятның директоры булып күтәрелә. Ул гел җитәкче урыннарда эшләде: «Советтик Кыргызстан» газетасының

редакторы, Фрунзе шәһәре партия комитетының икенче секретаре, Кыргызстан ССР Коммунистлар партиясе Үзәк Комитеты секретаре, Кыргызстан ССР Югары Советы председателе... Күп еллар Кыргызстан ССР Югары Советы депутаты булып торды. Кыргызстанның радио һәм телевидение комитетын җитәкләде, журналистлар берлеге рәисе иде. Әти Мәскәүгә нинди генә киңәшмәгә барырга җыенса да, әни аңа: «Татарстаннарны үзегеннән калдырма», – дип әйтеп җибәрә иде. Республика булгач, әтигә анда аерым машина бирәләр. Татарстанның ул чактагы мәдәният министры белән танышып, әти аны хатыны белән Ыссык-Күлдә ял итәргә чакырганын да хәтерлим... Әни аларның кызын бер Фрунзе татарына димләп, туйлар да булды әле. Бу – җитмешенче еллар ахыры. Әни Казанга туйга кайтуга Хәдичә апаны эзләп китә. Аның һаман да уңайлыклы булмаган фатирда яшәвен күреп, әти ярдәмә белән Батыев аша аларга яңа фатир бирдертүгә ирешә. «Мөмкинлек булганда, булышырга кирәк», – дия иде ул. Телевизордан үзешчәннәр чыгышын караганда: «Бу – талант! Аны укытырга кирәк!» – дип, әтидән шул җырчыны таптыра иде. «Син хәзер аларга булышасың, аннан кемдер синең балаларга булышыр», – дия иде...

Беренче тапкыр ире белән Мөнҗия ханым Казанга 1954 елда ук килә. «Чит кеше паспорты белән яшәгән кебек, туган урыным дөрес язылмаган, шуны дөреслисем килә», – ди. Самолет белән Свердловскига очалар, аннан поездда Казанга киләләр, Казаннан Илчебайга кайталар. Әмма документлар табылмый – кенәгәдән нәкъ алар гаиләсе бите ertyп алынган була...

Ире ярдәмдә бөтен туганнарын таба ул: Әдһәм абыйсының да Кыргызстанда икәнә ачыклана. Казанга баргач, Тәскирә апаның Уфада яшәгәннән белеп кайта. Әнәс абыйсы – хәрби табиб, ул Румыниядә булып чыга... Мөнҗия ханым аларның барысын бергә җыя. Туганнары белән ул инде Кыргызстанның күрнекле артисткасы булып очраша.

– Эти белән бер ложага утырып, «Травиата» операсын карауымны хәтерлим. Миңа 4 яшьләр тирәсе булырга тиеш. Эни Виолетта партиясен башкара. Менә ул инде авырый, креслода утыра. Менә ул үзенәң яраткан кешесе – Альфред белән хушлаша һәм: «Покинем край мы, где так страдали, где все полно былой печали» дип җырлый. Менә ул үлә... Мин шуннан соң бөтен залга: «Эн-и-и!» – дип кычкырган идем. Эти: «Ул үлмәде! Үлмәде!» – дип кабатлый... Минә шундук сәхнә артына күтәрәп кереп китте. Эни инде чәчәкләргә күмелгән – шундый бәхетле булып басып тора. Шаккаткан идем... Кыргызстан ССР Коммунистлар партиясе Үзәк Комитетының ул чактагы беренче секретаре Исхак Раззаковның «Травиата» операсын карагандан соң үзәң 10 минут басып торып кул чабуын сөйли иде безгә эни...

Мөнҗия Закир кызы шушы роле белән таныла. Ул – кыргыз опера сәхнәсендә куелган «Травиата»да (Верди) Виолетта партиясен беренче башкаручы була. Мөнҗия Еркинбаева төп рольләрдә җырлаган әсәрләрнең исемлеген бик озын: «Чио-Чио-Сан» (Пуччини), «Проданная невеста» (Бедрих Сметана), «Запорожец за Дунаем» (Семен Гулак-Артемовский), «Аршин мал алан» (Узеир Гаджибеков), «Айчурек», «Ажал ордуна», (Владимир Власов, Абдылас Малдыбаев, Владимир Фере), «Манас» (Абдылас Малдыбаев)... Эмма аның иң төп рольләренәң берсе – эни булудыр.

– Яшь чагында – Казанда яшәгәндә театрда еш йөргән: үзе булган спектакльләренә шулкадәр нечкәләп сөйли – әйтерсен, фильм карыйбыз... Аз гына вакыты булса да, эни безне нәрсәгәдер өйрәтә. Күбрәк уен аша. Әледән-әле ул безгә музыкаль әдәбият буенча дәресләр оештыра иде. Җырлый да: «Бу кайдан?» – дип сорый. «Гражданский цирюльник», – дибез. «Ә нәрсә ул?» «Увертюра!» «Аны кем язган?» «Россини!» Стеһнада карта эленеп тора. Сеңлем Гөлмирага әле 3 кенә яшь, эни аны урындыкка бастыра да: «Кызым, Советлар Союзының башкаласын

күрсәт», – ди. Сеңлем кечкенә генә бармаклары белән Мәскәүгә төртә. «Инде Һиндстанның башкаласын тап!» – дип дәвам итә эни. Гөлмира Делины эзләп таба... Гастрольләре вакытында безне әби белән бабай янына җибәрә. «Ипи кайда үскәнән күрерсез», – дия иде. Әби алтынчы яртыда ук уята. Миңа – 8, сеңлемә 5 яшь: икәү суга китәбез... Шундый зур җитәкченең җәмәгәте булып яшәсә дә, эни һәрвакыт: «Актанышым... Агыйделем...» – дип өзгәләнде. Фрунзеда татарлар күп иде – ул еш кына алар янына бара. «Рәхәтләнеп татарча сөйләшеп кайттым әле», – ди. Күп вакыт безне дә ияртә. «Татарчага өйрәнәгез!» – ди. Эмма безгә өйдән бик иртә китәргә – рус мохитендә яшәргә туры килде шул. Ленинградка, Ваганова исемендәге хореография училищесына укырга чыгып киткәндә миңа 10 яшь кенә иде. Эни балерина булуымны теләмәде, хәтта: «Энә аларга күпме тир түгәргә туры килә», – дип, мине репетицияләренә дә алып барганы булды. Барысын да очраклылык хәл итте... Мин класста иң беренче партада утыра идем. Укытучы берсендә дәрескә керде дә: «Журналны онытканмын, бар алып кил әле», – дип мине җибәрде. Очтым гына! Буш коридорда мине таныш түгел бер апа туктатты: «Ленинградка укырга барасың киләмә?» – ди. Анда барганым юк иде, әйе, дидем. «Эниң белән бүген хореография училищесына кил», – диде ул... «Сине барыбер алмыйлар», – дисә дә, мин бик елагач, эни алып китте. Ул чакта педагоглар, төбәкләргә чыгып, шулай яңа талантлар эзләп йөриләр иде бит. 150 баладан 17 ебезне сайлап алдылар. Ленинградка укырга 12 кыз киткән идек, 5 ебез генә төмамладык. Эни мине иң кырыс укытучыларга билгеләтүгә иреште. Эмма сынатмадым – тырышлыгым бар иде... Эти дә балетка укуыма бик нык каршы иде. Безнең диплом концерты аның эш белән Мәскәүдә чагына туры килде. Эни: «Стрела»га утыр да карап кайт!» – дигән. «Лебединое озеро»да Ак адажионы алып килгәннәр, барысы да котлый-

лар. Ә эти... Ул бит партия хезмәткәре, күп сөйләшми. Урамга чыксам – Киров театры янындагы сәгать астында тәмәке тартып басып тора. Карыйм, күзендә яш... Кайткач энигә: «Патша төзегән театрда, патша ложасы янында утырам. Кинәт минем фамилиямне игълан итәләр, сәхнәгә фәрештә кебек ап-ак киёмнән Айсылу чыга...» – дип сөйләгән... 1966 елдан башлап Кыргыз опера һәм балет театрында эшләдем. Бөтен репертуарны биедем! Ә сеңлем 7 яшеннән Мәскәүдә укыды: Үзәк музыка мәктәбен төмамлады, аннан консерваториядә укыды. Кыргызстанда консерваториядә укытты, декан булды. Берсендә сеңлем оркестр белән концерт бирде – Чайковскийны уйнады. Эни шунда: «Хәзер инде тыныч була алам, мине күз яшьләре чыгар дәрәҗәдә сөендердегез», – дигән иде...

Заманалар үзгәрәп, Фрунзеда татар оешмасы оешкач, эни хор оештырды. Калфагын киеп репетицияләргә йөрде. «Татарлар маршы»н язды, тик, кызганыч, Татарстанга тапшырырга тиешле кешеләр аны югалтты.

Әйе, заманалар үзгәрде. Безнең талантыбыз инде Кыргызстанга кирәкми иде. Төркиянең ул чактагы Президенты Сөләйман Демирель мине үзләренә эшкә чакырды. 1995 елдан бирле Әнкара шөһәрәндәге «Хажеттепе» университеты консерваториясендә укытам. Гөлмира да шактыйдан инде минем белән бергә эшли. Чакыру килгәч, энигә: «Кит-мим, сине калдыра алмыйм», – дим. «Юк, китәсен, мин үз торымымны яшәдем инде, һәм бик әйбәт яшәдем, ә синеке башлана гына әле», – диде. Ул кинәт авырый башлады һәм... өч көн эчендә китеп тә барды. Махсус планлаштырган кебек...

«Энидән мактау сүзләрен бик сирәк ишеттек», – дип сөйли Айсылу ханым. СССР Дәүләт премиясен алгач: «Син безне нигә шулкадәр кырыс тәрбияләдән?» – дип сорый ул әнисеннән. «Мин сезне татарча тәрбияләдем. Тамырларыгыз тирән китсен, давылларга бирешмәсен дип теләдем», – дип җавап бирә Мөнҗия ханым.

Шагыйрә Галия Гайнетдинова Башкортстанның Тәтешле районы Сараштыбаш авылында туып-үсә. Мәктәп елларында ук шигырьләр яза. Язучылар, шагыйрьләр белән хатлар алыша. Габдрахман Әпсәләмов, Илдар Юзеев, Гөлшат Зәйнашева, Мостай Кәрим хатларын әле дә кадерле истәлек итеп саклай.

Бүгенге көндә ул – 36 ел стажлы мөгаллимә, Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы, Әнгам Атнабаев, Сәжидә Сөләйманова исемендәге әдәби премияләр лауреаты. Россия Федерациясенең Мәгариф отличнигы, сигез китап, ике дистәдән артык жырлар авторы.

Галия ГАЙНЕТДИНОВА

ЖАНЫМ ЖЫРЛЫЙ

Туган телем – әнкәм бүләге

Туган телем туган көнемнән үк
Аерылмаска жанга береккән.
Аерып булмый аны акылымнан,
Аерып булмый аны йөрәктән.

Туган телем – ул бишегем теле,
Тирбәлгән ул нигез-өемдә.
Әтгә, әннә, мәм-мәм диеп чыккан
Тәүге сүзләр туган телемдә.

Туган телем әнкәм кебек газиз,
Әнкәм кебек ул да бердәнбер.
Әнкәемнең күкрәк сөте белән
Кочагында жанга иңгәндер.

Туган телем – моңлы, аһәңле тел,
Жырлап тора күңел түрәндә.
Чит жырлардә шул аһәңне эзлим
Туры килсә озак йөрәргә.

Туган телем – горурлыгым, әгәр
Бер канатым булсаң иңемдә,
Икенчесе – туган илем булыр
Шулай иде элек. Бүген дә...

Дөньядагы телләр арасында
Син ул – өлешемә тигәнем.
Ничек инде сине жуймак кирәк?!
Син бит минем әнкәм бүләге.

Сурәтеңне ясыйм

Укытучым, сурәтеңне ясыйм:
Охшаш итеп сине галимгә.
Ачык китап кулда, уйчан үзең,
Гади дә син анда, гали дә.

Чигә чөчләреңә ак бәс кунган,
Буйыйм микән әллә карага?
Юк кирәкмәс, болай кемне алдыйм?
Бармый кулым акны юарга.

Шаянлыгы, шуклыклары белән
Ике буын эзе аларда.
Бардыр әле үжәтлегем белән
Мин агартканы да арада.

Фән иленә алып керәсең син –
Жан кушканча сөеп, яратып.
Хыялларга канат куя һәр көн
Елмаюлы жылы карашың.

Гажәеп бер изге тылсымчы син –
Һәр йөрәккә ачкыч табасың.
Авыр чакта жылы сүзең белән
Күңелләргә учак ягасың.

Төзәтәсең сизеп, вакытында
Нәни дусларыңның ялгышын.
Әйтерсең лә син – тоткасы жирнең,
Фәрештәсе күпме язмышың.

Илһам, каләм һәм мин

Ярсу каләм чаба ак кыр буйлап,
Чаба, уйламый да туктарга.
Төн пәрдәсен ертып таң да атар
тиздән,
Калмас вакыт тагын йокларга.

Каләмгә ни? Бүген бит ул үзе
Көн буена йокы симертте.
Кулга алу булды... Шуны көткән –
Төн дип тормый эшкә кереште.

Бик тырышып, каләм минем уйдан
Яңа шигырь төзеп маташа.
Ә мин, әрсез, һәр төн аннан калмый
Йокы сәгәтләрен урлашам.

Өченче төн шулай урлашабыз,
Илһам, каләм һәм мин йокламый.
Өчебез дә бер шигырьне язып
Бетермичә һич тә туктамый.

Кара төннең сере чиксез аның,
Кемнәр кайда нәрсә урлайдыр.
Әмма төнге йокы сәгәтләрен
Урламаган шагыйрь булмайдыр.

Жәйне язам киндер өстенә

Исни-исни август исләрен
Хозурланып йөрим хисләнеп.
Юл буенда купшы миләшләр,
Тәлгәшләрдә учак төсләре.

Дымсу жирдә соңгы чөчәкләр,
Тажларына сагыш сарыла.
Күңелем дә шундый халәттә:
Көзгә түгел, язны сагына.

Кереп барам көзгә, сәер халәт:
Жәй пәрдәсен килми ябасым.
Сөйми жаным көзгә кырауларын,
Килә минем жәйдә каласым.

Иртә-кич күрәм көз шәүләсен
Талларыма кунган бәсләрдә.
Үзем, көзгә исем китмәгәндәй,
Пумаламны манып буяуларга,
Жәйне язам киндер өстенә.

Тәнзилә Галиуллина – Балтач районы Нөнәгәр авылы кызы. 2008 елда Нөнәгәр урта мәктәбен тәмамлый. Мәктәп елларында ук «Алтын каләм» фестивальләрендә катнаша, шигырьләре газета-журналларда басыла. Бүгенге көндә Казандагы 143 нче мәктәптә татар теле һәм әдәбияты укыта. Укучыларында да, үзенең өч кызында да туган телебезгә мәхәббәт тәрбияли. Телебезнең төмен, көчен тоеп язган шигырьләрендә ул бәхетле гаиләсе, ата-ана тәрбиясе, нәселе, төбәге белән горурлана. «Яңа исем» проектында, «Әниләр марафоны» чараларында актив катнаша. Күптән түгел укучыларын «Язмышым бүләге» исемле шигырьләр җыентыгы белән сөендерде.

Тәнзилә ГАЛИУЛЛИНА

МИН ОЧАМ

Татлы сагыш

Үткәннәрнең якты истәлегә –
Хатлар керде бүген кулыма...
Мәхәббәтнең чәчәк аткан чагы –
Яшьлек алды гүя кулына.

Ак кәгазьгә төшкән назлы сүзләр
Иркәләде минем күңелне.
Татлы сагыш булып шул сүзләргә
Күзләремнән яшьләр түгелде.

Сөю белән тулы кәгазь хатлар
Бәйләп торган ерак араны.
Яшьлегемә кайткан кебек булдым,
Укып чыккач кабат аларны.

Ана күңеле

Минем уңышларга миннән узып
Тик син генә сөенә беләсең.
Гади генә төпчек кызыңда син
Балкып янган йолдыз күрәсең.

Шатлыгыңнан балкып көләсең син,
Ә кайвакыт яшең түгәсең.
Кабатлайсың һәр сөйләшкән саен:
«Күзләр генә инде тимәсен!»

Синең дога, бәлки, юлым ача,
Догада кал берүк, телә син!
Әжәл генә элә күрмәсен тик
Тормыш ишегеңнең келәсен!

* * *

Яшь чагында тауга менеп күпме
Без авылны икәү күзәттек.
Онытылып барган бу мизгелне
Кабат менеп төзәттек.

Авыл һаман элеккечә әле –
Зур да түгел, түгел кечкенә.
Тик без генә әти-әни күптән...
Күргән төсле ләкин төш кенә.

Хыял чынга ашты ич менә,
Авыл белә безнең хисләрне.
Без хыяллы парга ул үзе бит
Бүләк итте айлы кичләрне.

Житәкләшеп авыл урамнарын
Ничә әйләндөк бит яшь чакта.
Шул чакларның рәхәт мизгелләре
Искә төшә синең кочакта.
Кочакла син мине, кочакла!

* * *

Аһ, тәмле төш күрдөм бүген!
Мин очам зәңгәр күктә...
Нәзакәтле аккош түгел,
Түгел батыр бөркет тә.

Кеше булып очып мендем
Болытлар арасына...
Курку. Шигем дә юк иде
Канатым таласына.

Очтым елга, күлләр аша,
Урман өсләрен гиздем.
Өндә болай булалмас, дип,
Төш икәнән дә сиздем.

Уянып киттем дә кинәт,
Күземне йомдым кабат.
Кире оча алмасам да,
Күңелдә калды канат...
Күңелкәем канатлана,
Мин очам алга карап!

Серле яфрак

Жәйдән көзгә кереп барган
Серле яфрак өзеп алдым,
Һәм аңа соклануымнан
Бер минутка тынсыз калдым.
Ни гажәп: нәкъ уртасыннан
Аерылган ике төскә.
Яшеленә күзем салсам,
Яшь чакларым төшә искә.
Жәйлә кичләр тулы хискә,
Онытылмас алар һич тә...

Ә сары төс – картлык көнем,
Әби-бабай булыр чаклар.
Килер бер көн, безне бәлкөм
Оныклар әле кочаклар.
Насып булсын тик ул чаклар.
Сүнөп китмәсен учаклар!
Әйтерсең лә бу яфрак
Минем бүгенге торышым.
Шушы төсләр уртасында
Минем бит басып торышым.

Уйлар, уйлар...

Бер башымда никадәр уй,
Ничек барсы сыя аңа?
Уйлар, уйлар... биек йортның
Тәрәзләре кебек яна.

Таңнан алып кичкә кадәр
Берсе яна, берсе сүнә.
Төнлә генә тынлык керә
Башкаемның берүзенә...

Сүзләр алар сүзләр генә,
Уйлар тирән, уйлар көчле...
Үтәли күренми генә
Тәрәздәге утлар төсле...

Эльмира ИБРАХИМОВА

Эльмира Ибраһимова – Уфада яшәп иҗат итүче үзенчәлекле авторыбыз. Аның хикәяләрендә – бүгенге көнебез, яшьләр, мәхәббәт. Алардан ихласлык бөркелә, шаян теле белән укучылар күңелен яулый. Үзе ул Башкортстанның Илеш районы Дәмәй авылы кызы. Мәктәп елларында ук иҗатка тартыла, шигырьләр, хикәяләр яза. Башкорт дәүләт университетының филология факультетында татар-рус бүлеген тәмамлауга, талантлы кызны «Кызыл таң» газетасына чакыралар. 2003 елдан Уфада нәшер ителүче «Өмет» татар яшьләре газетасында әдәбият-сәнгать бүлегендә эшли, шул ук вакытта «Диләфрүз» басмасында баш мөхәррир вазыйфаларын башкара. Ул иҗатта кайнап яши. Хикәяләре «Сөембикә», «Ялкын», «Идел», «Тулпар», «Аманат» журналларында басыла. «Иделем акчарлагы» яшь язучылар бәйгесендә лауреат була, «Яңа татар пьесасы» конкурсында җиңеп чыга. Уфада «Китап» нәшриятында «Назлар кала язларда» пьесалар җыентыгы дөнья күрә. Айзирәк псевдонимы белән нәшер ителгән «Сөю хақы» китабы хатын-кызлар тарафыннан яратып кабул ителә. Игътибарыгызга язучының «Мәхәббәт ядкаре» хикәясен тәкъдим итәбез.

МӘХӘББӘТ ЯДКАРЕ

(Хикәя)

– Хәерле кич, туташ!

Көтеп утырса да, кулына роза чәчәкләре тоткан егетнең өстәл янында пәйда булганын Гөлнара сизми калды.

– Хәерле кич! – дип елмайды ул, уйларыннан арынып.

– Бу чәчәкләр Сөзгә!

– Рәхмәт! Бик матурлар!

Ал чәчәкләр чыннан да матур иде. Яңа гына бакчадан өзеп алынган диярсен. Хәтта чыклары да кипмәгән...

– Тамчыга әйләнгән кар бөртекләре ул, – диде егет кызның уйларын укыгандай...

– Заказ ясадыгызмы? – диде егет, җайлап утыргач.

– Юк, мин Сөзгә көттем.

– Әйдәгез, алайса башта заказ ясайык, аннары иркенләп утырып сөйләшербез. Дөрәсен әйткәндә, мин бик ач. Көне буге шәһәр буйлап йөрдәм. Килгән саен үзгәреш! Хәтта адаша яздым, ышанасызмы?

– Ышанам. Адаша язугызга да, ач булуыгызга да. – Кыз янә тыйнак кына көлеп куйды. – Яшермим, мин үзем дә ачыгып өлгәрдәм.

Кулларын уып алгач, егет алдында яткан менюны ачып укырга кереште. Гөлнара беренчегә гөмбә ашы, икенчегә җимешле пылау, ике төрле яшелчә салаты, кәрзинле пирожное белән сөтле чәй китерүләрен сорады.

– Ә Сөз чынлап ачыккансыз, – дип елмайды Зиннур, официант киткәч.

– Әйе, – диде Гөлнара исе китмичә. – Сөз борчылмагыз, кирәк дип табасыз икән, үзем өчен үзем түләрмен.

Үз сүзләре өчен уңайсызланган егет кызны бүлдерергә ашыкты.

– Юк инде, дөрәс аңламадыгыз: мин шаяртмакчы гына булдым. Моңарчы кафега чакырган кызлар бер салатка заказ бирәләр дә кич буге шуны чемченеп утыралар иде. Пирожное алам

дисән, корт чаккандай «юк!» дип кычкырып жибәргә дә мөмкиннәр әле. Ә Сез бөтенләй башкача кыланасыз. Гомумән, Сез башкаларга охшамагансыз.

– Интернет аша танышып, үзегезне кафега чакыруымны әйтәсезме? Гөлнара бармакларын «йозакка бикләгән» куллары белән иягенә таянып, сораулы һәм серле карашын Зиннурга төбәде.

– Дөресен әйткәндә, «виртуалка» аша танышырга теләүчеләр күп. Фотом торган чагында, бөтенләй тынгы юк иде. Ә «авка»га эт сурәте куйгач, сизелеп кимедәләр. Шуңа күрә, ашарым, танышырга теләк белдерүегез, аннан бигрәк, кафега чакыруыгыз берәз гажәпләндерде. Мин гадәттә гүзәл туташларны очрашуга үзем чакырам.

– Ышанасызмы-юкмы, мин дә гадәттә егетләрне очрашуга үзем чакырмыйм идем. Моңысы гадәттән тыш хәл.

– Мин заинтригован.

Торган саен серлеләнә барган таныш түгел туташка карата егетнең кызыксынуы артканнан-артты. Башта берникадәр икеләнсә дә (муенына кызларның сагыз кебек асылынуыннан тәмам туйган), хәзер ул очрашуга килүенә үкенми иде. Мәхәббәт уенында «аучы» һәм «корбан» катнаша. Тик менә каршында утырган кызның кайсы рольне сайлавын Зиннур әлегә аңлый алмый. Кыланышы буенча «аучы», әмма шул ук вакытта «корбан» да... Бу очрашуның әлегә ул белмәгән сценарие бар төсле... Болар барысы да егетнең күңелен кытыкланды. Официант алып килгән ризыкларны жайлап өстәлгә урнаштырган кыздан күзен алмады ул. Ә Гөлнара хатын-кызларга гына хас булган эчке бер тоемлау белән Зиннурның һәр уен, күз карашын чамалап, ирен чите белән генә елмая иде.

– Ниһаять, ашарга да мөмкин! – диде ул кыланчыкланып. Һәм уңайсыз кул хәрәкәте белән чәнечкесен идәнгә төшереп жибәрде. – Менә инде!

Әлеге очрашуга үзен ныклап әзерләсә дә, Гөлнара дулкынлана башлаган иде. Кулларының сизелер-сизелмәс калтыравын күрсәтмәскә тырышып, аларны өстәл астына яшерде дә сүзсез генә официантның икенче чәнечке алып килүен көттә. Ашаганда да күбрәк Зиннурны тыңлады. Сорауларына да «әйе» һәм «юк»тан артык җавап кайтармады. Бары тик десертка күчкәч:

– Балачагымда мин тортны «чәчкәле ипи» дигәнмен. Минем сабый чакның сленгы буенча менә бу «чәчкәле ипи кисеге» инде, – дип куйды. Сөйләшкән жирдән сүзнең кай арада пирожнога әйләнеп кайтуын аңламый калган егет моңа җавап итеп «ә-ә-ә...» дип кенә сузды. Һәм тынлык урнашты.

– Зиннур, – диде ниһаять Гөлнара, калагын өстәлгә куеп. – Әйттегез әле, кемнеләр гомерен коткарырга кирәк булса, ике дә уйламый утка керер идегезме?

– Хммм... Кафеда чибәр туташ белән матур итеп сөйләшеп утырганда бу сорауга гадел җавап биреп була микән соң ул? Керә алып идем, мөгаен.

– Ә суга сикерер идегезме?

Кызның тел төбен аңлай алмаган егет, аптыраудан кашларын җыра төшеп, көлеп жибәрде.

– Сорауларга җавап дөрес булмаса, балларым кимиме?

Тик кызның йөзгәдәге житдилек китмәде.

– Әйттегез инде.

– Сикерер идем, мөгаен.

– Ә өйләнә алып идегезме?

Соңгы сорауны ишетүгә Зиннур чәчәп үк жибәрде.

– Гөлнара, Сез мине урындыктан егып төшерәсез!

Кыз кабат калагын кулына алды. Башта аның нигә кирәклеген аңламагандай берәз әйләндергәләп торды, аннан соң крем-чәчәкне пирожнога ягарга кереште.

– Зиннур, мин аңлайм, сорауларым сәеррәк яңгырый.

Әмма мин Сезне «бу гадәттән тыш хәл» дип алдан кисәттем бит, – диде ул һәм ике битенә дә ут булып яна башлавыннан уңайсызланып, чәчләрен, аннан алкасын төзәткәндәй итте. Берничә секунд сүзгә давам итәргәме-юкмы дип икеләнеп торгач, шомырттай кара күзләрен янә егеткә төбәде.

– «Авка»да фотогыз да булмаган килеш ни өчен Сезнең белән танышырга теләвемне беләсегез килгән иде бугай. Мин Сезне исем һәм фамилиягез буенча эзләп таптым, Зиннур Хәсәнов.

Егетнең күзләре гажәпләнүдән торган саен зуррак ачылды. Әмма Гөлнара моңа игътибар бирмичә сүзен давам итте.

– Миңа Сезнең исем-фамилиягез кирәк. Өйләнегез миңа, Зиннур! – Әңгәмәдәшенең аптыраудан тәмам өнсез булуын күреп, кыз тынып калды. Егет имән бармагы белән чигәсә тирәсен бораулар да торып чыгып китәр кебек тоелды аңа. Тик кире чигенергә юл юк иде.

– Озакка түгел. Бер айга йә булмаса ике атнага, хәтта бер атнага да мөмкин! Тик өйләнегез генә! Зинһар, уйлый күрмәгез, мин сантый түгел. Бары чәлпәрәмә килгән бәхетем кыйпылчыгын саклап калмакчы.

Әле яңа гына нур бөркелгән серле кара күзләренә мизгел эчендә боекканын күреп, Зиннур каушап калды. Көләргә дә уңайсызланды, торып китә дә алмады.

– Гафу итегез, Гөлнара, тик мин берни дә аңламыйм.

– Әйе, беләм. Ләкин бүген барысын да дөрес аңлатып бирә алмам төсле. Мөмкин булса, шушы ук урында иртәгә күрешик. Мин барысын-барысын да аңлатырмын. Тик, зинһар өчен, килегез, яме. Минне тыңлаганнан гына Сез берни дә югалтмыйсыз. Ә менә мин... Минем язмышым Сезнең кулда, Зиннур. Ә хәзергә хушыгыз!

Гөлнара кабалана-кабалана сөйләп бетерде дә, менә менә тамам дип, керфек очына эленгән яшь бөртеген житез хәрәкәт белән сыпырып, өстәл артыннан торып чыгып йөгәрдә. Ә гажәпләнүдән тынып калган Зиннур, кыз ишектә югалгач кына үзалдына:

– Хушыгыз... – дип куйды.

* * *

Әлбәттә, әлеге сәер очрашу хакында ул дустаны сөйләми булдыра алмады.

– Да, китте замана... Хәзер кызлар үзе килеп кенә калмый, беренче күрешкәндә үк өйләнешергә тәкдим ясый... – дип сузды тегесе. – Ярый, исән-сау котылгансың, ахир!

– Мин иртәгә барырмын, ахры, – диде Зиннур һәм тәвәккәлләгәнәнә ишарәләп ике ботына сугып куйды.

Моңа җавап итеп Рөстәм башын тукулдатты.

– Кә-ә-әкүгәң очтымыни?

– Юк. Минем бары тик эшнең нидә икәнлеген беләсем килә. Ул хаклы, тыңлаганнан гына мин берни дә югалтмыйм бит.

– А-а-ах-макланма инде, яме! Эшнең нидә икәнлеген көн кебек ачык монда: «залетела птичка» дип атала... Ә булачак папаша «тю-тю». Менә кызыккай о-о-оста итеп җәтмә кора да инде.

Зиннур дустына карап көлеп җибәрде.

– Син нигә то-о-отлыга башладың ул? Әйтерсең сиңа тәкъдим ясаганнар.

– Тотлыкмассың монда! Дустың бәлагә тарыганны читтән тыныч кына күзәтеп буламыни? Ошамый, ух, ошамый миңа сиңең күз карашларың, ахир! Әйдә, баш-қаланың күрәсең килгән урыннарына сәяхәт кыл да, кайтып сыпырт әле син.

Тик Зиннур дустының «акыллы» киңәшләренә колак салмады. Гөлнараның күз карашлары тынгы бирмәде аңа, хәтта төшенә керде. Шуңа күрә иртәгәсә көнне ул шугалакка әйләнгән тротуар өстенә йомшак келәм булып яткан яңа яуган карда 42 нче размерлы ботинка эзләрен калдырып, сак кына атлап янә очрашуга китте.

Гөлнара аны кафеның ишегалдында каршы алды. Әллә озак көткәнлектән, әллә дулкынланудан бит очлары алсуланып яна иде.

– Килгәнең өчен рәхмәт, – диде ул тыныч кына. – Әйдә минем белән. Монда ерак түгел.

Зиннур сагайды. Киноларда мондый очракта аулактарак кызның «сообщник»лары көтеп тора һәм, корбан-ның башына берне кундырып, кыйммәтле әйберләрен талап кача. Әллә бармаскамы? Әлегә уй яшен тизлегендә баш миеннән түгел, тәнненең һәр күзәнәгеннән йөгере-п үтеп, бармак очларынан чыгып киткәндәй булды. Тик егет үзенең кулбашыннан да тормаган кызга курку-ын сиздерергә гарыләнеп, сүзсез генә артыннан иярдә.

Чыннан да, ерак бармадылар. Күп катлы йортлар арасында «адашып» калган ярым җимерек ике катлы иске йортлар яныннан үтеп, сөрәеп торган кара оем каршында туктады алар. Иренеп кенә яуган кар янгыныннан калган әлегә бүрәнәләргә капларга уйламый да иде. Әйтерсең алар әле булса кайнар... Кыз бияләен салып, сак кына берсенә кагылып алды да сүз башлады.

* * *

Мәңге булмаганны, ул көнне иртәнгә чәйгә барысы да җыелган иде. Һәркайсы үз дөньясына чумган абыйларының барысы бергә җыелып кайткан чагы бик сирәк. Авылга кайткач, иртән торулары тагын да сирәгрәк. Ә менә бүген олы бер табын булдылар. Тик ни өчендер гадәттә бертуктаусыз ләпелдәгән халык тавыш-тынсыз гына үз алдына карап чәй чөмерде. Әлегә сәер тынлыктан да нидер сизенергә тиеш иде Гөлнара. Әмма гәүдәсе монда утырса да, уйлары еракта иде шул.

– Гөлнара, – диде әтисе кинәт. – Сиңа киләчәгеңне уйларга кирәк.

Дертләп киткән әнисе сикереп торып, кемгәдер чәй ясарга кереште.

– Утыр! – диде гаилә башлыгы коры гына.

Әтисенең тавышын ишетүгә йөрәгә төшеп киткәндәй тоелса да, Гөлнара сер бирмәскә тырышты. Менә ул куркып йөргән минутлар җитте шикелле.

– Мин уйладым, – диде кыз карашын күтәрмичә.

– Ни хәл иттең?

– Мин баламны төшерттим.

– Акылың кайда сиңең?

Әтисе кулындагы бал калагын шалтыратып, чынаяк эченә ташлады да әнисе утырган якка этеп җибәрде.

– Нишләп кызыңа акыл бирә алмыйсың?

– Әти, сабыр ит, кычкырма, – диде Бәләкәй абыйсы. Яше, холкы буенча да Гөлнарага иң якыны иде ул.

– Сеңлем, без беләбез, син Зиннурны яраттың. Бик нык яраттың. Тик ул хәзер юк. Аңлыйсыңмы?

Кыз элеккечә карашын күтәрми генә баш какты.

– Без бу хакта сөйләшкән идек инде. Оныттыңмыни?

– Онытмаган, әлбәттә! – диде Якын абыйсы Бәләкәй-нең беркатлылыгына ачуланып. – Сантый түгел ләбаса!

Ни өчендер гаиләдә ир балалар бер-берсенә исем белән эндәшә, ә Гөлнара өчен һәркайсына өстәмә исем уйлап чыгарылган иде. Һәм шул исемнәрне уйлаганда ничек менә бу абыйсына «Якын» диделәр икән? Гөлна-раны беркайчан да аңламады бит ул. Дүртесе арасыннан иң ерагыдыр әле. Тик Бәләкәй үзенекендә торды. Сорау-ны яңадан кабатлады.

– Оныттыңмы?

Кыз «юк» дигәнне аңлатып баш какты. Бер мизгелгә тирән тынлык урнашты.

– Син – бердәнбер сеңлебез, без сиңең өчен җаваплы. Әти һәм без – абыйларың, аңлайсыңмы? – дип Туган абыйсы дәвам итте.

Эндәшмәсәләр дә, Туган абыйсы әйткән һәр сүзгә башкалар да кабатлап бара кебек тоелды кызга. Бу – гаилә суды иде. Әтисе-әнисе, дүрт абыйсы һәм дүрт җиңгәсә алдында берүзе җавап тотарга тиеш ул. Алар барысы да аның бердәнбер мәхәббәтен гаепләүчеләр. Алар ягында күршеләре, авылдашлары, туганнары, хезмәттәшләре... Гомумән, төрле кагыйдәләр, кануннар белән тормышны «дәрәс» һәм «дәрәс түгел»гә бүлеп бетергән җәмгыять үзе. Ә ул берүзе яклаучы һәм йөрәк астында яралып кына килгән, әле кеше кыяфәтенә дә керергә өлгөрмәгән нарасыеның җиргә туарга хакы барлыгын исбатлаучы. Гөлнараның күзләренә мөл-дерәп яшъ тулды. «Сез берни дә белмисез!» дип кыч-кырасы килде аның. Тик тамагына төер утырган иде...

– Сез... – дип кенә пышылдады да, тагын бер сүз әйтсә елап җибәрәчәген аңлап, тынып калды.

– Без синнән мондыйны көтмәгән идек. Ныклап уйларсың һәм безнең хаклы булуыбызны аңларсың дип өметләндек, – дип сүзгә кушылды Чибәр абыйсы.

– Сез яратып өйләнештегезме?

Тавышының ышанычлы чыгуын кыз үзе дә көтмәде булса кирәк. Безарга тынып торды да, янә кабатлады.

– Сөз яратышып өйләнештегезме?

Эти-әнисенә генә түгел, абыйларының да әллә ничә еллар очрашып йөрөп, яратышып кавышканын белә иде ул. Эндәшүче булмады.

Гөлнәра дәвам итте.

– Кайвакыт шундый чүп өчен элгешеп китәсез, юкка үпкәләп, бер-берегезнең нервыларын ашыйсыз. Көн саен яраткан кешенә күрү нинди бәхет икәнен уйлап та карамыйсыз. Үзегезнең нинди бәхетле икәнегезне чамаламыйсыз да бит сез! Сөйгәннең күзләренә бер карар өчен зар-интизар булып, кулларына, юк, бармак очларына гына кагылырга тилмерүнең нәрсә икәнен ничек аңлатым соң? Жанни телгәләгән чиксез сагышны ничек тасвирлыйм? Нигә аз гына булса да мине кызганмыйсыз?

Елаудан шешенгән күзләр янә кызарды.

– Гөлнәра сөңлем, тынычлан, – Бәләкәй абыйсы кызының үксүдән дер-дер килгән иңбашларына кулларын салды. – Елап берни дә үзгәртеп булмый. Язмыштан узмыш юк. Сиңа алга таба яшәргә кирәк.

– Язмыш... Бәлки сөйгәнәмне язмыш тартып алгандыр, әмма сабыемны миннән сез тартып алмакчысыз! Зиннур юк дисез. Ялгышасыз! Ул менә монда. Аның дәвамы монда! – Гөлнәра ике куллап эчен кочаклады. – Зиннур шушы балада яшәячәк. Ә мин аборт ясатсам, аның инде беркайчан да баласы тумаячак!

– Син Зиннурны түгел, үзеңне уйларга тиеш! – Гаилә башлыгының тавышы янә бүлмәдәгеләрне сискәндереп жибәрде. – Баланың Зиннурдан икәнен кешеләргә ничек исбатларсың? Синең өчен ул мәхәббәт жимеше, ә кешеләр өчен ул уйнаштан туган бала булачак.

– Ул никахтан туачак!

– Кайда соң синең никах таныклығың? Күрсәт!

Этисенә сораулы һәм шул ук вакытта кызының башка дәлил китерә алмаячагын белгәнлектән канәгать күз карашын Гөлнәра күтәрә алмады. Өстәлгә капланып кычкырып елап жибәрде. Үтмәде, йөрәген ачып салса да, аның сүзләре этисенә үтмәде.

– Эти, уг эченә саласыз бит мине! Гомерлек уг эченә!!!

Эти кеше, сүз тәмам дигәндәй, урыныннан торды. Мышык-мышык килеп утырган киләнгә ягына карап:

– Булды, балавыз сыгып утырмагыз! Табак-савытны жыегыз да эшләрегезне карагыз, – дип боерды.

Тик китәргә жыенган жиреннән борылып Гөлнәра янына килде. Аны башыннан сыйпап, үзенә хас булмаган йомшак тавыш белән:

– Мәхәббәтләр онытыла ул, кызым. Синеке дә онытылып. Кияүгә чыгып, иреңнән бала табып яши башлагач, үзең рәхмәт әйтерсең. Мин бит синең өчен тырышам. Тынычлан, күз яшләреңне сөрт, битләреңне ю. Иртәгә Бәләкәй абыеңа утырып кабат шәһәргә китәсең. Жингәң тиешле кешеләр белән үзе сөйләшер, үзе йөртәр сине, – дип өстәп куйды.

Сүзен әйтеп бетереп, сөйләшүгә нокта куйгач, эти кеше берникадәр җиңеллек тойды. Тик күкрәк туры

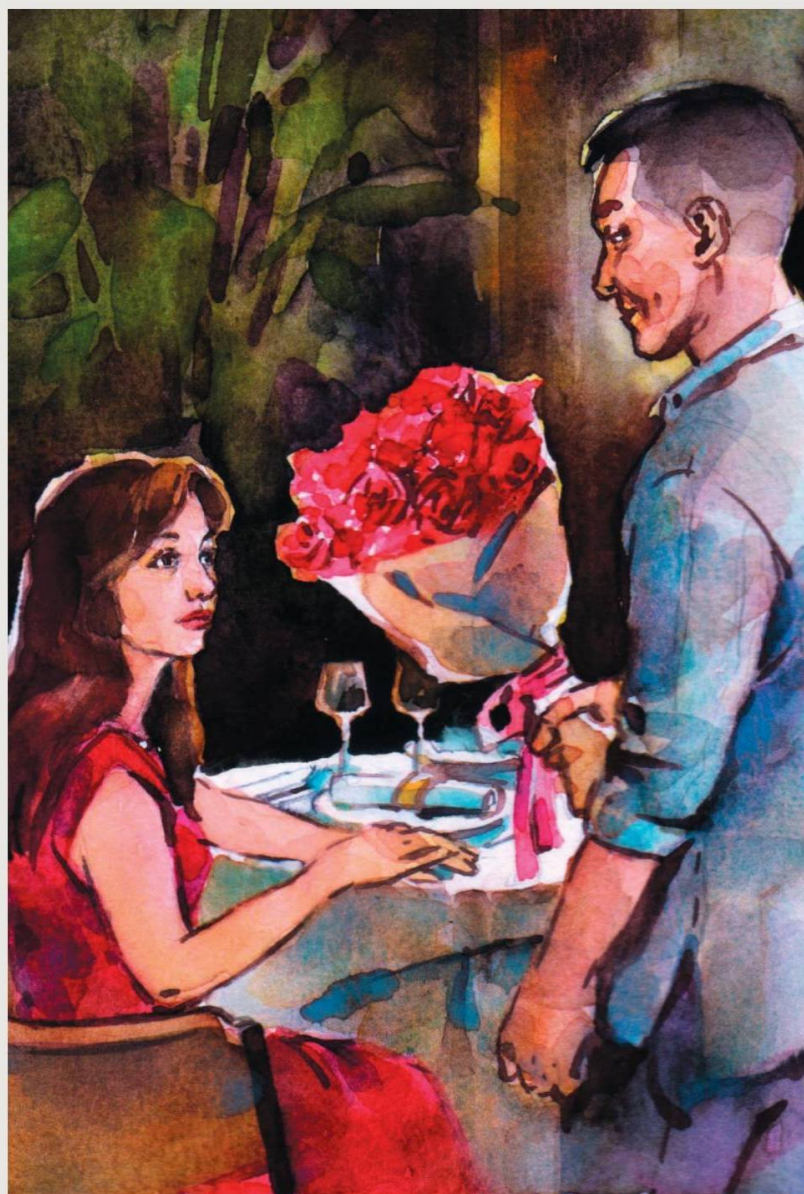
ут капкандай яна иде. Ул уч төбе белән күкрәген уа-уа тышка ашыкты. Аның кызы... Аның кечкенә йолдызчыгы... Тез башына утыртып, көнбагыш ашаткан чагын да этисенә һәр хәрәкәтен күзәтеп, әрчелгән төшне авызын ачып көтеп торган нәни кызычыгы... Егетләрнең күзен кыздырырлык иң зур байлыгы... «Рәиф абый, кызыңны миңа бир инде!?» – дип ялварып килгән егетләрнең тәкатен корытасы урынга, ул бүген кызының гомерлек тап булып каласы хатасын төзәтергә тиеш...

Этиләре абыйлары белән чыгып киткәч, ишек ябылуга хатын-кызлар җиңел сулап, җанланып китте.

– Бар да яхшы булыр, Гөлнәра. Алай өзгәләмә, сөңлем, – дип кочаклап алды Бәләкәй җиңгәсе.

– Хатын-кыз өлешенә төшә инде ул, нишләтәсең? Аборт ясатмаган хатыннар бик аз. Үтә, онытыла.

– Эти хаклы, Гөлнәра. Кеше сөйләвен әйтмибездә әле. Сөйләләр дә онытырлар. Син хәзер авылда яшисе

Рәсем: Наталья Васильева

түгел, ә шәһәрдә кемнең кемнән бала табуында кемнен эше бар? Мәсьәлә башкада. Бу балаңны тапкан очракта да, туу турындагы таныклығына кем исемен яздырыр-сың? Үлгән Зиннурныкынмы? Сөз ЗАГСка кермәдегез, аның исемен язмаячаклар.

– Синең чәчәк кебек чагың, бар да алда әле.

– «Тудың. Туганда син кеше идең...» – диде арыган тавыш белән Гөлнара, кайчандыр әдәбият дәресеңдә укыган әсәрдәгә сүзләргә искә алып. – Ничә гасыр үткән, ә берни дә үзгәртмәгән булып чыга... Их, әни, нишләп исемкәйләремне Гөлнара дип куштыгыз? Гомерлек утка саласыгызны мин туганда ук белдегез микәнни?..

Ул тирән итеп көрсенде дә, урыныннан торып үз бүлмәсенә юналды. Жигәләре дә тагын нидер сөйләүне артык санап, тынып калдылар.

Йөрәгә белән чынбарлыкны кабул итүгә ничек кенә карышмасын, Гөлнара туганнарының хаклы икәннән белә иде. Үлгән артыннан үлеп булмый. Яшәргә кирәк... Вакыт яраларны төзәтә, диләр. Балки, киләчәктә берәрсен очратып гаилә дә корыр. Әмма хәзер мәхәббәт жимешен – сабыен ничек итеп үтерсен соң ул? Аның белән бергә сөйгәннән тагын бер кат үтерә түгелме?

Әле кайчан гына бик кыска тоелган жәйге төнне үткәрә алмый жәфаланды кыз. Сагыштан телгәләнгән, чарасызлыктан үрсәләнгән жанына тынычлык табарга теләпме, гадәт буенчамы, телефоныннан «ватсап»ка кереп сөйгәннән эзләп тапты. «Кайда син, бәгърем?» – дип кабатлады аның иреннәре бармаклары хәрәфләргә басып язган сүзләргә укып. Тик хәбәр китмәде... Акылы белән ахмаклык икәннән аңласа да, кат-кат бер сорауны жибәрде дә жибәрде. Тәмам ярыскач, телефонын читкә ташлап мендәрәнә капланды.

– Зиннур!!!

– Зиннур!!!

Әллә йокысыннан уянып өлгөрмәгән, әллә төтенгә исергән Гөлнара ни булганын да аңламады. Бары тик аны эчкә күлмәктән яланаяк карга чыгарып бастырган иреннең кабат каршыдагы ут-ялкын эченә омтылганын күреп, кулларына ябышты.

– Китмә!

– Сөеклем, анда баба Дарья! Аны коткарырга кирәк! Мин хәзер, жаным! Мин тиз!

Зиннур шул сүзләр белән ут ялмап алган иске йортның ишегеннән кереп югалды. Ә берничә секундтан йорт түбәсе ишелеп төште.

– Зиннур! – дип кычкырды Гөлнара һәм алга ташланды. Тик кемдер аны биләннән кочып, кирегә тартты.

– Тукта, юләр! Аңа ярдәм итә алмыйсың! Тукта!

Ә калганын Гөлнара хәтерләми. Ушына килгәндә ул сырхауханәдә иде. Ашыгыч ярдәм машинасы белән алып килгәннән дә, авырлы булуы ачыклануын да аңа жигәсә генә сөйләде.

– Көмәнәң зур түгел. Булса бер айлыктыр, диделәр.

– Әйе, бер айлыктыр. Нәкъ бер ай элек никах укытып өйләнешкән идек бит.

Гөлнарага хатын-кыз өчен иң зур шатлыкны һәм иң авыр кайгыны берьюлы күтәргә туры килде. Әни буласын сөекле кешесенәң кабере янында гына әйтә алды...

Ә мәхәббәтләре шундый якты иде. Бер уку йортын тәмамлап, бергә эшкә урнашырга, берәз акча туплагач, гөрләтеп туй үткәргә хыялландылар. Ә аннан соң инде меңәрләгән урта хәлле яшә гаиләләр кебек ипотекага фатир алырга йә булмаса кредитка йорт салырга иде исәпләре. Соңгысы хакында Зиннур хыялланды. Аның һич кенә дә шәһәрнең кысан фатирсында яшисе килмәде. Әлбәттә, зур йортка Гөлнара дә каршы түгел иде, әмма ул «әлегә планга да кертелмәгән» балаларының киләчәгә өчен борчылды. Мәктәпләр «кыскартылган» авылга кайтып өй салудан ни мәгънә? Андагы яшыләр үзләре район үзәгенә күчү хәстәрән кайгырта. Ә район үзәгенә үзгәндә күптән урын бетте, фәлән чакрым читтән – басулардан, тау итәкләреннән, юл буйларыннан жир бүләр. Анда нинди инфраструктура? Әлегә дә баягы балалар бакчалары, мәктәпләр ерак. Балалар ничек барып-кайтып йөрер? Иң яхшысы: фатир алып, алар үскәнчә шәһәрдә торырга да, башлы-күзле иткәч, икәүләшеп кенә авылга кайтып яшәргә. Сөйләшүнең шушы жиренә жиккәндә, Зиннур, гадәттә, кызы кулларыннан тотып, бер омтылышта тартып китерә дә кочагына кысып иреннәннән үбә иде.

Гөлнараның кызык өчен генә дә, ошатып та үбешкәнә булгалады. Арада дулкынландырганнар да, кан тамырларыннан жылы йөгерткәннәр дә булды. Тик Зиннур гына ирененә кагылып, йөрәгеннән үбә иде...

– Эх, карчыгым минем, – дип көлеп жибәрде егет шундый бер уенлы-чынлы бәхәстән соң. – Син бөтен гомеребезгә житәрлек план сызып куйгансың бит.

– Ә бу тормышта башкача ярамый. Бер адымыңны атлаганда, икенче аягың белән кайда басасыңны уйлый торсаң гына читкә тайпылмый максатыңа төгәл барып житә алачаксың, ди минем әти.

– Дәрәс юлны сайлар өчен йөрәгеңне тыңларга кирәк, ди минем әни.

Егет кочагын бушатып, кызының йөзгә карамакчы булды, тик ул, киресенчә, аның куенына сыена төште.

– Йәле, тыңлап карыйк йөрәгеңне. Ни ди икән?

– Бергә булсак, кайда да бәхәтле булырбыз, бәгърем, ди ул. Ишетәсеңме?

– Ишетәм.

Егет сөйгәннән чәчләреннән үптә. Кайдадыр еракта машиналар гөжли, шәһәр гөрли. Ә алар икәү генә шул тулай торак тупчасында бәхәткә чумып утыра.

Ул чакта бар тормышлары шулай ал бәхәт нурларына гына төренеп узар төслә тоелды. Тик болытлар һич көтмәгәндә куерды. Туган абыйсы туган көнә чакыргач, Гөлнара сөйгәннән дә алып килергә рәхсәт сорады.

– Әлбәттә, бергәләп килегез. Танышырга менә дигән мөмкинлек булып, – диде Туганы.

Дүрт абыйсының иркә сөйләсе булып үскән, һәр теләгән үтәп, сораганын эшләп баруларына күнәккән

Гөлнара. Шуңа күрә якыннарының ул сайлаган ярны кабул итмәскә мөмкин булуы аның уена да кереп чыкмады. Әмма абыйлары бер кашык су белән кабып йотарлык чибәр сеңелләре белән килгән киң жылкәле, жирән чәчле, кызлар кебек сипкелле егеткә ишектән керү белән «лаек түгел» дигән мөһер сукты. Үзләре дә авылдан булсалар да, шактый гомерләрен бер офисның төрле кабинетларында үткәреп, әфәндөләргә әйләнеп беткән булачак кайнагаларының әле берсе, әле икенчесе гаиләсенә матди хәле, яшәгән урыны, килчәккә планнары белән кызыксынды. Ә Зиннур барысын да ачыктан-ачык сөйләп бирде. Авылдагы ялгыз әнисенә бердәнбер таянычы һәм өмете ул. Янгын сүндерүче булып эшләгән әтисе янып үлгәндә аңа нибары ике яшь булган. Шуңа вакытта алар шәһәрне ташлап, авылга күчкән. Балачагы шунда үткәч, әле дә күңеле гел агач йортларга тартыла. Ә килчәккә планнарына килгәндә... Коткаручы һөнәрән үз итсә дә, әнисенә күз яшьләре аша ялваруына каршы торалмыйча укучылыкны сайлаган...

Бу мәжлестән соң жиңгәләренә әле берсе, әле икенчесе кызны үз каршына утыртып, гаилә корганда дөрес пар сайлау хакында алтын киңәшләрен «яудырды».

– Ипотекага фатир алып гомер буге ачлы-туклы яшәве рәхәт түгел инде ул...

– Акча житкәрә алмаган ир эчкечелек сазына бата...

– Синең кебек акыллы кызга акыллы кеше кирәк...

– Авылга кунакка кайту гына күңелле...

Мәхәббәтгән башы әйләнгән Гөлнара аларга бәхетнең жиденче күтеннән елмаеп, шаярып-көлеп кенә җавап бирде. Ә эшнән бөтен житдилеген ул чираттагы ялында авылга кайткач аңлады. Әтисе сүзгә уратып та, озакка сузып та тормады.

– Дүрт абың да тормышның арт ягына тибеп яши: ел саен чит илдә ял итәләр, хатыннары киясе килгәнне кия, ашыйсы килгәнне ашый. Ир булгач, шундый булырга тиеш ул. Без сине хәерче арбасына утыртып җибәрер өчен күз өстендәге каш итеп иркәләп үстермәдек. Аның белән араларыңны өзәсең! Үзеңә лаеклы пар сайларга тагын бер ай вакыт бирәбез. Аннан соң язмышыңны абыйларың белән без хәл итәчәкбез, – диде.

Көтелмәгән хәлдән берәз аптырап, берәз куркып калган кыз авызын ачып сүз әйтә алмады. Бары тик әтисе чыгып киткәч кенә телгә килде.

– Әни, ничек була соң әле бу? Сөз бит аны күрмәдегез. Бер генә тапкыр булса да сөйләшеп тә карамадыгыз!

Иренә холкын, гаиләдә куелган кагыйдәләренә яхшы белгән әнисе эндәшми-тынмый табак-савыт белән булашуын дәвам итте. Бүлмәдә урнашкан тынлыкта безелдәгән чебен тавышын ишетеп, Гөлнара тәрәзгә карады. Теге мекенәң пиялага бәрелгән аңламыйча үзсүзләнен тышка очарга азаплана иде...

Ниһаять, әнисе каршысына килеп утырды да, туп-туры кызының күзләренә карап:

– Укырга киткәч, бер шәһәрдә булыгыз дип абыйларың янына җибәрдек. Әмма алар да сине гел саклап торма. Инде, Ходаем, үз башкайларыңа акыл бирсен. Төзәтеп булмаслык хаталар кыла күрмә, кызым, – диде.

Һәм өстәп куйды. – Ничә малайдан соң көтеп алган бердәнбер кызың кешегә йөзегне күрсәтерлегенә калдырмаса, бу дөньяда яшәп торуның кирәге бармыни?

Ни өчендер бу сүзләрдән соң үзен гаепле тоеп, Гөлнара башын аска иде.

– Борчылма, әни. Йөзегезне кызартмам.

Шәһәргә килгәч бик озаң уйланды ул. Чит илләргә, алтын-көмеш һәм чәшкә туннарда алданып, бәхетеннән баш тартырга исәбе юк иде. Бүген чөмөданын тутырырга иренмәгән һәм самолетта очарга курыкмаган телсә кем, үз гомерендә бер булса да Төркиягә йә Мисырга барып кайта ала. Ә менә ниндидер исәпләргә корылмаган, өйләнешмәгән килеш аерылышу очрагында көченә керәчәк контрактлар төземи торган чын хисне очрату жинел түгел. Гөлнара өлешенә андый бәхет тигән икән, беркемгә һәм бернигә карамый аны сакларга кирәк. Димәк, бер яктан, әтисе аны үз Зиннур кочагына этәрә булып чыга. Авырга узса, ул инде аларның өйләнешүенә каршы төшә алмас. Әмма, икенче яктан, әнисенә яшыла күзләре тыя. Нишләргә?

Барлык сорауга да җавапны интернеттан эзләргә гадәтләнгән буын вәкиле буларак, Гөлнара ноутбугына үрелде. Логин һәм парольләрен ул үзә күптән хәтерләми бугай инде. Ә менә бармакларының «хәтерә яхшы». Экран кабынуга алар тиешле төймәләргә басып, Зиннурның битен ачып та бирде. «Җибәрмә мине!» – дип язды кыз «онлайн» булган сөеклесенә. «Җибәрмәм, матурым», – дип җаваплады егет. «Бирмә мине!» – дип язды тагын. «Бирмәм!» – диде Зиннур. Гөлнара тынычлангандай булды. Кулларын кушырып маңгаена терәде дә, башын өскә күтәреп: «Йә Аллам! – дип ялварды ул. – Үтенеп сорыйм, Зиннур Хәсәнов белән кавыштыр безне! Хатын-кыз бәхетен аның янында насыйп ит!»

Иртәгәсә көнне очрашу белән:

– Син мине яратасыңмы? – диде ул сөйгәннен күзләренә карап.

– Ә син белмисеңме?

– Юк, син әйт, – диде кыз житди рәвештә.

Гөлнарасын бу хәлдә беренче күрүе иде Зиннурның.

– Ни булды, жаным? Кичә дә сәер сүзләр яздың, – диде ул кинәт сагаеп.

– Син иң элек әйт. Яратасыңмы?

– Яратам, әлбәттә. Беләсең бит.

– Син шатлыкта да, кайгыда да минем белән булырга әзерме?

Зиннур янә гажәпләнде.

– Бу ни бу? Син миңа тәкъдим ясамакчымы әллә?

Егет гадәттәгечә шаркылдап көлеп җибәрде, әмма кызының житди йөзгә карап тыелып калды.

– Әйе, – диде Гөлнара, элеккечә аның күзләренә туп-туры карап. – Мин кабатлап сорыйм: шатлыкта да, кайгыда да минем белән булырга әзерсеңме?

– Әзер, матурым, әзер. Тик аңлатып әйт: ни булды?

– Алайса, әйдә бүген үк мәчеткә барып никах укытыйк, иртәгә ЗАГСка барып гариза бирик. Юкса бер айдан безнең юлларның аерылуы ихтимал. Дөресрәге, юлларыбызны аерулары ихтимал.

Гөлнара әтисе белән булган сөйләшүне дә, әнисе әйткәннәрне дә, жиңгәләре аша житкерелгән абыйларының киңәш-теләкләрен дә түкми-чәчми сөйләп бирде. Зиннур да эшнәң житдилеген аңлады булса кирәк. Эшне озакка сузмадылар.

Ахирәтләре кебек купшы никах күлмәкләре сатып алып тормады кыз. Сөеклесе бүләк иткән озын зәңгәрсү күлмәгенә килештереп, мәчет каршындагы кибеттән яулык алды да капка янында елмаеп торган Зиннур каршына барып басты. Чалт аяз көн иде ул. Кояш нурлары болай да бәхеттән балкыган егетнәң һәр сипкелендә чагыла төсле тоелды.

– Йә, жаным, син гомерлеккә минеке генә булырга әзерләнеп беттеңме? – диде Зиннур килеп житүгә.

– Әйе.

Мәчеттә көндезге намазга җыеналар иде. Тик яшьләрнәң теләген иштекәч, инде бүлмәдән чыгарга җыенган хәзрәт сәгатькә карап алды да, яңа салган яшел чапанын чөйдән алып кире киде:

– Шаһитларыгыз бармы? – дип сорады ул.

Яшьләр «юк» дип баш какты. Хәзрәт, эчкә үтәргә кушып, каядыр югалды. Озак та үтмәде, өч шаһитны ияртеп керде.

– Никахлашучылар, сезнәң исемнәрегез ничек булыр? Хәзрәт исемнәрен язып куйгач:

– Димәк, башлыйбыз, – диде.

– Син Зиннур Заһит улына риза булып бардыңмы?

– Әйе, – дип җавапланды кыз.

– Син Гөлнара Рәиф кызын риза булып алдыңмы?

– Әйе.

Әти-әнисенәң, туганнарының әлегә минутта янында булмавы күңелен тырнады Гөлнараның. Тик моңсу уйларны бик тиз бәхет ташкыны күмеп китте.

Мәчет капкасын чыгуга Зиннур Гөлнарасын күтәрәп:

– Менә хәзер син минеке! Гомерлеккә! – дип әйләндерергә кереште.

– Әйе! Мин синеке! Чәчләре коелып, тешләре төшөп беткән әби булгач та мин синеке булачакмын! – кушылып кычкырып җибәрде.

Зиннур шаркылдап көлдә.

– Ө без картаймайчакбыз!

– Чү, алай димә! Картайганда да бергә булырга язсын диген, жаным.

– Картаймыйбыз, дим. Йә, ярый, үзең кара! – Егет бармак янап, күз кысты. – Әмма дә ләкин мин һәрвакыт яшь булачакмын! Мәңге яшь булачакмын!

* * *

...Гөлнара сискәнәп уянып китте. Ә иреннәре һаман «алай димә!» дип пышылдый иде. Яшь, мәңге яшь булып калдың шул, бәгырькәем. Никләр шулай дидең икән... Барысы да татлы төш кенә булуын, Зиннурын янә төшәндә генә күрүен аңлап, кызның йөрәге суырылып куйды. Ул янә күзләрен четәрдәтеп йомды. Тик башка йоклап китә алмады. Өйдәгеләр иртән аның җанына тиеп, ярасын сыкратып тормадылар. Озатырга чыккач, әнисе генә тагын шул ук бер сүзне кабатлады.

– Язмыштан узып булмый, балам!..

Бер капкадан чыккан аллы-артлы дүрт машинаның соңгысында ноутбугын кочаклаган Гөлнара язмышны үзгәртү юлларын эзләп баш вата иде...

* * *

– Бүгән җиде атна. Җан кәргәндер инде. Бәләкәй абыйдан ялынып-ялварып бер атна вакыт сораган идем. Анысы да үтте. Мин иртәгә абортка барырга тиеш.

Гөлнара калтыранып куйды. Үз-үзен кочаклап утырган җиреннән торып басты да Зиннурга таба борылды.

– Өйләнгез миңа! Кыска гына вакытка. Кулымда «аерылган» дигән кәгаз булса, сабыемның таныклыгына барыбер Сезнәң исемне язачаклар. Аның әтисе Зиннур Хәсәнов булачак! Аңлыйм, «полный бред» сөйлим. Киноларда да алай булмый. Ә бу кино түгел, ә чын тормыш! – Зиннур нидер әйтмәкче булып авызын ачты, тик Гөлнара туктап тормый давам итте. – Мин мәчеткә барып журналларыннан эзләтеп карадым. Тик ул көнне намаз алдыннан ашыгып буталып калганнармы, китапка никахыбыз теркәлмәгән. Безгә никах укыган хәзрәтнәң теге дәфтәре дә, үзе дә юк! Киткән. Ә кулга биргән таныклык янгын вакытында янды. Бәхетем янды минем ул йорт белән бергә! Сабыем – Зиннуримның төсе, мәхәббәтем ядкаре! Югалта алмыйм мин аны! Әгәр бу баламны югалтсам, гомерем никадәр озын булса да, төссез булачак. Ярдәм итегез миңа, Зиннур!

– Тынычланыгыз, Гөлнара, еламагыз. – Зиннур бөгеләп төшкән кызны кочагына алып, тынычландырырга тырышты. – Сезгә еларга ярамый бит.

Тик Гөлнара тынычланыр хәлдә түгел иде. Туган йортыннан чыгып киткәннән бирле ул үзенә бер генә тамчы күз яше дә рәхсәт итмәде. Бүгән исә теләген аңлатып биреп, үз язмышын да, туачак баласы язмышын да ир-ат кулына тапшырганнан соң хатын-кыз буларак күңеле бушаганчы елады.

Зиннур бүлдермәдә дә, тыймады да. Кыз елаудан туктап, сулкылдауга күчкәч кенә:

– Үзем дә аңламыйм ни өчен, әмма мин Сезгә ярдәм итәргә әзер, – диде. – Ләкин кышкы каникуллар вакытында гына барысына да өлгерү мөмкин түгел бит...

– Мөмкин, – диде Гөлнара тыныч кына. – Без Зиннур белән нәкъ шушы каникуллар вакытында, абыйлар һәм җиңгиләр ял иткәндә, туй итмәкче булып көн сайлаган идек. ЗАГСтә безнәң чират иртәгә.

– Шулай тизме?! – Егет вакыйгалар тизлегеннән каушап китте. Әмма шунда ук өстәп куйды. – Хәер, нигә сузарга? Иртәгә икән, димәк, иртәгә.

Ә иртәгәсен Гөлнара йокыдан бик иртә торды. Зиннур белән булган фәжигадән соң беренче тапкыр кирәксезгә сумка төбәндә уралып йөргән бизәнү әйберләрен чокып чыгарды. Агарып калган битенә крем сөртте, аннан кершән ягып алсулык өстәде. Күз кабакларының шешенеп торуйн тень белән яшерер алдыннан каләм һәм тушь ярдәмендә керфекләрен каралтты. Кичтән үк әзерләп, утыргыч

аркасына элеп куйган күлмәген киде дә көзгә каршына барып басты. Бил тирәсеннән күлмәк шактый тартылган иде...

– Син әзер дәмени инде? Нишләп бик иртә кузгалдың? – диде йокы бүлмәсеннән чыккан жиңгәсе. – Табиб безне төшкә каршы гына көтә бит.

– Беләм... – дип сузды ул нәрсә дип җавапларга белмичә. – Тик...

Бүлмә ишегендә Бәләкәй абыйсы да күренде. Туганнары торганчы фатирдан чыгып китәргә исәп тоткан кыз берара югалып калды. Әмма үзен тиз кулга алды.

– Мин... Минем... Сөзгә үтенечем бар. Аңлагыз, бу адым миңа җиңел бирелми, әмма башка чарам юк. Тик мин анда ялгызым гына барырга теләм.

Абыйсы Гөлнараны кочаклап алды. Бик яшылы тормышның житди сынавы аша үтәргә мәҗбүр булган сеңлесен кызганып, күңеле тулды аның. Әллә дүрт ир бала арасында үскәнгә, әллә холкы шундый – сеңелләре йомшаклыгын күрсәтмәскә тырыша иде. Кечкенәдән теш табибына да һәрвакыт үзе генә йөрдә. Менә бүген дә күңелендәгесен яшереп, хәтта бизәнәп алган. Бәләкәй абыйсы сак кына Гөлнараны чәчләреннән сыйпады.

– Ярый, телесең икән, ялгызың бар. Тик кайтканда һичшикез шалтырат, үзем барып алырмын.

– Юк, авылга кайтсагыз яхшырак булыр.

– Менә сине барып алырбыз да бергә кайтырбыз.

– Юк! – диде кискен итеп Гөлнара. Һәм шунда ук кабат тавышын йомшартып ялварулы тонга күчте. – Зинһар, сез алдан кайтыгыз. Башкалар да авылга кайта торсын. Барысы да хәл ителгәч, мин дә озакламам.

– Ярый, – диде абыйсы һәм «син берәр нәрсә аңлайсыңмы?» дигәндәй хатынына карады. Алар аптырашып торган арада Гөлнара сумкасын эләктердә дә өс киemenең төймәләрен дә каптырып бетермичә чыгып йөгәрде.

Кияве кәләш кулына тоткан туй гөлләмәсендәгә чәчәкләр төсенә килештереп галстук таккан, артларыннан берничә дистә кунак иярткән яшь парларны да тантаналы итеп унбиш минутта кавыштырган ЗАГС бинасында Гөлнара белән Зиннур озак тоткарланмады. Балдакларны да авылга кайтышлы алып киделәр.

Ә авылда сеңелләренең хата ясамавына, ә ясалган хатаны төзәтүенә бер-берсен һәм шул ук вакытта үз-үзләрен дә ышандырырга тырышкан абыйлары чәй табыны артында һаман шул бер темага гәп кора иде. Гөр килгән өй эчендә капка алдына килеп туктаган машина тавышын ишетүче булмады. Хәтта өйгә кергәч тә, аларны шунда ук күрмәделәр.

– Исәнмесез, – диде Зиннур тамак кырып алгач.

Табын артындагылар бердәм итеп ишек ягына борылды һәм Гөлнара янында таныш түгел егетне күреп тынып калды. Һәммәсенә күз йөгертәп чыккач, Зиннур табын түрәндә утырган чал чәчле абый каршына килеп басты да, янә көр тавыш белән:

– Исәнме, бабай! – дип кулын сузды. – Таныш булайк, киявегез Зиннур Хәсанов булам!

Бу сүзләренә ишетүгә кемнәндер кулыннан калагы төшеп китте. Барысы да тораташтай катып калган иде. Гәилә башлыгы әле Зиннурга, әле Гөлнарага карады.

– Бу ни хәл? – дип сорады ул, ниһаят.

– Бу – минем ирем. Туачак баламның әтисе.

Менә безнең ЗАГСа алган никах таныклыгы.

Менә никах балдакларыбыз.

Кыз биш бармагын тырпайтып кулын күтәрде.

– Хәзер баламның якты дөньяга туарга хакы бармы?

Берсе дә эндәшмәде. Тынлыкны әни кеше бозарга жөрбәт итте: «Табынга үтегез, балалар».

Иртәгәсе көнне «олы бәйрәм – кече туй» итеп, туган-тумача һәм күрше-күлән белән танышкач, кияү кайтып китте. Бер айдан аерылышу кәгазен килеп ала да, аның роле тәмамлана. Ә менә авыл өстендә Зиннур Хәсанов турындагы имеш-мимешләр башлана гына. Берәүләр аны өйләнешкәнче янгын вакытында вафат булган икән дип бара, икенчеләр туйдан соң дип сөйли, өченчеләр исән дип исбатларга тырыша...

* * *

Бала тудыру йорты тирәли икәү йөри. Әле уңга баралар, әле сулга, тик әниләр белән бәбиләренә каршы ала торган бүлмә ишеген таба алмыйлар.

– Мин сине аңлаудан баш тартам, ахир. Гөлнара баласын тапкан, әти-әнисе аны признавать иткән.

Ярдәм итәрләр. Син анда ни пычагыма тыгыласың?

– Ничек инде? Улым туды бит!

– Исеме генә синеке аның! Үзе Зиннурныкы ул!

Зиннур кинәт туктап дустына борылды.

– Ә мин кем?

Тегесе кулын селтәде дә тәмәкесен алып кабызды.

– Аңлайсыңмы, – диде Зиннур, сүзне ничек аңлаешлырак итеп әйтим икән дигәндәй, берәз уйланып, – ул аны ярата. Чын итеп. Тугры сөю белән. Менә син үзең үлгәннән соң да мәхәббәтегезгә тугры калган хатын-кызны очратырга теләмисеңмени?

– Төкереп куй! Тәүбә диген! Үләргә җыенмыйм әле.

– Анысы тәүбә, әлбәттә. Тфү-тфү! Тик шулай да?

– Соң ул бит сине түгел, ә теге Зиннурны ярата.

– Ә бәлки киләчәктә мине дә яратыр?..

Сорау һавада эленеп калды. Жилкә сикерткән дуслының авызыннан тәмәкесен алып ташлады да Зиннур каршыда торган ишеккә ымлады.

Бүлмәдә аяк басар урын да юк иде. Туганнары чират торып Гөлнараны котлый, кочаклый, үбә, чәчәкләр бирә. Шәфкать туташы ирләргә мөрәҗғәгать итеп бүлдермәсә, күңелле гауга тагын шактый дәвам итәр иде әле.

– Бәбине кем ала, әти кеше кайда? – дип сорады ул.

Бу сүзләренә ишетүгә Зиннур түргә атлады.

– Мин монда!

Яшь әнинен күзләренә мөлдәрәп яшь тулды.

– Менә шушы инде минем мәхәббәт Ядкарем! – диде ул, таныштырган кебек улына ымлап.

Нәни төргәкне кулына алган Зиннур күзен кысты да өстәп куйды:

– Безнең Ядкаребез!

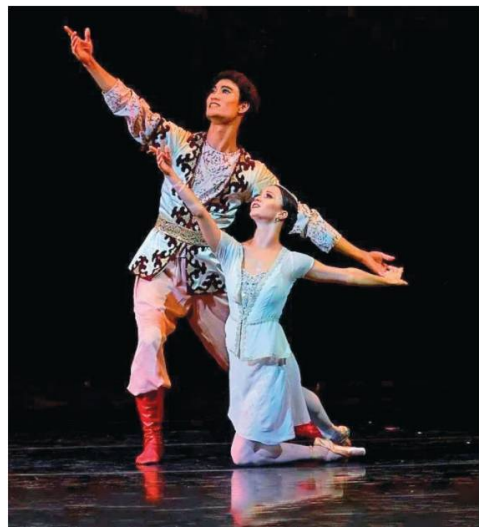
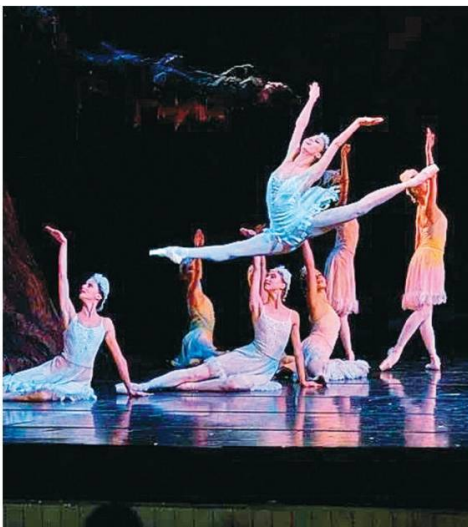
Сәхнә » гамьле әңгәмә

Балет дөньясында һәр хәрәкәт – шигырь, һәр караш – музыка, ә һәр образ – язмыш. Шушы серле дөньяның иң нәзакәтле, зәвыклы йолдызларының берсе, татар кызы – Мария театрының прима-балерины Рената ШАКИРОВА. «Жизель»дәге самимилек, «Аккош күле»ндәге драматик тирәнлек, «Баядерка»дагы темперамент – барысы да Ренатаның эчке дөньясы чагылышы сыман. Ул һәр роленә жан өрә, һәр партиясен үзенчә аңлата, яңача тудыра. Балеринаның сәхнәдә бию аша хис-кичерешләрен җиткерү сәләте – тамашачыны тын да алмыйча карарга мәҗбүр итә. Балетны гына түгел, матурлыкны яратучы, самими күңелле, нинди генә югары дәрәжәләргә ирешсә дә, тәкәбберлекнең тамчысы да булмаган, йөзеннән елмаю китмәгән Рената белән эксклюзив әңгәмә.

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА

СӘХНӘДӘ – СӨЕМБИКӘ!

Рената, ел ярым элек Фәрит Яруллинның «Шүрәле» балетында Сөембикә партиясен биегәннән соң сезгә театрың прима-балеринасы дигән дәрәжәле статус бирелде. Без – балет сәнгатен яраткан кешеләр өчен аның нәкъ менә шушы партиядән соң игълан ителүе зур горурлык булды. Сезне котлыйбыз. Әлегә партияне биегәндә нинди хисләр кичерәсез?

– Рәхмәт! Балет дөньясына килеп кәргәннән бирле «Шүрәле» һәрвакыт минем янәшәмдә булды. Академиядә укыган чакта, 2009 елда аны Мария театры сәхнәсенә кабат кайтардылар. Без, кечкенә балалар, репетицияләргә йөрдөк. Башта балалар биюен биедем, аннан соң «чыпчык» партиясен бирделәр. Төп партиядә биегән балериналарга сокланып карый идек. Сөембикәне биесе килү теләгем шул чакта ук тугандыр. Балет үзе бик матур: либреттосы да, музыкасы да искитмәле. Академиядә уку дәверендә ул спектакль мине үзенә гашыйк итте. Еллык имтиханнар вакытында икенче күренештә бик дулкынландыргыч Сөембикә адажиосын биедем. Театрда эшли башлаганның беренче елларында ук әлегә партияне биемәгәнәм шатмын, чөнки тәжрибә тупладым. Үземә ышаныч тугач кына бу рольне миңа тапшырдылар, һәм ул шундук зур мөхәббәткә әверелде. Андагы хәрәкәтләр, бөтерелүләр миңа шундый ошый һәм килешә. Спектакльнең сихри музыкасы тагын... Үземнең тамырларымны искә төшерә. Музыканы үзем аша кичерәм, шуңа да әлегә спектакль туганымдай якын. Гадәттә, прима статусын балериналарга «Ақкош күле»ндә Раймонданы биегәннән соң бирәләр. Ә миңа «Шүрәле»дән соң тапшыруларына бик сөендем. Зур җаваплылык, горурлык та өсти ул. Бу статусны нинди күренекле артистар алган! Һәм менә син дә алар биеклегендә. Бик дулкынландыра! Тагын шуны да әйтәсем килә: быел «Шүрәле» балетын беренче тапкыр Мәскәүдә Зур театрың төп сәхнәсендә биедек. Тарихи вакыйга бит! Һәм анда мин дә катнаштым. 1955 нче елларда ул спектакльне бары филиалында гына биегән булганнар.

Әйткәнәбезчә, сезнең татар тамырларыгыз бар. Башкортстанда үскәнсез, әмма матбугатта сезне күбрәк Ташкент белән бәйләп язалар.

– Болай язучыларын аңларга була: кайда тудыгыз дип соргач, Ташкентта дип әйтәм. Әни ягыннан әбием Альвера Яхина гаиләсе Ташкентка күчеп киткән, аннан кире кайткан. Шундый буталчыклар килеп чыккан. Без Ташкентта яшәдек, соңыннан барыбыз да Башкортстанга кайттык, аннан Санкт-Петербургка күчтек. Әти ягыннан миндә үзбәк каны да бар, әмма бик аз ул. Күпчелек туганнарым Башкортстанда. Быел тамырларым буйлап йөрү елы булды: ел башында Уфада «Журавлиная песня»да биедем, хәзер менә Казанда (Рената Шакирова белән әңгәмә Нуриев фестивале көннәрендә оештырылды. – Ч. Г.). Туганнарның килеп, сине сәхнәдән караулары нык рәхәт инде. Рудольф Нуриев белән бер республикадан булуыма да горурланам, әлбәттә. Бу күпмедер күләмдә авырлыкларны үтәп чыгарга ярдәм итә.

Туганнарыгыз арасында биочеләр бармы?

– Гаиләдә бер генә кеше дә сәнгать белән бәйләнмәгән. Әбием дә, әнием дә укытучылар. Балет дөньясына каян килеп кердемме? Әнием биергә бик теләгән! Әйе, әти-әниләр хыялларын балаларына күчәрә, диләр. Мин алай дип әйтә алмыйм, беркем мәжбүриләмәде, кечкенәдән үзем биергә яраттым. Әниңең теләге миңа күчкәндер, мөгаен. Энергиямә дәрәс юнәлеш бирер өчендер – әни мине Стәрлетамакта «Солнышко» балалар театр студиясенә бирде. Жырларга да, биергә дә ярата идем, биюне сайладым.

Ә кайчан балерина булу турында хыяллана башладыгыз?

– Балерина булам дигән хыял булмады, әмма сәхнәдә бию бик ошый иде инде. Ансамбльдә төрле юнәлештәге биоләр биедек, гастрольләргә йөрдөк. Казанга фестивальгә килгәнәбезне дә хәтерлим әле. Миңа укырга керергә киңәш иттеләр. Ул чакта балетны телевизордан гына карап белә идем. Әни мине Санкт-Петербургка алып китте. Ваганов исемендәге рус балеты академиясенә укырга кердем. Анда укыганда Мария театрында «Ромео һәм Джульетта» балетын карап сихерләндем. Минем дә шулай биисем килә дигән омтылыш шунда тугандыр. Биюне тиз отып ала торган балаларны театр спектакльләренә алалар иде. Шулай итеп, без кечкенәдән Мария театры сәхнәсенә чыктык.

Һәм талантлы кызны күрәп, студент чагыңнан ук театрга эшкә алдылар...

– Миңа уңыш елмайды, әйе. Әмма тырышлыгым да үзенекен итми калмады. «Репетицияне бер көн калдырсан, өч көн тернәкләнәсең», – диләр балет дөньясында. Ә безнең каникул – ике ай. Моңы күп дип уйладык һәм педагогыбыздан җәй көне театрга барып шөгыйльнәргә рөхсәт сорадык. Ул безгә ризалык бирде. Шунда сәнгать җитәкчесе Юрий Фатеев игътибар иткәндер, ул әкрәнләп практика бирә башлады. Мин инде студентка кебек түгел, ә башка артистлар белән бертигез дәрәжәдә чыгыш ясарга тиеш идем. Бу зур җаваплылык иде, билгеле.

Рената, сез Китри, Одетта, Кармен, Жизель, Анюта, Ширин һәм башка бик күп төп партияләр биегән балерина. Хыялыгызда йөрткән партия калдымы әле?

– «Легенда о любви» балетында Мәһменәбануны биер идем. Хәзер мин анда Ширин партиясен башкарам. Ә Мәһменәбану – тирәнрәк, драматиграк кебек. Әлегә образны гәүдәләндерәсем килә. Дәрәс, балерина спектакльдә партиядән партиягә күчеп йөрми. Әмма Юрий Григорович спектаклендә андый тәжрибәм бар һәм ул бик уңышлы килеп чыкты. Гомумән, миңа хәзер драматик спектакльләр ошый. Мәсәлән, «Анюта». Анюта спектакль давамында үзгәрә. Күңелендә төрле уйлар, эмоцияләр. Боларның барысын да тамашачыга бию телендә күрсәтергә кирәк. Эмоцияләргә җиткерә алсам, рәхәт. Тамашачы моны бәяли.

Классик спектакльләрдә партияләргә сәхнәдә йөзләрчә тапкыр биегәннәр. Ә сез үз образыгызны, үз биогеизне ничек тудырасыз?

– Бу – педагог белән уртақ эш нәтижәсе. Артист педагогыннан башка яши алмый. Һәрберебезнең үз остасы бар. Без аларны балеттагы эти-эни дип атыйбыз. Алар безне үзөбездән яхшырак белә, тоя, сизә. Һәр спектакль аерым бер балеринаны күздә тотып эшләнә. Бионе аңа килештереп куялар, «изюминка»сын табарга тырышалар. Спектакль шуның өчен яши дә инде ул. Мәсәлән, «Анюта»ны әзерләгәндә, аны сәхнәгә куйган бөек хореограф Владимир Васильев үзе килде. «Синең үз Анютаң булырга тиеш», – диде ул. Педагог, хореограф, режиссерлар белән эшләгәннән соң миңа гына килешә торган уникаль образ туды. Балет дөньясында үз остасыңны табу зур бәхет ул.

Прима-балериалар да спектакль алдыннан дулкынланамы?

– Әлбәттә. Сәхнәгә чыкканда барысы да онытыла торган бер мизгел дә булып ала әле. Дулкынлану юк икән, димәк, биергә теләк тә юк дигән сүз. Спектакль көнөндә аны онытып торып, башка нәрсәләр белән шөгилләнәргә тырышам. Мөмкинлек булса, иртән һавада йөрәм. Гастрольләрдә шәһәр белән танышырга чыгып китәм. Бүгән дә менә Казан белән танышып, рухланып кайттым. Бик үзгәргән. Чит шәһәр урамнарында йөргәндә аның атмосферасына чумасың, ләззәтләнәсең һәм театрға яңа көч, тәэссиратлар белән кайтасың. Биергә чыкканда остазларыңның сүзләрен искә алам. «Хәзер барысын да оныт та, рәхәтләнәп бие», – дип әйтә иде Татьяна Удаленкова.

Шәхсән минем өчен балет дөньясы нәфислек һәм эстетика гына түгел, кысалар һәм кырыслык та.

Ач тору, бер-берсенен пуантыларына пыяла кыйпылчыклары салу...

– Минем белән андый хәлләр булмады. «Кешеләргә карата нинди булсаң, алар да сиңа шундый мөгамәләдә булырлар», – дип өйрәттеләр мине кечкенәдән үк. Театрға килгәч, артистлар баштагы мәлләрдә миңа саграк карады. Моңа игътибар итмәдем, һәркемгә ачык булдым. Һәм күпмедер вакыттан соң минем мондый мөнәсәбәтем үземә кайтаваз булып кайтты. Миңа башкача карый башладылар. Ниндидер начарлыклар эшләп яхшырак та, начаррак та бии башламыйсың. Барысы да үзеңнән генә тора. Ә диеталарга килгәндә... Үсмерлек чорында авыррак булды. Бу чакта дәрәс итеп тукланырга өйрәнергә кирәк. Һәркемнең организмы индивидуаль. Тора-бара аңлайсың инде: репетицияләр вакытында күп ашый алмыйсың, чөнки аннан соң биергә авыр була. Үзеннән-үзе дәрәс туклануга күчәсең.

Сезнең хобби – тегү икән беләм. Дәрәс генә әйткәндә, замана кызларын тегү машинасы янында күз алдына китерүе дә авыр...

– Тегү минем өчен – тернәкләнү ритуалы. Сөйләгән идем бит, спектакль алдыннан онытылып башка эш белән шөгилләнәргә яратам дип. Дөңьямны онытып тегәм шулай. Академиядә укыганда бер партия өчен диадема кирәк иде, тоттым да ясарга утырдым. Бер чорда миңа костюм кирәк булды. Тегеп карыйм әле үзем дип ниятләдем. Әкрәнләп-әкрәнләп өйрәндем

шулай. Тегү мине физик һәм рухи киеренкелектән чыгара. Өлге кисәргә дә укыйсым килгән иде, әмма минем көндәлек режим белән бу мөмкин түгел. Теккән костюмнарымны Мария сәхнәсендә куелган спектакльләрдә кимим, ә менә каядыр чыгыш ясарга чакырганда аларны алырга тырышам.

Димәк, алар сезгә үзенә күрә бер талисман кебек?

– Минем талисманым – әнием. Ул миңа күпне бирде. Кечкенә баланы чит шәһәрдә укырга калдырып китү зур көч сорый. Рәхмәт әнигә, курыкмады, миңа ышанды. Аннан соң минем арттан Питерга күчтө. Ул спектакльләремне карап бара. Әни караганда миңа биергә уңайлы, рәхәт. Терәк тоям. Казанга да әни белән килдем. Ул балетның техник якларын белеп бетерми, әмма эмоциональ дәрәжәдә барысын да сизә, аңлый. Әниңең фидкерләренә бик игътибарлымын, алар минем өчен мөһим. Әни буларак, билгеле, борчыла да, партнерларым мине күтәргәндә бигрәк тә. Күзләрен йома. «Күземне ачып башта янәшәдәге тамашачыга карыйм, бар да яхшы булганын аңлагач кына сәхнәгә – сиңа карыйм», – ди. Әни мактый, әлбәттә. Ул бит әни! Башкачарак карый һәм ул караш, әлбәттә, горулану белән сугарылган.

Тагын бер кызыксындырган соравымны бирим әле: өч сәгать бие биегән спектакльдән соң аякларыңны ничек ял иттерәсең? (Прим бүлмәсендә узган интервью башында Ренатаның аякларында жылы чуңилар иде. Аннан соң аларны салды. Балеринаның аяк бармаклары киноларда күрсәткәнчә, имгәнәп, күгәрәп, канап бетмәгән, тәрбия күргән, нәфис, матур аяклар. – Ч. Г.)

– Спектакль вакытында шундый күп адреналин чыга. Кайчак артистлар таңга кадәр йоклый алмый ята. Массажлар, мунча-сауналар тернәкләндерә. Һәркем үз ритуалын таба. Ә мин икенче көнне дә залга барып шөгилләнәм әле. Кан йөреше әйбәт булса, тернәкләнү дә тизрәк кебек. Аннан соң релакс массаж, бассейн физик киеренкелектән чыгарга ярдәм итә.

Балет – югары сәнгать. Аны аңлау, аңа гашыйк булу һәркемгә бирелми. Шушы дөңья вәкиле буларак, киңәш бирегезче: балетны ничек яратырга?

– Театрға барганда әзерлек булсын. Әсәрнең тарихын, эчтәлеген укып барырга киңәш итәм. Әйе, балет карау кыенлыклары бар: әзерлексез тамашачы бию техникасын аңлап бетерә алмый. Әмма аны йөрәгәң белән тоярга, асылын аңларга була. Икенче тапкыр килеп караудан да курыкмаска кирәк. Бу юлы инде беренче тамашада күрмәгән нечкәлекләре ачылачак. Безнең сәнгатьнең гүзәллеге дә шунда: киноны карап ятлап бетерергә мөмкин, ә спектакль ул – тылсым, ул чын-чынлап яши. Икенче тапкыр караганда башкача ачылачак, чөнки ул чакта эчке хис-кичерешләрегез дә бүтән төрле була. Шуңа аны башкача кабул итәчәксез. Искиткеч бит! Балет белән танышуны жиңел һәм күңелле спектакльләрдән башларга тәкъдим итәм. Мәсәлән, «Дон Кихот» йә «Шүрәле». Эмоциональ яктан бик тәэсирле спектакльләр, алар бер тамашачыны да битараф калдырмайчак.

Кадерле дусларыбыз!

Традиция буенча, 2025 елның икенче яртыеллыгына журналыбызга язылып, квитанция күчermәсен редакциягә юллаган укучыларыбыз арасында бүләкләр уйнатылды. Ул «Сөембикә» журналының ВКонтакте битендә туры эфирда уздырылды. Лотереяда редакциягә килгән 251 квитанция катнашты. Бүләк уйнатуны бәйсез эксперт – «ТАТМЕДИА» акционерлык җәмгыятенен PR-директоры Ләйсән Сафина күзәттә.

БЕЗНЕҢ ЖИҢҮЧЕЛӘРЕБЕЗ:

«Cozy home»*

гипермаркетына 3000 сумлык сертификат ияләре

1. Светлана Матвеева – Кайбыч районы.
2. Ләйлә Саматова – Саба районы.
3. Венера Зиннәтуллина – Кайбыч районы.

*«Коузи хоум»

«МаксидоМ»

кибетләр челтәрәнә 3000 сумлык сертификат ияләре.

1. Гөлнәра Гайфуллина – Казан шәһәре.
2. Эльвира Заһидуллина – Кайбыч районы.
3. Эльза Гобәйдуллина – Әлмәт районы.

«Золотое яблоко»**

кибетләр челтәрәнә 3000 сумлык сертификат ияләре

1. Тәнзилә Камалова – Казан шәһәре.
2. Нация Хәбибуллина – Төмән өлкәсе.
3. Энҗе Сафиуллина – Апас районы.

**«ДНС»

**ЖИҢҮЧЕЛӘРЕБЕЗНЕ
КОТЛЫЙБЫЗ!
БЕРГӘ БУЛЫЙК!**

*Наҗия Гаяз кызы
Жәләлова – Менделеевск
шәһәренең өченче буын
абыстасе. Совет заманында,
дин тыелган вакытларда да
ике як әбисе, әти-әнисе намазлы,
уразалы була аның. Ул үзе дә
кечкенәдән үк Коръән сүрәләрен
ятлый, намаз укырга өйрәнә,
ураза тота.*

Наҗия ханым 1940 елның 15 сентябрәндә Буа районы Иске Суыксу авылында дөньяга килә. Әбисе Хәлимә белән әнисе Әнүзә – мәдрәсә тәмамлаган абыстайлар, икесе дә дин дәресләре укыткан, мөгаллимлек иткән. Наҗия абыстай – менә шундый нәселнең өченче буын давамчысы.

Әүвәлгедән динле, иманлы нәселдән булганлыктан, гаиләдәге барлык туганнар да бүтәнгәчә шушы юлдан тайпылмыйча гомер итә. Белгәннәрен халыкка житкерү юнәлешендә эш алып баралар. Наҗия абыстай туганнары, улы Илдар, кызы Әлфия белән лаеклы рәвештә горурланып яши. Аның инде оныклары да намазда!

Наҗия ханым ярты гасыр сәүдә өлкәсендә житәкче урыннарда эшли. Хезмәтен яратып башкара, рәсеме Мактау тактасында тора, эшен югары бәяләгән Мактау кәгазьләре дә күп. «Хезмәт ветераны» исеменә лаек була. Дәрәжәле урында эшләсә дә, әти-әнисеннән сәңдергән яшәү рәвешен үзгәртми: намазын да укый, уразасын да тота. Яшылы тол калган ханымга дөнья йөген тарту җиңел булмагандыр, билгеле. Тормышында нинди генә авырлыктар очраса да, ул Аллаһы Тәгаләнең рәхмәтен, ярдәмен тоеп яши.

Лаеклы ялга чыккач, Чаллыдагы «Ак мәчет» мәдрәсәсен тәмамлап, укыту эшенә керешә. Әле кайчан гына бер хәрәф тә танымаган кешеләрнең бүген кулларына Коръән алып укулары – аның тырыш хезмәт нәтижәсе. Араларында югары дини мәдрәсәгә укырга китүчеләр дә, үзләре абыстай булып дин сабагы өйрәтүчеләр дә бар.

– Аллаһ ризалыгы өчен белем алып, өйрәнгәннәреңне балаларга-оныкларга биреп калдыру – зур

савап. Димәк, алган гыйлемемизне югалтмаячакбыз, – ди Наҗия абыстай.

Күптән түгел танылган журналист Әлфия Саматның «Абыстайлар – ак әбиләр» дигән тарихи китабы дөнья күрдә. Мөселман әһелләре династиясен туплаган бу китапта гыйлем иясе булган остазыбызның урын алуы бик куанычлы вакыйга.

Без, аның төркемендә белем алучылар, остазыбызга рәхмәтле. Коръәни-Кәримне камил рәвештә укысыннар дип тәҗвид кагыйдәләрен сабырлык белән өйрәтә, тырышып белем бирә ул.

Тиздән Наҗия абыстайга 85 яшь тула. Аңа бу яшьне биреп тә булмый, һаман да актив булып, укучыларын барлап, гыйлем биру юлында әле ул. Һәрчак шундый булып калсын остазыбыз! Аңа нык сәләмәтлек, хәерле озын гомер телибез.

*Наҗия абыстайның укучылары.
Менделеевск шәһәре.*

*Кеше тормышында гомер
бүе күңелдә сакларлык
вакыйгалар да була. Иң ка-
дерле һәм истәлекле мизгелләр-
нең берсе – яшьлек юлында очра-
ган якын кешең белән кавышу-
дыр ул.*

Быел 24 июльдә әниебез Илсәрә Әхмәдулла кызы белән әтибездә Расих Гомәр улы Галиевларның алтын туйларын уздырдык. Бер-берсенә булган йөрәк жылысын еллар бие саклап, авыр мизгелләрдә үзара терәк булып, бергә 50 ел гомер кичерде алар.

Әти – 1953 елның 1 гыйнварында Бөгелмә районы Карабаш бистәсендә, ә әни 1952 елның 25 сентябрәндә Актаныш районы Зөбәер авылында дөньяга килә. Аларның мәхәббәт учагы 1975 елның кышында кабына.

Казан ветеринария институты студентлары бер-берсенә бер күрүдә гашыйк була. Беренче очрашу, бер караш һәм гомерлек мәхәббәт!

1975 елда яшь гаилә Карабаш бистәсенә юл тотта. Хезмәт юлын да шунда башлыйлар. Озакламый яшь белгечләргә фатир да бирелә.

Бер елдан – мин – кызлары Лилия, аннан энем Ралиф туа.

Тиздән аларга Әлмәт районының Н. Е. Токарликов исемендәге совхозга күченергә туры килә. Әтибездә зур терлекчелек фермасында хезмәт итә, әни исә Әлмәтнең ветеринария лабораториясен җитәкли. Бүген инде икесе дә лаеклы ялда: бакча, йорт эшләре белән мәшгульләр, оныклар тәрбиялиләр.

Кадрлар әтибездә һәм әнибездә! Сөз тугрылык үрнәге булып, бер-беребезне яратып 50 ел бергә гомер иттегез. Сөзгә алтын туегаз белән тәбрик итәбез. Ниңә ел узса да, күңелегез һәрвакыт яшь калсын, йортыгызны бәрәкәт ташламасын!

Лилия САКИБАЕВА.

Мәскәү шәһәре.

Арча районы Иске Кишет авылында үз җайларына матур гына яшәп яткан Гөлфия апа белән Вәзых абый Сөләймановлар турында күптән язасым килеп йөри идем инде. Озак еллар бергә гомер итүче бердәнбер гаилә булып калды хәзер алар авылыбызда. Менә инде 61 ел бергә бу пар.

Челтәрле тимер капканың келәсен жай гына ачып, ишегалдына үтәм. Киләсемне алдан әйтмәгән идем... Баскыч төбөндә бер пар галош тора, димәк, өйдә кеше бар. Өйгә узам. Идән асты ачык. Минә ишетеп, Гөлфия апа идән астыннан күтәрелә. Нинди йомыш белән йөргәнемне

белеп, башта гажәпләнә. Аннары бакча башындагы түтәлләрне тавыклардан саклап утыручы Вәзых абыйны чакыра.

Өйләрендә чисталык, бар да ялт иткән. Күзем яшелчә бакчасына төшә. Анда да тәртип. Бу йортта әби белән бабай гына яши димәсәң дә. Балалары гел кайтып, булышып тора. «Менә кызыбыз Гөлия кайтып өйләргә юл китте. Кыявездә Шамилнең дә кулыннан килмәгән эше юк», – ди Гөлфия апа, минем ни сорыйсымны сизгән кебек.

Гөлфия апа да, Вәзых абый да гомер буге колхозда эшләгән кешеләр.

Вәзых абый 1938 елның 27 октябрендә туа. Башлангыч белемне Иске Кишет мәктәбөндә алып, 7 нче классны Яңа Кишет мәктәбөндә тәмамлай. Аннан соң колхозда сарык, дүңгыз күтүләрне күтә. 18 яше тулган егетне Совет Армиясә сафларына алалар: өч ел Куйбышев өлкәсендә хезмәт итә. Армиядән кайтып, «Үрнәк»кә тракторчылыкка укырга керә. Беренче «ириләгән» тракторы – чылбырлы ДТ 54-А. Эшли башлаганда аның хәтта кабинасы да булмый: тактадан кабина ясап бирәләр. Шуның белән 15 еллап жир сукалай, чәчә, тырмалай... Гомере буге тракторда эшләп, 1998 елда – 60 яшен тугырып пенсиягә чыга.

Гөлфия апа да 14 яшендә комбайн ярдәмчесә булып эшли башлай. Аннан фермада сарыклар карый. Пенсиягә чыкканчы бозаулар симертә. Укырга теләге булса да, урта мәктәпне тәмамларга насыйп булмый аңа. Үл чорда безнең як авылларның балалары 8 нче класска Олы Мәңгәрәгә бара иде. Ике кызын берьюлы укыту әниләренә бик авырға туры килгәч, Гөлфия апа 8 нче класстан соң укуны ташларга мәҗбүр була.

Балачаклары бик авыр елларға туры килә шул. 1940 елның 1 апрелдә гаиләдә өлкән бала булып дөньяга килә Гөлфия апа. Әтисә 1941 елда сугышка киткәндә яшь ярым гына була аңа. Сөңлесе исә әтисә киткәч туа. «Балаларны ятим итеп, кияүгә чыга күрмә», – ди Габделхәй абый белән бергә өч кенә ел яшәп калган, икенче баласына авыр-

лы хатыны Фатыйма апага. «Әни гомер буге көттә әтине. Аны искә алып, гел шушы җырны җырлай торган иде: «Кайтыр әле үлмәсә, / Поезд юлларына кереп, / Урталай өзәлмәсә...» – күңелә тулып, елап җибәрә Гөлфия апа. – Әтинең киём-нәренә кадәр саклады әни. Бик пөхтә кеше иде, аның пәлтәсенә бер кер тидертмичә, сандыкта гына тотты. Мин кияүгә чыккач, шул пәлтәдән Вәзыхка бушлат тектердек. Үл бушлат әле дә исән, әнә чиста килеш эленеп тора...»

Вәзых абый белән алар 1964 елның көзөндә өйләнешәләр. Бер елдан уллары Вәдүт, аннары кызлары Гөлия, Әлфия туа. Кайнаңасы Гөлбаһар апа киләнен үз кызы урынына күрә. «Миңа кызым дип кенә дөштә, – дип искә ала аны Гөлфия апа. – Кайнатам Сөләйман сугышта үлеп калган. Әни миңа гел, кайнаңаны кара, фатихасын алып кал, дип әйтә иде. Олыгайган көнөндә әнкәйне бик кадрләп тәрбияләдем. Менә шуның фатихасы белән яшибез без».

Бик аяныч, олы уллары Вәдүт бер-ниңә ел элек вафат булды. Уртанчылары Гөлия гаиләсә белән Казанда яши. Төпчәкләре Әлфия Әтнә районы Бахтияр авылында кияүдә. Вәзых абый белән Гөлфия апа бүген тормыштан канәгать булып, матур гына гомер итәләр.

– Вәзыхның миңа бер авыр сүз дә әйткәнә булмады, – ди Гөлфия апа. Яшьләргә менә дигән үрнәк алар. Исәнлектә-саулыкта тагын да озак еллар яшәргә насыйп булсын үзләренә.

Гөлфия ГАБИТОВА.

Арча районы Иске Кишет авыл китапханәсә мәдире.

Хөрмәтле укучыларыбыз! Сөздән хатлар көтөп калабыз. Безнең адрес: Казан, Декабристлар ур., 2. e-mail: ssuum@yandex.ru

«ТАТАР КАЛФАГЫН ЯРАТЫП ЧИКТЕМ!»

Анна СВЕРДЛОВА UAL –
Лондон Сәнгать
университетын уңышлы
тәмамлаган, театр һәм кино
өчен костюмнар дизайны
белгече.

Ул – университеттагы
проекты өчен Энн Холловуд
исемендәге премиягә
лаек булган иҗатчы.
2023 елда мәшһүр Тейт
Британия музейе белән
хезмәттәшлек итеп,
әлеге музей өчен энҗеле,
пиялә тәймәле хатын-кыз
тажын да ясаган.

Булдыклы останың интернет
сәхифәләрен укучылар аның
һәр эшенә ихлас соклана!
Ә бер ел элек Аня татар
калфагын да тегеп чиккән.
Искиткеч талантлы һәм
шул ук вакытта үтә дә
тыйнак дизайн остасы бүген
үзенең иҗат проекты белән
уртаклашырга булды.

**Анна, сезнең гажәеп матур
калфак иҗат итүгез тасвирла-
масын – видеоэзмагызны
карагач, әлеге калфакка
бар күнелегезне салуыгызга
төшендем...**

– Бу калфакны XIX гасыр ахы-
ры – XX гасыр башындагы татар
хатын-кызы образы өчен бик яра-
тып тектем һәм чиктем. Калфак
минем өчен гадәти баш киеме генә
түгел иде, ул игътибарымны тулы-
сынча җәлеп итте. Шәһәр татар
кызларының Европа модасы буенча
киенә башлап, традицион калфак-
ларны да заманча модерн стилиенә
оста итеп туры китерүләрен ошат-
тым. Шуны да аңладым: татар ха-
тын-кызлары үзләренең нинди

этник төркемгә керүләрен һәрчак
искәрткәннәр икән. Шушы милли
халык костюмы элементының мо-
дерн күлмәкләре ансамбленә өстәлүе
белән чынлап торып кызыксынып
китеп, берничә музейның онлайн-
каталоглары һәм «Pinterest» фото-
хостингы аша борынгы калфаклы
татар кызларының бихисап фото-
сурәтләрен барладым.

Татарстан Милли музейе һәм
Россия этнография музейе фондлары
фотографияләрендәге калфакларны
да карап чыктым, үлчәмнәрен
язып алдым, бизәлешләрен ясап
карадым. Шуларның берсенә
тукталып, фотосурәттәге матур
калфакны кабатлап тегәргә булдым.
Үзем татар кызы булмасам да,

бу милләт мәдәнияте белән якыннан
танышасым килде.

Моңа кадәр Россиядә, Санкт-
Петербургта яшәдем. Татар милли
мәдәниятенә кагылышлы матурлык
һәм эстетика принципларына төше-
нергә теләдем. Рус халкының
баш киёмнәре бик зур итеп ясала,
ә калфаклар кечкенә һәм жыйнак
булулары белән күңелемне яулады.
Бу – минем беренче калфак.
Онлайн-коллекциядә нәкъ шушы
баш киемеңнең үлчәмнәрен һәм
орнаментының төгәл күренешен
таба алмадым, шул сәбәпле
калфакларның күп фотоларын
жыйдым. Үлчәмнәрен һәм вари-
ацияләрен жыйнап, тарихи габарит-
лары нинди булуын аңлыйсым

килде. Бизәкләрән сәйлән яки энжә белән чигәргәме икән дип тә сайландым әле. Нәтижәдә, энжә белән чигәргә булдым: ул калфакны бай итеп күрсәтә. Энжеләрне базарга барып сайлап алам. Кытайда аларны ясалма юл белән үрчәтәләр. Минем мисалдагы чигүдә, мөгаен, лалә чәчәкләре сурәте инде, татар сәнгатендә еш очраучы мотив. Мондый бизәлеш мин яраткан ландыш чәчәкләрен дә хәтерләтте. Шуңа күрә дә Татарстанның Милли музейда сакланучы шушы калфакны үрнәк итеп алдым. Калфак бизәгә берничә катламлы, аның бер катламын чигеп, кисеп алдым, аннары икенчесен, соңрак аларны үзара берләштердем. Иҗат процессын видеога төшерә бардым. Энжә яки сәйләннең турыдан-туры бәрхеткә тегелүе хакында да беләм. Ә бу калфактагы чәчәкләр кабарынкы булсын өчен, башта мамыктан нигез түшәдем, аннары шул өслекне энжеләр белән чигеп тулыландырдым. Чәчәкләрнең киселгән таҗ-кисәкләрен бәрхет тукумага беркеттем. Эчлек өчен антиквар ситсы куландым. Бу баш киеме баштарак гади генә күренсә дә, аны әзерләү минем өчен катлаулы булып чыкты. Тарихи әйберне кулыңа тотып карау мөмкинлегә булмагач, аның конструкциясен яисә ничек тегелүен аңлау бик катлаулы шул. Онлайн-коллекция фотосына гына таяна алдым. Татарстан Фәннәр академиясенең Ш. Мәржани исемендәге Тарих институты белгече Динә Гатина-Шафикова ярдәмгә килде: үз гаиләләрендә сакланучы калфакны видеога төшереп юллады. Фото да салды. Баш киеме әзер булгач, калфакны чәчкә беркетер өчен берничә җиз эләктергеч тегеп куйдым. Эләктергечләр урынына бәйләвечләр дә тагарга була. Буш вакыт табылгач кына башкарылган шушы проектым өчен ике ай ярым вакыт кирәк булды, ә әзерлек, мәгълүматлар өйрәнү өчен киткән вакыт һәрчак күбрәк инде.

Аннары сез матур видеоязмалар төшереп, сәхифәләрегезне укучыларга күрсәттегез...

– Әйе. Әзер калфак винтаж күлмәгем, алкалар, челтәрле перчаткалар, читекләр, нәзек оеклар белән бик киешле ансамбль тудырды. Шулай итеп, 1910 еллардагы татар кызы образын иҗат итеп, видеоязма әзерләдем. Шушы образымда хәтта музейга да барып килдем. Видеоязмам өчен мине мактадылар. Чәч тарау рәвешемнең дә шул чорга туры килүен искәрттеләр. Инглиз телендә алып барылучы чит ил интернет платформасында бу видеомны 200 мең кеше карады. Араларында чит илләрдә яшәүче татар ханымнары да бар иде. Күбесе: «Бик зур рәхмәт! Татарлар хакында, аларның мәдәнияте турында беренче тапкыр ишетәбез!» – диделәр. Ә бер татар ханымы: «Безнең гаиләдә борынгы калфак саклана, ул инде шактый тузган. Сезнең видеоны карагач, аны ничек реконструкцияләп буласын аңладым!» – дип, үз рәхмәтләрен җиткерде.

Мин тарихи костюмнарны, декоратив-гамәли сәнгатьне, мода тарихын, киём-салым тегүнең традицион технологияләрен өйрәнәм һәм, әлбәттә, узган чорлардагы костюм элементларын популярлаштырам. Татар калфагын беркемгә дә сатмаячакмын. Ул үземдә кадерләнеп сакланачак.

Анна, «Казан җәе» белән эшләнгән читекләребез тарихын да өйрәнәсез. Хәтта бер пар уникаль читекләргә дә сатып алгансыз. Аларны киеп йөрергә өмет итәсезме, әллә инде бу читекләр дә, узган гасырларның төсә буларак, шәхси коллекциягездә сакланачакмы?

– Шнур белән бәйләнә торган татар читекләре минем кулга һич көтмәгәндә, очраклы рәвештә килеп керде! Алар XIX гасыр азагы – XX гасыр башында модада булган фигуралы үкчәле, уртадан шнурлы Европа сапожикалары формасын кабатлый. Традицион татар читекләре, гадәттә, йомшак табанлы һәм каптыргычларсыз, төймәләрсез, шнурларсыз бит, ә болар шәһәрнең көз кызлары өчен махсус тегелгән

булган, ахрысы. Мин аларны Лондонның иске-москылар базарыннан сатып алдым. Мондый базарларда ни генә юк! 2023 елда рәссам Уильям Александрның Казан татар хатын-кызы һәм мишәр хатын-кызы сурәтләре нәшер ителгән 1811 елгы китап битләрен дә таптым әле хәтта. Мин бер сатучының социаль челтәрдәге сәхифәсен укып барып, аннан үз коллекциям өчен әйберләр сатып алам. Бер көнне ул: «Миндә Көнчыгыш-Европа фольклор ботинкалары бар» дигән пост урнаштырды. Үл читекләр фотосурәтенә күз ташлауга ук аларның никадәр кыйммәтле аяк киеме булуын аңладым. Аларны сатып алачакмын, тарихи контекстка кайтарачакмын дип куйдым. Сатучыга: «Бу аяк киemen минем өчен калдырыгыз әле», – дип яздым да, 20 минуттан ул базарга килеп тә життем. Өйгә мин чын хәзинә – күн мозаика техникасында башкарылган бик нәфис бизәкле, борып-борып эшләнгән оригиналь жиз шнурлы, бик тә сирәк очраучы татар читекләре белән әйләнеп кайттым. Коллекциямдәге үл читекләр 1910–1930 нчы елларда татарлар тарафыннан житештерелеп, Европа, АКШ һәм Үзәк Азиягә экспортка юлланган. Үл чакларда күн мозаикалы аяк киёмнәрен хатын-кызлар теккән, һәм шушы хезмәтләре бәрәбәрәнә үз тормышларын алып бара алганнар... Хәзерге көндә татар читекләре дөньяның күп музей жыелмаларында саклана. Мәсәлән, Иерусалимдагы Израиль музейенда Бохарадан күчкән яһүд милләтле ханым читекләре бар, чөнки Үзбәкстанда татар читекләрен бик яратып кигәннәр. Ни кызганыч, татар күн мозаикасы, «Казан жөе» турында инглиз телендәге әдәбият булмау сәбәпле, музейларда «Идел бие татарларының традицион техникасында тегелгән аяк киеме, татар читекләре» дигән күрсәткеш-аңлатмалар бик сирәк очрый. Мәсәлән, планетаның иң мәшһүр музей – Лондондагы V&A музейенда сигез пар татар аяк киеме саклана. Ләкин аларның хәтта бер пары гына да татар аяк киеме буларак атрибутлаштырылмаган. Беренче дүрт

пар аяк киеме: ике пар туфли һәм ике пар читек 1867 елда Парижда узган Интернациональ күргәзмәдән сатып алынган, аларны анда Казаннан – Королев, Торжоктан Челибиев дигән сүздәгәрләр алып килгән. Тагын бер пар музейга Венгрия коллекционеры тарафыннан 1960 нчы елларда бүләк ителгән. Калган өч пар читек театрда кулланылган. Агач сурәтләнгән кызыл читекләр... Алары 1912–1913 нче елларда Лондондагы атаклы Савой театрында Шекспир әсәре буенча куелган «Уникенче төн» спектаклендә киелгән, дип фикерлиләр. Бер пар читек Казанда туып-үскән опера җырчысы Федор Шаляпинныкы булган. Тагын бер пар татар читекләре 1980 елда Бөекбританиянең прима-балеринасы Алисия Маркова тарафыннан бүләк ителгән.

Әйе, татар читекләре, костюм элементы буларак, XX гасыр башында театр тамашаларында да кулланылган. Аларның кайсы спектакльләрдә файдаланылганын да беләсем килде. Бу аяк киёмнәрен 1909–1929 елларда С. Дягилевның «Рус сезоннары» сәхнә әсәрләре куелышында да кигәннәр. «Князь Игорь» операсындагы «Кыпчаклар биоләре» балетында кайбер биоче кызлар кайчак татар читекләрен киеп биегән. Операны сәхнәгә куючы рәссам – Н. Рерих. Бу балет 1909–1929 нчы елларда һәр сезонда куелган, аны күп фотографлар фотога төшергән, читекле кызларның биое шул рәвешле хатирә булып фотосурәтләрдә сакланып калган. Ә бит читекләр балет тамашалары өчен түгел. Аларны җиңел, матур, төсле, экзотик һәм көнчыгышныкы булганнары өчен сайлаганнар. АКШ Конгрессы китапханәсендәге фотога күз төшерсәк, Бронислава Нижинская белән аның биоләр буенча партнеры да шулай ук татар читекләреннән. Борис Годуновның сәхнә образын гәүдәләндергән Ф. Шаляпин татар читекләрен 1930 нчы елларда кигән, ахрысы...

Минем читекләрем бүгенге көндә – Татарстанда. Мондый шнурлы яки төймәле читекләрнең берничәсе генә музейларда сакланып калуы

хакында беләм. Аларның бер пары – Татарстан Милли музейенда, икенче пары Санкт-Петербургтагы Дәүләт Рус музейенда кадерләп саклана. «Сәхтияң» җитәкчеләге миңа мөрәҗғәтә итеп, фотолар сорады: «Без дә кабатлап тегәр идек», – диделәр. Һәм бер ел элек читекләремне аларга юладым. «Үзегез өчен тегегез. Әлегә остаханәгездә саклап торыгыз», – дидем. Минем карарым нык: антиквар читекләрем Татарстанда сакланырга тиеш.

Сез башка төр борынгы татар читекләрен дә V&A музейенда барып карап килгәнсездер?

– Әлбәттә! Миңа 1960 нчы елларда Венгрия коллекционеры тарафыннан музейга бүләк ителгән читекләренә дә күрү насып булды. Читекләр музей тамашачыларына күрсәтелүче даими экспозициядә юк. Ләкин 2025 елның маенда Виктория һәм Альберт музей экспонатлар сакланачак яңа бүлек (хранилище) ачу сәбәпле, галимнәр, фәнни тикшеренүчеләр һәм тамашачыларның музей коллекциясендәге теләсә кайсы әйбергә, шул исәптән, татар читекләренә дә «заказ биреп», алар белән якыннан танышу мөмкинлеге бар.

Анна, сезнең кебек оста белгеч нинди сыйфатларга ия булырга тиеш?

– Минемчә, мондый кеше реконструкциягә керешкәнче тарихи эшләнмәнең бар параметрларына: тарихына, нинди чималлардан башкарылуына, ясау техникасына җентекләп төшенергә тиеш. Мотивация, илһам, сабырлык, үтә пөхтәлек... болар да кирәкле рухый сыйфатлар. Һәм гамәли сәнгать өлкәсе белгеченә үз осталыгын һәрдаим камилләштерү зарур. Минем махсус рәвештә чигәргә өйрәтүче булмады. Чигәргә үзлегемнән өйрәндем.

Ерак аралар аша узган жылы әңгәмәбез өчен рәхмәт сезгә, Анна! Бәхетле булыгыз!

– «Сөембикә» журналы укучыларын үз иҗатым белән таныштыра алу мөмкинлеге өчен зур рәхмәт!

Әңгәмәдәш –
Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА.

ТАЗА ХАТЫН — ШӘП ХАТЫН

Гөлнара ЖӘЛИЛОВА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар ғына түгел, кайчак үзөбездә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

Сез хет минем ачмы-түгелме икәнне сораштырып торыр идегез... Балалар авылда, этиләре эш буенча башка шәһәр-дә, ә Жәлилованың жылы ризык ашамаганына инде!..

Балалары янда булмаса, жөн алмаштырып куямыни бу Жәлилованы! Ничек шулай була ул, ә? Хәер, мөгаен, сез дә шулайдыр. Балалар өйдә вакытта тәүлекнең көне-сәгате бүленгән, өйнең бөтен жирендә тәртип, чебеннәргә кадәр дә, «бар, чыгып кит», диюне аңлап, тәрәздән ялт кына үзләре чыгып оча... Зарядка ясалган, кер юылган-үтүкләнгән – һәрберсә рәт-рәт, очы-очка туры китерелеп шкафларда тезелгән, мөдәрләргә күптертелгән, атнаның кайсы көнендә нәрсә пешерү уйланылган, аның өчен бөтен кирәк-ярак алып кайтылган яисә китертелгән... Жәлилова-әни, бөтен табигатларны уздырып, зерә акыллы кыяфәт чыгарып, ике баласына һәрдаим нотыгын укып кына тора: «Ул ашказаныгыз минем өчен кирәкми... Көнгә өч тапкыр жылы ризык ашагыз, жыен юк-бар белән үзөгездә агуламагыз! Эңә плитәдә пешкән аш, икенчегә – кәтлит белән карабодай. Компот кайнаттым, әле суынып та өлгөрмәгән – менә дигән файдалы эчемлек... Мәктәп ашханәсә дә ГОСТ буенча әзерли, «тәмле түгел», дип сафсата сатып утырмагыз!»

Балалар каникулда Актанышка – дәү әниләре белән дәү этиләренә кунакка кайтып китүгә Жәлиловага әллә нәрсә була шул. Ул ашарга пешерүне оныта! Шкаф эчләреннән сохари, печенье кебек нәрсәләр эзли башлай, теш сындырыллык кәңфитләргә чәенә чылатып эчә... Чөнки балалар авылга киткәнчә пешергән ике-өч кәтлите ике көн элек жылытылып ашказанына шуган, карабодайны кырып-себереп ашап бетереп, кәстрүлен юып куйган. Эчтә бүреләр улый, тик, әйткәнәмчә, ашарга пешергән яисә пешерергә теләгән кеше генә юк! Симәнке бетте, кеше ашамаслык кибет печеньеларының да каплары ғына калды. Сохари да кичә үк бетте, бөтен өмет – күптән ачылган крендельләрдә.

Тундыргыч тулы ит үзе: ат итенә кадәр бар. Авыл тавыклары маринадланып та куелган, маринадланмаганны да кочаклашып ята, күркә, хәтта үрдәк дә бар әле анда. Тик бөтен бала – Жәлилова-әни «өйдә түгел», Жәлилова ғына дигәнә – ата ялкау: ачка үлсә үлә, әмма ашарга пешерү турында ике ятып, бер төшенә дә керми. Э-э-э-х, ул Жәлилова-әни өйдә булгандамы?! Кайнар ашы пешкән, аш бүлмәсә ялт иткән, кәтлите чажлый, бәрәңгә боламыгы туглана, пичтә алма бәләшә йә гөбәдиясә, торты-мазары пешеп утыра... М-м-м-м!.. Телеңне йотмалы, минсиңайтим! Балалары, ире өйдә булгандамы-ы... Челтәр-челтәр коймаклары, табикмәкләре, өпчөмак-мантыйлары, ике-өч төрле компоты, томалап яки соушта пешергән, стейк итеп кыздырган ат яисә сыер итләре дисеңме! Аның сервировкаланган өстәлләргә генә дә ни тора!.. Кызып китсә,

үрдәкне яисә казны тулаем тыгып пешерә ул миченә, кабактан-баклажаннан әллә нинди рулетлар ясап куя, тутырган борыч, голубцы, крем-ашлар, мусслы тәгамнәр, балыклы-креветкалы италия пасталары әзерли, «Анна Павлова», «Тирамису» кебек десертлар дисеңме... Өстәлгә гаскәр кебек тәмлүшкәләр, ялт иткән чәнечке-кашыгы, нечкә билле бокаллары тезелә... Каһвәне банан сөтендә, солы, миндаль, кокос сөтендә ясап эчеп була, алар өчен өч-дүрт төрле чынагаягы ғына бар шкафта Жәлилова-әниниң!

Ә бу – шагыйрә Жәлилова дигәнәне-е-е-ң... Ашказаны суырылып бетте инде, мескеннең. Шкаф каткан-коткан нәрсәләрдән чистарды, суыткыч зыңлап торган бушлығыннан гарьләнеп, «хет ишекне яп, оятсыз», дип уфылдый, машинага салып эчәрлек каһвә ярмалары да калмады, сөт турында әйтеп тә торган юк!

Шуңа әйтүем, сез хет минем соңгы тапкыр кайчан ашаганымны булса да белешеп торыгыз инде. Май аеннан бирле футбол тубы кебек суыткычтан – өстәлгә, өстәлдән – суыткычка йөрөп, йомшап беткән алма ашап, көнбагыш чиртеп кенә ерак китеп булмас бит. Үземне кызгандырып өчен, берәз арттырыбрак: «Жылы аш ашамаганнан күз төпләре каралып бетте», – дип әйтеп тормыйм инде. Әмма анысы да монысы – билнең штрихлары күренә башлады! «Таза хатын – шәп хатын» шигаре белән яшәүче Жәлилованың молниясен сикереп кенә күтәрәп була торган чалбарлары сикермичә дә менә башлады. Нинди сөөнү ди инде ашыйсы килгәндә...

Ярый Аллаһы Тәгалә гаиләле иткән дә, бала сөю бәхетеннән мәхрүм итмәгән. Сохари ашый-ашый су эчеп кенә яшисе булганмын! Мәйтәм, кайтарыгыз балаларны авылдан, кайтарыгыз теге чәүчәләк, көн-төн чәпчәп йөрүче Жәлилова-әнине. Йөрсен шунда нотыгын укып, үзе дә тик торганнан каударланып, өйдәгеләргә дә тыныч кына яшәргә ирек бирмичә – аның каравы, ашарына пешкән, балалары һәм ире тук, өендә тәм һәм ямь булып. Сохари кимереп яшәргә монда... Таза хатын – шәп хатын! Шунуң белән шул!..

Фото: ru.freepik.com

КАВКАЗ ДӘФТӘРЕ

Ландыш ӘБҮДӘРОВА

Сәяхәтләрнең өч рәхәте була.

Беренчесе – маршрутны сайлап, чемодан җыйганда. Үз чираты җиткәнне сабыр гына көтеп, чормада яткан чемоданның тузаннарын кагыштырып алып төшсәң дә идән уртасына җәеп саласың. Һәм һәр адымыңны чамаларга тырыша-тырыша, әйбер җыясың. Кемнең ничектер, әмма минем чемоданга иң беренче булып сәяхәтләрдә еш кына иң кирәкми торган әйбер кереп ята: китап! Бәхәсле, әлбәттә. Кемдер сәяхәт вакытында укыр өчен дип, китапларны махсус аерып куя. Ә минем өчен сәяхәт – үзе китап, укый белеп укысаң... Кайткач, чемодан төбөндә нәүмизләнеп яткан китапны күргәч, вөҗдан кыймылдап куя куюын, шул вакытта барысын да аңлый торган дуслың кебек серләшеп аласың: аның каравы, без бергә идек...

Аннан соң чемоданда кояштан саклый торган кремнар, ул-бу була калса дип, дарулар һәм киём-салым урын ала. Шунысы бар: сәяхәтче тәҗрибәләрәк булган саен, чемодан да кечерәя бара. Минекә әлегә – уртача зурлыкта. Һәм тагын үземнән бер дә калмый торган кәрзин иярә. Һәм син яңа маҗараларга да, мөгҗизаларга ышанырга да әзер. Күнегелгән тормышың гүя паузага куелган, алда сине яңа дөнья һәм үзеңнекенә яңа ноктадан карап бәя бирү мөмкинлеге көтә!

Икенче рәхәт – сәяхәт үзе.

Таулар күптән кызыктыра иде инде. Минемчә, һәркемнең тауларны күрәсе, тауларга менәсе килә, ләкин үз бу хакта белми генә. Без исә моңа кадәр Томас Маннның «Тылсымлы тау» биеклегенә генә менә алган кешеләр буларак, кайсына үрләсәк тә ярый, дидек тә Урал,

Алтай һәм Кавказ тауларынан иң биеген сайладык. Балачакта укыган әкиятләр «Каф таулары артында» дип башлана, яхшы хәбәр дә, яманы да гел шуннан килә иде бит, менә шуны үз күзләребез белән барып күрәсе килде. Бәлки, мифологик Каф таулары шул Кавказдыр да әле?

Быел ял итүче бик күпләрнең һава аланнарында вакыт белән жирәбә уйнавын күзәткәләп тордык та, аэропорт утыргычында таблога карап күз күтәрткәнче, дип, гаиләбез белән үзбезнең машинаны иярләргә булдык. Казаннан Кавказ итәгендәге Кисловодск шәһәренә 1700 чакрым чамасы икән, юлыбыз Ульяновск,

Волгоград, Саратов өлкәләре, Калмык Республикасы, Ставрополь крае аша уза. Берочтан Волгоградта балаларга Мамай курганын да күрсәтәбез. Бөек Жиңүнәң 80 еллыгы логотибындагы Ватан-Ана образының тарихи эчтәлеген үз күзләре белән күреп истә калдырырлар, дидек. Мамай курганында Ватан-Ана һәйкәле янында басып торганда, катлы-катлы хәтер актарыла. «Күпме кан коелган урын, биредә 35 000 нән артык солдатның туганнар каберлеген урнашкан. Сталинград өчен сугышта совет армиясе 500 меңгә якин солдатын югалта. Риваять буенча, Алтын Урда дәүләтенә төмән башлыгы исемен йөрткән биеклеп өчен 200 көн аяусыз сугыш бара. Бүген бу биеклепкә 200 баскыч алып менә».

Юл читенә зур хәрәфләр белән язылган «Ом мани падме хум» дигән мантраны күрүгә, Калмык иленә аяк басканны аңладык. Калмыклар диюгә, канда төрки хәтер уяна да, шул далаларда күптән сүнгән учакларның көле тузгый башлы: калмыклар – борынгы халык, аларга бит исемне дә төркиләр биргән, калмык этнонимы «аерылып калганнар» дигәнне аңлата. Алар – монголларның ойрат кабиләләреннән, Чыңгызханга буйсынмаган кабиләләр. Калмык ханлыгының көчле чагы да булган, хәтта Нугай урдасына һөҗүм итеп, аларны хәлсезләндергәннәр. Бүген алар, башлыча, Россиянең Калмык Республикасында яши. Будда динен ойрат халкы 1615 елда Тибетлар белән союздашлык өчен кабул итә, диелә чыганаclarда. Шулай да, төрки хәтер даладан таныш эзләр эзли: дала бит ул төркиләргә дә! Сирәк кенә күperlәр очрый, юл читендә «балка» дигән язучылар кала. Баксаң, анысы монгол теленнән үк килә: «сулык» дигәнне аңлата икән. Иксез-чиксез далала эрегән кар суларыннан жыелган балкалар жәйге 35 градус чөлдә кибер бетә диярлек. Ә-әнә тегендә – инде төмам саргаеп кипкән далала сарык көтүе утлап йөри. Күлгәсез кояштан да, ышыксыз жылдан да саклы торган жылпәзәлә башлык кигән көтүче, аяк астындагы корыган үләнне баскан

саен кытыр-кытыр сындырып, әкрен генә кояш баешына таба китеп бара. «Яз көне килгез сез безгә, апрельнең икенче яртысында монда дала тулып кыргый лаләләр чәчәк ата! Башта ак төслеләре, аннан соң далала сары келәм жәелә, соңыннан кызыл лаләләр. Алар Кызыл китапка кертелгән. Апрель ахырында бездә Лаләләр фестивале уза», – дип сөйләде сонрак бер калмык кызы. Аның бу сүзләреннән минем төрки хәтер үзенекен искә төшереп, мәтәлчек ата башлады: безнең дә, безнең дә яңарыш символы ул лаләләр дип белдекләнсәм дә, лаләләрнең милли бизәкләрдә генә калуын, ул бизәкләрдә аның нәрсә аңлатуын бик сирәкләр генә хәтерләвен чамалап, телемне тешләдем.

Ул арада калмыкларның башкаласы Элистага килеп керәбез. Калмык телендә «комлы», «даланыкы» дигәнне аңлата торган «Элиста» сүзе үзе дә ялтырап яңгырый. Керүгә, ат өстендә алтыннан коелган күчмән сыны калмык кояшында ялтырап каршы ала. «Алиса» исә безне калмыкларның хурулларына, ягъни гыйбадәтханәләренә – Будда Шакьямуниның алтын яшәү урынына алып бара.

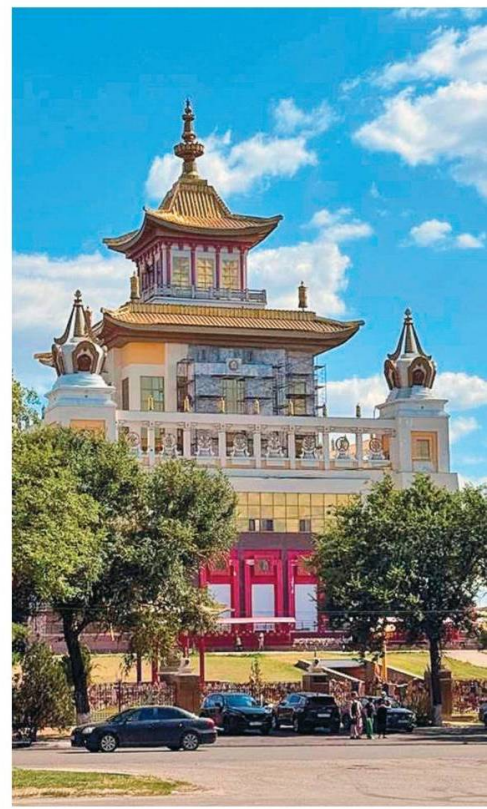
Үзебезнең туристлар икәнбезне әйткәч, безгә гыйбадәтханәгә керү кагыйдәләрен аңлаттылар: тезләргә һәм иңнәргә капларга, аяк киemen салырга кирәк, әмма яланаяк та керергә ярамый. Чыкканда түрдә утырган Будда сынына арка белән борылмавың яхшы. Жомга көн иде. Без кергәндә эчтә дә рәт-рәт булып кешеләр утыра. Моңа кадәр нәкъ киноларда гына күреп белгән Тибет монахлары кыяфәтле монахлар йола үткәрә. Буддистларның жомга көнне төштән соң үлгәннәр рухына үткәрә торган йолалары калмыкча «Йөрәл авхулх» дип атала: анда исәннәр вафат булган туганнары яңадан туганда, ягъни реинкарнациясе вакытында аңа иң яхшы гомер теләп, догалар укый икән. Шуннан сәдакаларга чират житә: башта һәркемгә алма, банан өләшеп чыгалар, аның артыннан берәр уч конфет... Берәздән шул өлештән берәр кон-

фетны яңадан жыеп алалар. Юл кешесенең юлда булуы хәерле, ә күчтә-нәчләре без мөсафирлар өчен тамак ялгарга ярап куйды. Калмык кухнясы белән дә танышып чыгарга өлгердек: иң истә калганы тоз, дарчин, дөфнә яфрагы һәм сарык мае кушып ясалган сөтле чәй булды. Үзе аш, үзе чәй. Алар аны джомба, диләр. Ә калганы күчмә халыкларга хас булганча һәм мин яратканча: ит, ит һәм тагын бер тапкыр ит. Хурсн махн дигәнә, мәсәлән, кишер, суган кушып кыздырылган токмач һәм ит. Бөрик дигәннәре безнең кияү пилмәне кебек.

Элистандан безне Цаган Аав – Ак карт сыны озатып калды. Цаган Аав – калмык һәм монголларның борынгы мифологик мәдәниятендәге чисталык һәм мәңгелек, иман, бердәмлек һәм иминлек символы. Ул Жир йөзәндәгә һәрнәрсәне яклаучы, гаилә иминлеген, байлык, муллык сакчысы булып санала.

Ставрополь краенда инде иген уңышын жыеп бетереп киләләр. Иксез-чиксез кырларда кыр кораблары рәт-рәт тезелешеп бара. Трассадан иген төягән фуралар чаба. Ә таулар күренми дә күренми... дип бара идек, Бештауга житеп киләбез икән. Әле аның Бештау икәнән дә, аның янындагы кечерәк тауларның һәркайсының исеме барлыгын да белмибез. Әмма табигате барыбер ошый. Июль башы булса да, Казан

■ 2005 елда ачылган бу хурул – буддистларның Европадагы иң зур гыйбадәтханәсе. Аның эчендәге алтын йөгертелгән Будда сыны 9 метрлы.

кояшы сөмсере коелып озатып калган иде. Монда ул ашыкмыйча, әфлисун төсенә кереп, офыкны куге төсләргә манып байый икән. Төньяк Кавказ тауларындагы кояш баешлары туристларны кызыктыра торган тагын бер манзара икәнән дә белми-без әле бу вакытта.

Россиянең көньягындагы Кавказ Минераль Сулары дигән курорт зонасы турында СССРда туып-үскәннәр яхшы хәтерлидер: ул Ставрополь краеның Кисловодск, Пятигорск, Ессентуки, Железноводск һәм Минеральные Воды шәһәрләрен үз эченә ала. Шулай ук бу зонага Кабарда-Балкар белән Карачай-Чиркәс Республикалары да керә. Менә шул шәһәрләр арасынан ни өчендер Кисловодскины сайладык. Әллә соңгы елларда бик популяр булган «Чебурашка» фильмы шунда төшерелгәнә, әллә 1820 елда биредә Александр Пушкин яшәп алгангамы (бөек рус шагыйре белми йөрмәгәндер әле), әллә нарзан суларын авыз итеп карыйсы килдеме? Бик борынгы заманнарда монда скиф, сармат, һуннарның эзләре дә калган, диләр. Ә яңа тарихы Александр I патша исеме белән бәйле. 1803 елда ул биредә балчыктан сугылган кирпечләрдән Әче су дигән хәрби кальга төзеткән, 1903 елда шәһәр статусы бирелгән. Лермонтов «Герой нашего времени» романындагы «Княжна Мери» бүлегендә шушы кальганы тасвирлый. Шуннан биредә нарзан ванналары өчен коену урыннары төзелешләре башланган... Лермонтовның Печорины да дуэль алдынан нарзан ванналарында коенып чыккан. Гомумән, бу шәһәр тирәсендә Михаил Лермонтов томлыкларын тотып йөрергә кирәк. Адым саен йә Лермонтовның үзенә, йә Печоринга, йә Мериға, йә Вераға тап буласың... Кыскасы, алдан сөйләшеп куйган отельгә урнашканда, без бу шәһәрне яратып өлгергән идек инде. Россиянең көньягындагы шәһәрләрнең архитектурасына күптәннән гашыйк мин. Аларда Византия һәм ислам мәдәнияте йогынтысы сизелеп тора. Архитектурасындагы гөмбәзләр, ярымтүгәрәк аркалар, бизәкләрнең мулдан кулланылуы шәһәр-

ләрне, яшәу урыныннан бигрәк, сәнгать әсәре итеп кабул итәргә этәрә. Кисловодскидагы Нарзаннар галереясы – неоготика, Төп нарзан ванналары бинасы мавритан стилендә төзелгән. Колоннада Римның Изге Петр мәйданындагы алымнарны, антик чорны хәтерләтә.

Биредә Федор Шаляпин дачасы, Александр Солженицын (ул монда туган) музейе бар. Шәһәрне парк белән тоташтыра торган данлыклы каскадлы баскычларны совет чорында 1934–1935 елларда төзегәннәр.

Беркөнне кич белән Курорт бульварында йөргәндә, каршыга күпшы озын күлмәктән, ак перчаткалы, ыспай эшләпәле ханым очрады. Кулындагы жилпәзәсе белән XIX гасыр жилләрен уйната иде. Чәчәк сатучыдан бер роза гөле сатып алды да кәс-кәс атлап театрга таба китте. Әллә княжна Мери булды инде?

Кисловодск паркында Розалар үзәннәннән фуникулерда гына Олы ияр (дигездән 1409 м) дип аталган биеклеккә менеп, гүзәл манзарага сокланып йөрибез. Без – болытлардан да өстә. Әнә, тау битләренә болыт күләгәләре төшә. Бу хозурлыкка Михаил Лермонтов та таң калып карап утыра. Аның тезләренә утырып, син дә хозурлан... Шулай иттек тә.

Эльбрус Кабарда-Балкар белән Карачай-Чиркәс Республикаларының чигендә урнашкан. Без яшәгән

Кисловодск шәһәре – Эльбруска ин якыны, машинада федераль трасса-дан 190 чакрым барасы.

Кабарда-Балкар Республикасының Баксан елгасы мәчетле, искиткеч төзек авыллары һәм юл уртасыннан хужаларча, ашыкмый гына атлаучы сыерлары белән каршы ала.

Аннан соң кыялар, таулар башлана. Әле уңга, әле сулга карыйсың, баш инде артка каерылып, муен арып бетә – ә таулар берсе арты берсе тезелгәннәр дә, сине куенына алырга әзерләнеп көтә кебек. Мин балкарларның йә башка бер тау халкының берәр әкиятен искә төшерергә тырышып барам. Сабый балалары кичләрен хикәятләр сөйләп йоклаткан әбкәләренә нинди сорау бирә икән? «Әбекәй, ә тау артында ниләр бар?» – дип сорый микән алар да? «Тау артында таулар бар, бәбкәм», – дип җавап бирәдер әбекәйләре...

Башны бу кадәр югары чөеп йөрөп, үзеңнең кеше икәнеңне онытып буламы икән ул? Таулар арасында башны түбән ию мөмкин дә түгел икән бит. Синең сулар һаваң да, иреккә көнәң дә югарыда, биеклектә. Аз гына уяулыгыңны югалтсаң, ташлар да югарыдан ишелә, бөркетләр дә биеклектән чамалый...

Сәяхәтнең икенче рәхәте дигән идем... Моңа кадәр язганнарны онытырга да була, чөнки Эльбруска менеп барабыз. Аның хис-тойгы-

■ Эльбрус –
Европаның
иң биек ноктасы.
Йокыдагы утлы
таулардан санала.
Ике биеклеге бар.
Көнчыгыш
биеклеге –
5621 м,
көнбатышныкы –
5642 м.

ларын бернинди сүз дә әйтеп, бернинди камера да фотога алып бетерә алмый.

Эльбрус итәгендә балкар егете белән дә татарча гына аңлаштык. Балкарлар белән Казан татарларын озак елларга сузылган уртак тарих берләштерми дип яза интернеттагы чыганаclar. Балкарларның ДНКсын да Кырым татарлары белән уртаклыклар күбрәк, ди. Бәс, шулай икән, ул чагында нигә без – урман-сулы, кыр-далалы тигезлекләрдән килгән татарлар тау халкы балкарлар белән бер-беребезне тылмачсыз да аңлый алабыз соң? Машинаны парковкага кую, фуникулерларга арзанрак итеп билет алу жаен да балкар егете безне үз итеп аңлатып бирде.

Иң дулкынландырганы: Эльбрус – балкарча Минги-тау, ягъни Мәңгелек тау безгә йөзен ачармы? Көннәр буена болытлар артында утырган чаклары да була, диләр бит.

Ходай хикмәте, ачты, ачты ул безгә йөзен! Эһ, мәгърур булып, ап-актан төренеп, чал түбәләрен күкләргә терәп торган Эльбрус! Безнең бабайлар башы ике түбәле кешене бәхетле була, диләр иде. Кабардалар да Эльбрусны юкка гына Ошхамахо – бәхет тавы, адыглар Кусхамаф – бәхет китерүче тау дип атамыйдыр. Менә без Эльбрусның «Гара-Баши» дип аталган станциясендә 3847 нче метрда басып торабыз. Эльбрус кул сузымында гына

кебек, ә үзе буй житмәслек. Биеклеке белән бөеклекнең эчтәлегенә менә шунда ачыла да икән инде: бөек кешеләр дә кул сузымындагы кебек якын, ә үзләре буй житмәстәй була бит. Кешеләр белән тауларны берләштергән бердәнбер сыйфат шушы гынамы икән?

Эльбрус гипнозлы, Эльбрус үзенә тарта... Шуңа ук вакытта төштән соң холкын да күрсәтә башлый: үзен кар, яңгыр болытлары белән каплап ала, жил чыга. Шуңа да альпинистлар тау түбәсенә төнге икеләрдә кузгалып, төш вакытына урап төшүне кулай күрә, ди. Югыйсә юлдан язуың да ихтимал...

Ә икенче көнне Жылы-Су дигән серпантин юл аша 2500 метр биеклеккә күтәрелеп, Эльбрусны башка яктан манзара кылулар. Хәтфә үләнле, аллы-гөлле чөчәкле болынга аяк басуга, күңелгә өйгә кайткандагы кебек рәхәт хис эреп тарала. Бәлки, оҗмах шушыдыр? Каян килә соң бу хуш ис дип, як-ягыңа карыйсың. Аяк астындагы бөтнек белән мәгърушкә тау нава-сында иркәләнеп утыра икән.

– Сөз менә шуңа тау чөчәкләрен генә ашап, көгүдә йөргән сыер сөтеннән эшләнгән балкар сырын ашап карагың әле. 100 яшьне дә узарсың, – дип, сырлар тәкъдим итә оныкларын тирәсенә жыеп утырган Фатыйма апа. – Безнең килең дә татар иде. Бик ярата идең үзен,

мәргүм булды инде, карт иде, – дип дәвам итә аннары сүзен. – Ә менә кызларыгыңны безгә бирегез, татар кызларын яратабыз, – дип тә өсти.

Кызларыбыз үзезгә кирәк, дип, сыр, тау чәйләре өчен рәхмәтләребезне әйтеп юлыбызны дәвам иттерәбез. Менә хәзер олы яшьтәге Фатыйма апа тәкъдим иткәндә, чәен-әйрәннен эчеп, аның белән сөйләшеп утырасы калган дип үкенәм. Олы яшьтәге әби-апалар, бабайлар белән сөйләшәргә, аларны күбрәк сөйләтергә кирәк икәннен инде тәмам соңга калгач кына аңлайбыз шуңа. Без бит яшь чакта өлкәннәр белән аралаша белмибез. Наман ашыккан булабыз, янәсе, эш майтарабыз. Ә алар әнә шуңа Эльбрус кебек икән: үзләре яшендәге биеклектә тын гына гомер санылар, аз гына вакытка ачылып алалар да янә күңелләрен ак болытлар белән бикләп тә куялар...

Сәяхәтнең өченче рәхәте нидә соң дип аптырыйсыңдыр, кадрлар укучым. Өченче рәхәте – сәяхәттән кайткач, күңелдә мулдан жыелган тәэссиратларны кабат-кабат барлап, хәтер киштәләренә кадрлар салып кую, дуслар, туганнар белән уртаклашу. Менә шушы юлларны язу. Ниңә еллар журналист булып эшләдем, болай рәхәтлек кичереп язганым юк иде әле. Мин хәзер Мәңге тауны – Эльбрусны күргән кеше дип, бик озак кинәнермен әле тагын.

■ Каракыя-Су, Солтан-Су, Кызылкол-Су шарлавыклары... Шулай да мине куе чөчәкле Кавказ болыңнары ныграк тәэсирләндерде.

«АНЫҢ МИҢА ИҢ ЗУР БҮЛӘГЕ – БАЛАЛАР»

Ир-ат һәм хатын-кыз. Бер үк галәмгә без бит очраклы гына эләкмәгән... Шулай булгач, нигә соң бер-беребезне күп вакыт аңламыйбыз? Гамәлләребезне, теге яки бу адымыбызны, әйткән сүзләребезне... Үзара тартылуны «жиңеп», арага каршылыктар керә дә куя...
Ә ир-атлар үзләре бу хакта ни уйлый икән? Сүзне аларга бирик әле.

Илмир ЯМАЛОВ, алып баручы,
оештыручы, музыкант;
гаилә стажы – 11 ел;
балалары – Раян (11 яшь),
Рузинә (9 яшь), Рияз (3 яшь),
Рузилә (2 яшь).

1 Иң элек хатын-кызның нәрсәсенә игътибар итәсез: киemenә, буй-сынына, күзләренә, чәченә...

– Өйләнгәндә миңа 25 яшь иде. Башта, бәлки, аның буй-сыны мөһим булгандыр – ир-ат күзләре белән ярата бит ул. Рузия белән танышканда ук аңладым: бу – минем булачак хатыным, дидем. Шунда ук аның тыйнак-лыгын да, авылча тәрбиясен дә күрдем. Бер дус егет: «Авылдаш кызны концертка кертергә кирәк иде», – дип сорады. Мин: «Ярар!» – дидем. Без аның белән шулай очраштык... Өстендә яшел пальто, чәчләре озын, әкрен генә атлап килә... Чын татар кызы!

2 Хатын-кызның кайсы сыйфатларын гафу итәргә була?

– Гаилә ул – зур хезмәт, диләр. Аның бөтенлеге, татулыгы өчен күп нәрсәгә күз йомарга кирәк дип саныйм. Без күп балалы гаилә булгач, хатыным күбрәк өйдә. Арып та китәдер – сәбәпсез кызып алган чаклары булгалый. Ул – белеме буенча бухгалтер, шуңа күрә аңа бөтен җирдә тәртип кирәк. Укый башлаган китабымны бүген менә суыткыч башына куйдым – хатын күзенә чалынмасын дип. Күрсә, ул шундук ачып куйган битен ябачак – китапны киштәгә үк тыгып куячак. Шуңа шулай икәү качышлы уйныйбыз. Кайчакта шушы темага бәхәс тә чыга. Менә боларның барысын да рәхәтләнеп кичерергә була.

3 Ә нәрсә өчен сез бик якын хатын-кызны да гафу итмәс идегез?

– Иң беренче хыянәт дигән уй килде башка... Дуслар белә: кемгәдер үпкәләсәм дә, мин аны бик тиз онытам. Хыянәт – беренче карашка кичерә алмаслык әйбер булып тоела, әмма вакытлар узса, бәлки, ул да онытыла төшәдер. Кичерү ысулын табарга буладыр.

4 Хатын-кызлар икегә бүленә: ир-атны илһамландыручы алиһәләр һәм өйдә аның өчен комфорт тудыручы хужабикәләр. Сезгә аның кайсы якынрак?

– Бу бүленеш дөрөс түгел бугай, миңа калса. Өйдә комфорт тудырганы, гадәттә, илһамландыра да. Хәзер, гомумән, карьера ясаучы хатын-кызлар модада. Сез дә

алар турында күбрәк язасыз... Мин, киресенчә, гаиләсен беренче урынга куйган, тәмле пешергән хатын-кызларны ешрак күрсәтер идем. Карьерага омтылучылар минем характердагы ир-атка туры килми. Гаилә өчен яшәүче хатын-кызда жылылык, наз барыбер күбрәк. Кайтканда каршы алу, киткәндә, сабуллашып, артымнан ишек ябып калу кирәк миңа. Гаилә кыйммәтләре бик мөһим минем өчен.

5 Ир кеше өчен аның хатыны дус та була аламы?

– Ул дус булырга тиеш тә! Рузия, гомумән, минем өчен яши кебек. Ул бик иртә тора. «Болгар» радиосында эшләгәндә, кичтән ничәдә генә кайтсам да, иртән биштә торып өйдән чыгып китәргә кирәк иде: сәгать алтыда туры эфир башлана. Хатыным миннән алда торып, ашатып-эчртеп, әзерләп чыгарып җибәрә иде. Ул миңа тәүлек буе аяк өстендәдер кебек тоела иде... Без хәзер кич сәгать 8–9 арасында кечкенәләрне йоклатабыз, 10–11 дә, дәрәсләрен тәмамлагач, олылары ята. Аннан икәү утырып чәй эчәбез, сөйләшәбез. Иң рәхәт минутлар... Мин яткан, ул әле тагын эшкә тотына: кер юа, кер үтүкли... Мин аңа: «Сәламәтлегеңне сакла», – дип, гел әйтеп торам югыйсә... Без бергә юлда күп йөрибез. Бөтен гаиләне утыртып чыгып китеп, Төркияне, Истанбулны машина белән әйләнеп кайттык. Утта, суда сыналган хатын инде ул минем Рузия. Чын дус!

6 Хатыныгызга ничек тәкъдим ясаганыгызны хәтерлисезме әле?

– Рузия белән 16 апрель көнне Камал театрында таныштык. Әйткәнемчә, авылдашы аны концертка кертергә сораган иде. Ике көннән соң аңа: «Концерт ничек?» – дип яздым. «Әйбәт!» – дигән җавап килде... һәм мин аны тәвәккәлләп Казан Кремлен карарга чакырдым. Кесәмдә 200–300 сум акча, машинада бензин да бетеп килә... Апрель генә бит, шактый суык – озак йөрөп булмады. «Өйдә, берәр җиргә кереп жылынабыз», – дим. Үзем беләм: кесәмдәге акча аңа гына җитәчәк. Машинага утырдык – кабынмый.

«Аягың жиңел булса, хәзер кабыначак», – дим. Кабынды! Заправкага кереп, теге акчаның 100 сумына бензин салдырдым. Ә кафедра, бәхетемә, бер дус егет очрады, аннан әжәткә 300 сум алып, икәү чәй эчтек.

Ә тәкъдимне мин аңа шул ук елның 17 декабрендә – аның туган көнөндә ясадым. Аның эш урынына читләргә керү тыелган, ә минем нәкъ менә шунда кереп: «Миңа кияүгә чыгарга ризамы?» – дип сорыйсым килә. Йөзек инде кесәдә... Ходай мине ишетте! Шул көнне иртән Рузия шалтырата: «Эштәгеләрне чәй эчерергә гөбәдия пешердем, алып барырга булышмасыңмы?» – ди. Риза булмаган кая?! Илтештем, кабинеты кайда икәннән дә күрдем, чыкканда кабат керү турында да сөйләштем. Көндөз баянчы һәм видео-оператор белән киттек. Үзем шигыр язган идем, шуны укыдым. Рузия аны һаман да саклый икән.

7 Ир кеше хатын итеп әнисенә охшаган кызы сайлай... – 100 процент шулай! Әни бөтен сүзгә «әйе» дип тора, тыйнак, нечкә күңелле: каты сүз әйтү түгел, кемдер кыеграк караса да, күзенә яшь тула. Бик тырыш! Безнең эти бик яшьли вафат булды. 36 сутый жирне әни буш тотмады: 20 сутый тирәсе бәрәңгә утыртабыз, 10 түтәл суган, 10 түтәл чөгәндәр... Әни безне эшләтә белә иде... «Йоклаганда гына башыгыздан сыйпый идем», – дип сөйли хәзер... Рузия дә нәкъ әни кебек: тырыш, шундый ук нечкә күңелле. Әни җырларга ярата. Һәм менә әле беркөнне генә Рузиянең җырлаганын ишеттем.

8 Гашыйк булуын хатын-кыз башлап үзе белдерүгә ничек карыйсыз? – Күргән бар – бик матур күренеш түгел... Хатын-кызда барыбер сер, тыйнаклык булырга тиеш. Ир-атка да ир-атлыгын күрсәтергә мөмкинлек калсын – аны бөтенләй әзергә ияләндерергә ярамый бит. Хәтта белдергән очракта да ул аны турыдан-туры әйтмәсен, читләтеп кенә сиздерсен – ир-ат бу адымны үзе эшләгән кебек килеп чыксын. Хатын-кыз бик зирәк булырга тиеш. Әйitik, аңа тун кирәк ди. «Карале, синең яннан барам, хатыны иске пальто кигән димәсләрме?» – дисә, мин үзем аңа, әйдә, яңаны алыык, диячәкмен. Көн саен «тун кирәк» дип такылдап тору исә сине пычкы белән кискәннән дә ким түгел.

9 Хатын-кызларны ир-атларда иң беренче чиратта нәрсә җәлеп итә дип саныйсыз? – Хатын-кыз өчен иң мөһиме – ир-атның буш сүз сөйләмәве, әйткән сүзендә тора белүедер. Мин үзем сүземдә торырга тырышам, тик... кайчак аны әйткәнемне генә онытам. (Көлә.) Дөрес, җавап ул теләгәнчә булса, онытсам да, хатын аны искә төшерә. Соңгы вакытта матди якка игътибар итүче хатын-кызлар күбрәк, диләр. Әгәр ир-ат үз ризалыгы белән булыша икән, моның ни начарлыгы бар?!

10 Хатын-кызларның үзегезнең кайсы якларыгызга игътибар итүне көтәсез? – Алдашырга яратмыйм. Әгәр алдасам, аны шундук онытачакмын һәм ике көннән шул ук сорауны кабат бирсәләр, тотылачакмын. Тагын юмор хисем бар: күп

нәрсәне юморга бора беләм. Бер танышым: «Хатыным миңа бер комплимент әйтми», – дип зарлана. Рузия менә миндәге бу сыйфатларны белә – миңа шул җитә.

11 Ир-ат белән хатын-кыз икесе ике галәмнән икәнә билгеле инде. Кайчакларда аларның бер-берсен аңламаулары шуннан килеп чыга да. Хатын-кызының нигә нәкъ менә шулай эшләгәннән үзегез аңламаган берәр очракны искә төшереgez әле.

– Әйткәнемчә, Рузиягә аңа тәртип кирәк. Бөтен нәрсәдә дә! Әле менә соңгы атнада булган хәл: йоклап ятам. Янымда бәләкәй малай гына. Калганнары өйдә юк – кайсы кая таралышкан. Берзаман юрганны кемдер тарта. Уянымда инде, билгеле... Хатын икән. «Нишлисең?» – дим, аптырап. «Дөресләп, тигезләп ябам», – ди. Юрганның бер чаты читкә киткән икән... Ә мин, эшләп кайтып, иртәнге дүрттә генә яткан идем...

12 Шундый очракны күзаллык әле: сез ачыгып, арып-талып эштән кайтып керәсез, ә өйдә ашарга пешмәгән. – Мондый очрак булганы юк! Дөрес, кайчак ул алдан шалтырата: «Бүген пешерергә җитешмәдем, әйдә, роллыга заказ бирик әле», – ди. Ә кайвакыт, киресенчә, шаккаттыра: бүген гадәти көн, аштыр дип кайтасың, ә ул бәләш салган була. Ә үзем... соңгы тапкыр студент чагында пешердем бугай. Урамда мангалда гел нидер пешерәм анысы, казанда пылау да әзерлим. Уха да пешереп карадым, дөрес, хатын бөтен нәрсәне үзе әзерләп, балыкны чистартып бирде. Югыйсә пычагын берәр нәрсә эшләтермен дип курка. (Көлә.) Рузия кукняда савыт-сабага кагылганыбызны, гомумән, яратмый.

13 Сер түгел, берәр җиргә җыена башласак, без, хатын-кызлар соңга калучан...

– Иң ачуны чыгара алырдай әйберләрнең берсенә якынайдык... Хатынның җавабы бик гади: «Минем бит дүрт бала, өстәвенә, син дә бар», – ди ул. Әмма аның вакытын нәрсә алуын аңладым инде: ул башта бизәнә һәм аның артыннан бөтен нәрсәне җыештыра – кайсын кая ташлап чыгып китә алмый. Әйitik, тональ кремы аз гына читкә чыкса, аның савытын сөртәргә кирәк...

14 Хатын-кызлар еш кына... бүләк сайлауда ялгыша: ир-атка ошамастай бүләк бирә.

– Хатын миңа ни кирәген шулкадәр яхшы белә! Кечкенә чактан патефонга кызыга идем. Рузия миңа берничә ел элек туган көнгә проигрыватель һәм грампластинкалар бүләк иттә. 80–90 нчы елларда яңгыраган җырлар, Майкл Джексон хитлары! Әмма еш кына: «Сиңа дигән иң зур бүләкләрәм – энә чабып йөреләр!» – ди ул. Балаларны әйтүе. Ә мин... Мин хатын-кызга ни кирәген аңлай алмый торган ир-атлар рәтенә керәмдер. Берничә ел сертификатлар коткарды. Тик һаман аны биреп булмый бит... Аның өчен иң зур ял – өйдә үзе генә калу һәм нәрсәдер эшләү. Балаларны өйдә алып калып, аны каядыр җибәрү дә мөмкин түгел – ул моңа ризалашмаячак. «Уральские пельмени» чыгышларын ярата Рузия. Мәскәүгә концертларына алып бардым: анда алган эмоцияләрен бернәрсә белән дә чагыштырып булмый... Дөрес, Мәскәүдә самолеттан төшүгә: «Балаларны сагындым!» – диде.

КӨЗ — ИНФЕКЦИЯЛӘР ЧОРЫ

Илдус ЛОТФУЛЛИН, педиатр,
медицина фәннәре кандидаты,
Казан дәүләт медицина
академиясенең педиатрия һәм
неонатология кафедрасы
доценты

ВИТАМИННАР ПАНАЦЕЯ ТҮГЕЛ

Поливитаминнар күп очракта организм тарафыннан үзләштерелми, моны раслаган җитди фәнни тикшеренүләр бар. Бөтен балага да эчәргә кирәкле витаминнар күп түгел. Аның беренчесе — Д витаминны. Аны эчүнең фәнни яктан исбат ителгән нормалары мәгълүм. 1 яше тулмаган бала өчен ул — 1 мең, 1 яштың 3 яшькә кадәр балаларга — 1500, 3 яштың узган балалар өчен 1 мең халыкара берәмлек. Икенчесе — йод. Йодны аерым эчәргә кирәк түгел, ризык эзерләгәндә йодлы тоз куллану да җитә. Ә калган витаминнарны бала ризыктан алсын. Әгәр без аның организмына барлык витаминнар да җитсен дибез икән, монда сүз поливитаминнар эчертү турында түгел, ә дәрәс итеп тукландыру турында барырга тиеш.

БУ МӨНМ: баланың томаулавыннан курыкмагыз. Бер бала да томауламый гына үсми. Бу очракта иң яхшысы — баланың борынын тозлы су белән ешрак юдырып тору. Томаулаган балаларны өйдә калдыру ягын да түгел мин. Бераз ютәлләп, томаулап торган баланы бакчага яки мәктәпкә җибәрүдән баланың үзенә дә, башка балаларга да зыян юк.

НИ ӨЧЕН КӨЗ КӨНЕ АВЫРУЛАР АРТА?

Сентябрьдән балалар яңадан коллективларга туплана. Балалар күп булган җирдә, әлбәттә, инфекцияләр дә күп. Көз көне болай да респиратор чирләрнең күтәрелгән чоры. Инфекцияләр күптөрле була һәм аларга караш та төрлечә булырга тиеш. Бала берничә көн томаулап йөри икән, моның белән көрәшәргә кирәкми. ОРВИга әллә ни әһәмият бирүдән мәгънә юк. Ә менә зыянлыларын аерып карарга кирәк. Коклюш, җил чәчәге (ветрянка), кызамык (корь) һәм башка җитди инфекцияләргә башкача караш таләп ителә. Моннан тыш, РС вирусы (респиратор-синцитиаль) бар. Ул вакытыннан алда туган балалар өчен бик зыянлы. Хәзер аңа каршы прививка ясала. Пневмококк инфекциясе дә җитди чирләрдән санала. Аңа каршы да вакцина бар. Вакцина ясатмаганда, балалар пневмония яки эренле отит белән еш авырый. Грипп исә — көз көне түгел, ә кыш ахыры яки яз көне була торган инфекция. Аңа каршы көз көне вакцина ясатырга була.

БАЛАЛАР АЗРАК АВЫРСЫН ӨЧЕН НИШЛӘРГӘ?

Балалар бер-берсенә инфекцияләрен азрак йоктырсын өчен, гап-гади гигиена кагыйдәләре генә дә булыша. Күпләр инфекцияләрен һавадан элгә дип белә, чынлыкта бу алай түгел, инфекцияләр күп очракта пычрак куллар аша йога. Медицинада фомит дигән термин бар. Ул вирус, бактерия яки паразит элгән теләсә кайсы предметны белдерә. Организмга инфекция шушы фомитларга кагылганнан соң үтеп керә. Бүгенге көндә фомитлар инфекция таралуының төп юлы дип санала. Кулларны гел юып тору, анти-септиклар куллану инфекцияләрнең таралуын тоткарлый.

Организм көчле булсын өчен балаларга өч әйбер кирәк. Беренчесе — җитәрлек күләмдә йокы. Мәктәп яшендәге балалар туйганчы йокларга, иртәрәк ятып, иртә торырга тиеш. Йокының берничә дошманы бар: кичен бик озак гаджетларда утыру; бик соң йокларга яту; йоклый торган урынның дәрәс булмасы.

Йокыдан тыш, балалар өчен тагын бер мөһим әйбер ул — спорт. Бала атнасына җиде сәгать спорт белән шөгылләнергә тиеш. Аның өч сәгате тренировкалар, калганы үзенә ошаган хәрәкәтле уеннар булсын. Ресурслы күтәрә торган әйберләрнең өченчесе — дәрәс туклану. Ул сәләмәт яшәү рәвешенең иң мөһим өлеше.

ҺӘРВАКЫТ ИММУНИТЕТ КЫНА ГАЕПЛЕМЕ?

Баланың иммунитетын күтәрергә кирәк, дигәнне еш ишетергә туры килә. Ләкин аны күтәрү бер дә зыянсыз күренеш түгел. Ул безне сакларга да, зыян да китерергә мөмкин. Шуңа күрә дә иммунитетны күтәрә торган дарулар, БАДлар белән саграк булырга кирәк. Монда иң беренче урында куркынычсызлык. Ә БАДларның куркынычсызлыгы фәнни яктан өйрәнелмәгән.

Бала еш һәм җитди авырый икән, башка сәбәпләрен эзләргә кирәк. Әйе, кайчагында ул түбән иммунитетка да бәйле булырга мөмкин. Кайбер балаларга без андый анализларны да билгелибез. Ләкин ешрак ул тимер җитмәү белән бәйле (статистика буенча, илебездәге балаларның 20–30 процентында тимер кытлыгы). Тимер җитмәгәндә бала еш һәм авыр формада авырый. Шуңа күрә, баланың авыруы иммунитетның түбән булуына бәйле дип әйтү — миф, аңа гына кайтарып калдырмагыз. Бала кайчагында иммунитет нормада булганда да еш авырый. Ләкин ул өзлөгүләрсез, артык катлаулы булмаган формада гына уза икән, бу очракта сабырлык күрсәтеп, әлеге чорны уздырып җибәрергә кирәк. Әгәр еш кына өзлөгүләр белән бик җитди авырса, монда инде комплекслы тикшеренү сорала.

Кадерле укучылар!
«Сорау-жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау-жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Россия Социаль
фондының Татарстан
Республикасы буенча
бүлеген җитәкләүче
Эдуард ВАФИН җавап бирә.

? Моннан берничә ел элек ирем
вафат булды. Аның пенсиясе
минекеннән шактый күбрәк иде.
■ Мондый очракта иреңнең пен-
сиясенә дә күчәргә була икән,
дип ишеттем. Шул хакта тулы-
рак аңлатмассызмы?

Вафат булган ирегезнең пенсиясен
алу хокукыгыз, чынлап та, бар. Ләкин
әлеге карарны кабул итүнең һәр
очрак өчен үз үзенчәлекләре бар,
чөнки туендыручы булып саналган
кешенең пенсия хокукын исәпкә
алудан тыш, тотрыклы түләү күләме
дә билгеләнә.

Иминият пенсиясе ике өлештән
гыйбарәт:

иминият өлеше – стаж, хезмәт
хақы һәм иминият кертемнәре
нигезендә исәпләнелә;

тотрыклы түләү – билгеле бер
тотрыклы суммада билгеләнә.

Гаиләнең туендыручысы булып
саналган кеше вафат булганнан соң
билгеләнә торган тотрыклы түләү
өлеше картлык буенча түләнгән
пенсиянең тотрыклы түләү өлешенең
яртысын гына тәшкил итә. Шул сә-
бәпле, туендыручысын югалтканга
ала торган пенсиягә күчү һәр очракта
да файдалы түгел.

? Мин – тумыштан I группа инва-
лид булган кешенең опекуны.
■ Элек рәсми рәвештә эшкә
урнашмаган опекуннарга авыру
кешене караган өчен акча
түләнә иде. Хәзер опекун
эшләсә дә бу акчаны алып була
дип ишеттем. Бу дөресме?

Әйе, авыру кешене караган өчен
түләнә торган акча эшләмәгән опекун-
нарга гына түгел, читтән торып эшләү-
че яки тулы көн эшләмәгән опекун-
нарга да бирелә. 2025 елның 1 фев-
раленнан ул 10 950 сумны тәшкил
итә.

Моннан тыш, опекуннарга пенсиягә
чыгу өчен дә ташламалар каралган.
Тик моның өчен ике мәҗбүри шарт
бар: беренчесе – опекун статусын
авыру балага 8 яшь тулганчы алса-
гыз, икенчесе – авыру баланы
түләүсез карасагыз. Бу очракта
опекун вазыйфасын башкарган һәр ел
ярым өчен гомуми кабул ителгән
пенсиягә чыгу яше бер елга кыскара,
ләкин тулаем ул биш елдан да
күбрәккә кыскара алмый. Шул ук
вакытта ир-атлар өчен гомуми стаж –
20 ел, ә хатын-кызлар өчен 15 ел
булырга тиеш.

? Инвалид кешегә 2025 елда ОСАГО полисы өчен компенсацияне
ничек алырга була? Пенсия фондына язган гаризабызны кире
бордылар, шәхси реабилитация программасында медицина
күрсәткечләре буенча миңа машина тиешлеге күрсәтелмәгән,
диделәр.

Дөрестән дә ОСАГО полисының ярты бәясен кире кайтару законда карал-
ган. Моның өчен инвалид кешенең шәхси реабилитация программасында
(ИПРА) медицина күрсәткечләре буенча бу кешегә автомобиль тиешле дигән
язу булырга тиеш. Әгәр ул күрсәтелмәсә, компенсация түләнмәячәк.

ИПРАда «медицина күрсәткечләре буенча автомобиль тиеш» дигән язу
булса, әлеге компенсацияне:

- машинаны иминиятләштергән инвалид кеше үзе;
- машинаны үзе иминиятләштермәсә дә, аның хужасы булган һәм маши-
на йөртү хокукына ия инвалид (аның белән бергә әлеге машинаны йөртү
хокукы икедән артык кешегә бирелмәсә);
- ОСАГОны инвалидның законлы вәкиле рәсмиләштерсә, ул ала ала.

Инвалид кеше үзе түләмәгән ОСАГО полисы буенча да компенсация
алырга мөмкин. Иң мөһиме: ул әлеге автомобильнең хужасы һәм аның
белән идарә итү хокукына ия булырга тиеш. Бу инвалид кешенең иминият
полисын һәрвакыт шәхсән үзе озынайта яки рәсмиләштерә алмавы белән
бәйле.

ТУГАН КӨНЕҢ КОТЛЫ БУЛСЫН!

Бүләк кенә түгел, жылы, матур итеп әйтелгән котлау сүзе дә бик кадерле. Шуңа күрә котлауны дәрәс итеп әйтә белү осталык сорый. Котлау формаль бурыч түгел, ә кешегә булган мөнәсәбәтне күрсәтү ысулы. Шуңа күрә һәр котлауда ихласлык, игътибар һәм зәвык булырга тиеш. Аның әле үз әдәбе дә бар. Бу хакта – этикет буенча эксперт Айсылу ГАРИПОВА.

?

Котлау текстын ничек язарга яки әйтергә?

Сүзләр гади һәм ихлас булсын. Кабатланулардан качыгыз. Котлый торган кешене яхшы беләсез икән, аның уңышларын, яхшы сыйфатларын искә алырга мөмкин. Яше, жөнәсә, гаилә хәле, мавыгулары буенча котлауны туры китерү дә мөһим.

?

Бүләкне ничек сайларга?

«Мин үземә алыр идем» дигән кагыйдә белән генә бүләк сайлау – иң зур хата. Иң яхшысы – ул теләгән әйберләр исемлеген (вишлист) алдан белү.

?

Кешене кайчан һәм ничек итеп котларга яхшырак?

Иң яхшысы – иртән яки көндөз шәхсән котлау. Бу – иң жылы һәм ихлас юл. Әмма бу мөмкин булмаса:

- телефоннан шалтыратып котлагыз;
- хәбәр яки откыртка җибәрегез. Исемен языгыз, уртак истәлеккә искә төшерегез.

?

Социаль челтәрләрдә котлау дәрәсме?

Дустыгыз актив интернет кулланучы икән, әлбәттә, ярый. Әмма иң яхшысы – шәхси хәбәр язарга яисә шалтыратырга.

?

Телефон аша ничек котларга?

Телефоннан котлау – аеруча игътибарлылык сорый. Башта исәнләшәргә, сөйләшәргә вакыты булу-булмавын сорарга кирәк. Аннан соң гына котлау сүзләре әйтелә. Сөйләм ачык, аңлаешлы һәм әдәпле булырга тиеш. Шалтырату тыныч, шау-шусыз урыннан булу хәерле. Әгәр мессенджер аша видеозвонок ясайсыз икән – интернет элементәсе тотрыклы булсын.

?

Мессенджер төркемнәрендә генә котлау дәрәсме?

Котларга мөмкин, ләкин шәхси хәбәр җибәрергә оңытмагыз. Төркемдә генә язылган «Туган көнең белән!» сүзләре жылы хис калдырмый. Ә шәхси котлау – дуслыгыгызга игътибар билгесе булып тора.

?

Эшлекле мохиттә ничек котларга?

Ихласлык белән рәсмилек балансын тотыгыз. Теләкләрегез тулысы белән кешенең эштәге уңышларына, җаваплылыгына һәм коллективтагы роленә багышланса – бик урынлы булыр. Кыскача, төгәл, ихтирамлы теләкләр әйтү – эшлекле котлауның асылы.

?

Күптән аралашмаган кешене котларга кирәкме?

– Әгәр ул сезгә кайчандыр кадерле булган икән, әлбәттә, котлагыз! Дуслык җепләрен яңадан сузу өчен бу бик яхшы сәбәп. «Сине күптән күргәнем юк, әмма бүгенге бәйрәмеңне искә төшерми мөмкин түгел иде» кебек юллар бик жылы кабул ителер.

?

Бер үк кешене ел саен котлаганда ничек оригиналь булырга?

Бу очракта ярдәмчегез – хәтер һәм шәхси мизгелләр. Ел саен бер үк теләкләрне язмыйча, соңгы елда ирешкән уңышлар, кызыклы вакыйгаларны искә алып котлагыз. Шулай ук кулдан эшләнгән откыртка, үзегез язган кыска шигырь, хат үзенчәлекле котлау булыр.

Фото: Марина Мартюшева

Бу бик мөһим! Ихлас булыгыз! Кешегә жылы сүз, игътибар, вакыт бүләк итү – иң зур котлау ул. Шунан оңытмагыз!

ИР-АТ БЕЗНЕ ИШЕТСЕН ӨЧЕН НИШЛӘРГӘ?

Ир белән хатын арасындагы мөнәсәбәтләрне кайвакыт бер-берсен ишетмәү, иштергә теләмәү кебек проблемалар ямьсезли. Без, психологлар: «Хәләл жефетегез белән бу хакта утырып сөйләшегез», – дип киңәш бирергә яратабыз. Тик моңа күпләр әзер түгел. Хәтта мондый аңлашулардан, гомумән, качу очраклары еш күзәтелә. Ирләрбез безне ишетсен генә түгел, ә тыңласын да өчен нишләргә соң? Теләгән фикеребезне аны түбәнсетми, сүзләребезне югалтмый, үзөбөзгә хөрмәтебезне дә онытмый, түбән төшми генә ничек җиткерергә?

Иң мөһименнән башларга

Ир-ат «күзгә-күз» позициясен ярата, чөнки ул аның өчен чакыру (вызов) кебек, һәм аның баш мие тыңларга, хәл итәргә әзер. Ә менә «иңгә-иң» форматы мөһимлекне киметә, кыйммәтен тоймый. Әгәр дә сез ирегезне «күзгә-күз» позициясендә «тоткансыз» икән, соравыгызны иң мөһим өлешеннән башлагыз. Гадәттә, без – хатын-кызлар ерактан ук башлап, бизәкләп сөйләргә яратабыз, шуның белән барысын да бозабыз. Мәсәлән: «Кичә Алия белән күрешкән идем... хәтерлисез бит, теге Маратның хатыны... Сез бергә футболга да барган идегез, әле ул егылып аягын да авырттырды дигән идең... Менә шуның белән кичә йорт җиһазлары кишеткәндә очраштык, һәм искиткеч ташламаларга тап булдым» дигәнче, «Алтыным, балалар бүлмәсендәге шкаф искергән, әйдә алыштырык әле, бер кишеттә ташламалар да күрдем», дип, төп фикерне әйтеп өлгерергә кирәк.

Эмоцияләрдә төгәнрәк булырга

Ир-ат өчен эмоцияләр дөньясы – кара урман, ул күбрәк гамәлләр дөньясын аңлый. Шуңа да ир-атка эмоцияләргә бирелмичә, аннан нәрсә теләүләрен ачыграк әйтү кирәк. Мәсәлән: «минем бүген кәефем юк» дию һәм тирән итеп сулыш алу ир-атка берни аңлатмый, ул аңа игътибар да итмәскә мөмкин. «Әйдә, бүген бәйрәм оештырык әле, кишеттән тәмле әйберләр ал, мин бәйрәм табыны әзерләргән», дип әйтү аны күпкә җанландырып җибәрәчәк.

Тавыш күтәрмәскә

Хатын-кызның югары һәм кискен тавышын ир-ат янау буларак кабул итә. Шуңа күрә моннан тыелырга тырышырга кирәк. Әлбәттә, үзен ишетмәгәннән аңлаган хатын-кыз дулкынлана һәм автомат рәвештә тавыш күтәргә күчә. Бу вакытта иң яхшысы: суынырга вакыт алу. Тынычрак һәм ышанычлырак тавыш белән сөйләшкән хатын-кызның үзен ишетүләренә ирешү дәрәжәсе югарырак була. Ир-атның: «Миңа кычкыралар икән, мин ишетмим» дигән позициясен дә җимерә.

Тиешле вакытны сайларга

Кагыйдә буларак, хатын-кыз берничә эшне берьюлы эшли ала һәм ул аңа гадәти хәл кебек тоела. Ә менә ир-атлар өчен бу авыр бирелә, алар игътибар фокусын бер эштә генә тоталар. Шуңа күрә сөйләшүне башлар алдыннан игътибар итегез: ирегез әлегә мизгелдә сезне тыңларга әзерме? Боерык тоны белән әйткән «сүндер әле шул телевизорыңны», «куй әле шул телефоныңны» кебек сүзләр эшләми. Спорт каналлары, уеннар караганда ирләр өчен дөнья туктала, ди галимнәр дә. Шуңа күрә мөнәсәбәтләр турында ял вакытларында, бергә озын юлга чыккан машинада барганда сөйләшү хәерле.

Гаепләргә түгел, сорарга

Кайбер хатын-кызларның ир-ат белән сөйләшүләре гаепләүдән һәм күптән булган хәлләрне дә кыстырып калырга тырышудан гыйбарәт. Болай сөйләшүнең нәтижәсе юк. Ирләр моны: «хатынның мине игәүләүдән башка эшә юк» дип кенә кабул итә. Шуңа күрә дә, бер проблема – бер сөйләшү кагыйдәсен истән чыгармасак иде. «Син бернәрсәне дә юньләп эшли алмыйсың бит», «сиңа кияүгә чыккан мин – юләр» кебек сүзләр әйткәнче, «син аны эшләп куйгач бик шатландым», «мин сиңе шулай эшләвеңне теләр идем» кебек «мин-хәбәр» аша җиткерү хәерле.

Максатны дөрес билгеләргә

Гадәттә, хатын-кыз ниндидер проблемасын сөйләгәндә аны хәл итүгә түгел, ә хәленә керүгә, тыңлауны, берәз җәлләүгә, иркәләүгә көтә. Ә ир-ат, проблема сүзен ишетүгә, аны хәл итү юлларын эзли, вариантлар тәкъдим итә башлый. Шуңа күрә дә хатын-кыз максатын дөрес формалаштырырга тиеш. «Алтыным, бүген эштә шундый авыр хәл булды, сиңе мине тыңлавың, жылы кочагың һәм иркәләвең кирәк», дип әйтсәк, янәшәбездәге ир-атка «тиз генә чыгу юлын табарга» режимыннан, «кил әле кокаклым» режимына күчәргә ярдәм итә.

Яратып, Илүзә ӘМИНОВА,
психолог-коуч

Кавказ ашы

Сентябрь – көзге муллык чоры. Яшелчәләр күп чагында әзерләп калыйк, дип, «Сөембикә» журналында эшләүче хезмәттәшәбез, татар дөньясына билгеле блогер Фәгыйлә ШАКИРОВА укучыларыбызга Кавказ ашы пешерергә тәкъдим итә.

Фәгыйлә – «YouTube» хостингында татар телендә үз каналын булдырган беренче журналист. Кызы Мәдинә киңәшен тотып, моннан биш ел элек башлап җибәргән каналының бүген 85 меңнән артык язылучысы бар. «Кулымдагы шул бер телефонга интервьюлар яздырып, репортажлар төшереп, татар блогын үстердем. Каналымда татар дөньясын, милләттәшләребез тормышын яктыртам. Күпчелек геройларым – үзенчәлекле шәхисләр булган кызыклы кешеләр, дөвалаучылар, халык табиблары, авыл кешеләре... Халкыбызның гореф-гадәтен чагылдырган видеоларны аеруча яратып төшерәм: никах туйлары, бәби чәйләре, кыз сорау, «килен токмачы», ифтарлар...» – ди Фәгыйлә, үзенң блогерлык тарихы белән таныштырып. «Татар каналларын караучылар аз, аны үстереп булмый», дип әйтүчеләргә киресен раслый ул.

Күпләр Татарстан дәүләт телевиденисендәге «Чулпан» программасында Фәгыйлә Шакирова исемле яшь кенә журналист кызы да хәтерлиләрдер әле. «Алтын тәңкә» дип аталган татар телендәге беренче финанс программасы да аныкы. Бүген Фәгыйләнең «YouTube» хостингында гына түгел, «ВКонтакте» социаль челтәрендә дә үз сәхифәләре бар. Кызыклы геройлары белән генә таныштырып калмый ул анда, тәмле рецептлар белән дә бүлешә. Фәгыйләгә кушылып, үзе тәмле, үзе файдалы Кавказ ашын бергәләп әзерлик әле!

Кирәк

(дүрт кешелек гаилә өчен)

0,5 кг чамасы сөякле ит / 2 баш зур суган / 2 баллы борыч / 2-3 эре помидор / 1 кишер / 6-7 эре бәрәңге / 1 баш сарымсак / 1 аш кашыгыннан кимрәк тоз / ярты чәй кашыгы төелгән кара борыч / үсемлек мае / укроп һәм петрушка / чәй кашыгы очында гына аджика.

Эш барышы

■ Итне сөягеннән аерып, чак кына эрерәк кисәкләргә турыйбыз. Рецепт буенча бу ашны бәрән итеннән әзерлиләр. Яшь тана итеннән дә әзерләргә мөмкин. Сөякле иттән шулпа тәмлерәк була.

■ Казан төбенә үсемлек мае тамызабыз һәм итне сөяге белән бергә салып, берәз кыздырабыз. Ит майлы булса, май салырга кирәкми. Итнең суы чыккач, капкачын каплап, утны киметәбез. Ит йомшарганчы томалап пешерәбез. Суы бетсә, берәз гына су салабыз.

■ Суганны – ярым божралап яки эре-эре итеп каурыйлап, ә кишерне шулай ук калыңрак ярым тәгәрмәчләп турыйбыз. Ит янына башта суганны, 5 минуттан соң кишерне салабыз.

■ Баллы борыч белән помидорны да эре кисәкләргә бүлгәлибез. Кишердән соң башта помидорны, 5 минут узгач борычны өстәп, пешерүне дәвам итәбез.

■ Бәрәңгенең кабыгын әрчеп, эре кисәкләргә бүләбез һәм ит янына салабыз. Вак бәрәңгене бүлмичә генә дә салсаң була.

■ Бәрәңгенең өстенә чыкканчы кайнар су өстибез. Тоз белән борыч салабыз. Барысын да сак кына болгатабыз.

■ Бәрәңге пешеп җитәрәк, турамыйча гына бер тотам петрушка белән укроп, кинза, дәфнә яфрагы (лавр), чәй кашыгы очында гына аджика салабыз. Уртага бөтен килеш бер баш сарымсакны батырабыз. Аш пешеп чыккач, үләннәрне алабыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото: Анна Арахамия. Видео: Лилия Гәрәева.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>>

Кадрле энилэр!

Бу юлы тэкъдим иткэн биремнэребез сабыгызны гажэеп саннар дөньясы, яшелчэлэр һәм жилэк-жимешлэр белән таныштырырга ярдәм итэчэк. Биремнэр гади, лэкин бик файдалы. Алар баланың игътибарын, логик фикерләвен үстөрөп, санау күнекмэләре бирә. Уңышлар теләп, Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА.

Алманы буя

5									
8									
1									
4									
9									
2									
7									
3									
6									

■ Башта сан һәм төс бирелгән. Нинди сан күрсәтелгән булса, бала шуның кадәр алманы буярга тиеш. Бу бирем аны саннар белән таныштыра һәм санарга өйрәтә.

Жимешләрне сана

■ Рәсемдә төрле жилэк-жимеш ясалган. Аларның һәркайсы ничәү икәннән санарга һәм янындагы шакмакка шул санны язарга кирәк. Әлегә бирем баланың күзәтүчәнлеген үстөрергә һәм предметларны төрлөргә аерырга өйрәнергә булыша.

Кәстрүлдә нәрсә?

■ Бала алдында «Аш» һәм «Компот» дип язылган ике кәстрүл. Бирем – ясалган жилэк-жимеш һәм яшелчәләрне тиешле кәстрүл белән тоташтыру. Аны башкарып, бала ризыкларны аерырга, кайсысыннан нинди тәгам әзерләргә мөмкин булганын өйрәнә.

Берничә минутлык күңелле уен һәм бала җиңел генә итеп яңа белемнәр үзләштерә!

Рәсемнәрне сайттан алу өчен

«Сөөмбикә» журналы өчен махсус яздырылган әкиятне балагыз белән тыңлый аласыз.

БАЛАЛАР СӨЙЛӨШӨ

Сальма, 3 яшь.

Кызчык тиздән балалар бакчасына йөри башларга тиеш. Әнисе сандалилен үзенә кияргә өйрәтмәкче. Баланың аяк киemen кияргә иренеп утырганын күрөп: «Бакчага баргач, сандалиенңы ничек киярсөң соң?» – ди ул аңа. 3 яшьлек кызының һәр сорауга җавабы әзер: «Ә мин бабайны ярдәмгә чакырым!» – ди, исе дә китмиңә.

Рамил, 7 яшь.

Укытучы апалары өй эше итеп җәй рәсемен ясап килергә кушкан. Рамил бик тырышып су буен, андагы агачларны рәсемгә төшергән. Ләкин никтер агачларның барысының да яфракларын шәмәхә төскә буяган. «Сезнең агачларның яфраклары бигрәк кызык, шәмәхә төстә икән. Минемчә, җәен алар яшел булырга тиеш», – ди укытучы. «Сез аларны көндөз генә күрәсездер. Ә кич белән яфраклар шәмәхә төстә. Мин кичке вакытны ясадым», – ди Рамил.

Тәгаен рәссам чыгачак бу малайдан!

Кәрим, 8-9 яшьләр тирәсе.

Ишегалдында дуслары белән уйнап йөргән җиреннән үзләренең тәрәзәләренә карап бар көченә кычкыра: «Әни! Әни!» Әнисе ачык тәрәзәдән башын тыгып: «Нәрсә булды? Ник кычкырасың?» – дип сорый. Баксаң, Кәримгә әнисе түгел, велосипедын рәтләп бирергә әтисе кирәк, әнисенә «Әтине чакыр әле», – дип кенә әйтмәкче икән... Бөтен нәрсәгә әни кирәк шул!

Тимур, 12 яшьләр тирәсе.

Мәктәптә классташ малай белән чәкәләшәп кайткан. Әнисен хәзер мәктәпкә чакырталар. «Синең аркада чәчем агарып бетте бит инде», – дип әрли ул улын. Тимур гаебен танып, башын гына иеп торган җирдән кинәт кенә батыраеп: «Әнә әбинең дә башында бер кара чәче юк. Аны кем агартты икән?» – дип әйтеп куймасынмы?! Ну, тел хәзерге балаларда!

Кучкар. Сентябрь – яңа башлангычлар чоры. Көтмәгәндә генә карьера баскычыннан күтәрелү тәкъдире булып. Иолдызлар сезгә дөньяга ачыграк булырга, күбрәк аралашырга киңәш итә. Иҗат белән шөгыйльләнүчеләргә аеруча зур уңыш елмая.

Үзгөзбазу. Профессиональ яктан үсеш көтелә. Эштә инициатива күрсәтүдән курыкмагыз, ул тиешенчә бәяләнеп, сезгә файда китерер. Шәхси мөнәсәбәтләргә берәз «ялкын» өстәргә кирәк. Ай ахырында уйламаган җирдән керем алырсыз.

Изгәкләр. Якты хисләр һәм көтелмәгән күңелле вакыйгалар – ай әнә шулай истә калачак. Шәхси тормышыгыз башка төсмерләр белән тулыланачак. Эшегездә яңалыклар булып, карьерада күтәрелү ихтималы бар. Финанс хәлегебезне яхшыртырсыз.

Кысла. Түзем булырга туры килер, әҗерен соңрак күрерсез. Ә тулаем алганда, бу айны гармониядә тыныч кына уздырырсыз. Финанс эшләре алдан планлаштыруны таләп итә. Кул эшләренә яки хоббиегызга күбрәк вакыт бирү файдалы булчак.

Арыслан. Алдыгызда яңа мөмкинлекләр ачылып. Һөнәри өлкәдәге уңышлар абруегызны арттырчак. Шәхси тормышта күңелле сюрпризлар көтелә. Сәяхәткә яки ерак командировкага барып кайту форсатын кулдан ычкындырмагыз.

Сәмбелә. Сизгерлегегез һәм үзәтлегегез аркасында теләгән максатларыгызга ирешерсез. Эш белән бәйлә мәсьәләләр тиз һәм уңай хәл ителәчәк. Яңа белемнәр алып, яңа Һөнәр үзләштерер өчен уңай вакыт, мөмкинлекне ычкындармагыз!

Бизмән. Тормышның һәр өлкәсендә гармония хакимлек итә. Карьера үсеше ихтимал, андый тәкъдимнән баш тартмагыз. Финанс ягы сизелерлек җайланачак. Иҗади проектлар аеруча уңышлы булчак. Күптәнге хыялларны чыңга ашыра башларга мөмкин.

Чаян. Ай мөһим карарлар кабул итүдән башланыр. Максатларга ирешү өчен шактый көч сарыф итәргә туры килер. Шулай да иң беренче урында сәламәтлегегез булганын онытып җибәрмәгез. Яңа башланган эшләр уңышлы булчак.

Укчы. Яңа мөмкинлекләр ае. Тырыш һәм тәвәккәл Укчыларны үсеш һәм уңыш көтә. Күптән башларга кыймый йөргән эшләргә хәзер керешә аласыз. Сезне туктатырга, аяк чалырга тырышучылар булып, алар фикеренә карамагыз. Финанс өлкәсендә бар да яхшы.

Кәҗәмөгез. Уңышка ирешү өчен сүзегездә нык торып, берәз үзәтлек күрсәтергә кирәк булып. Шәхси мөнәсәбәтләрдә сүлпәнлек сизелә, якыннарыгызга игътибарыгыз җитеп бетми. Финанс ягынан яңа перспективалар төмеләна.

Сукояр. Эшегездә күңелле вакыйгалар көтелә. Уңышка ирешү өчен сабырлык сорала. Җаваплылык алудан курыкмагыз, барысы да сез теләгәнчә килеп чыгар. Якыннарыгызның киңәшенә һәм фикеренә колак салырга тырышыгыз.

Балыклар. Гармонияле ай. Эшләрегез майлаган кебек кенә барыр. Иң катлаулы мәсьәләләр дә уңай гына хәл ителәчәк, әлегә форсаттан файдаланып калыгыз. Зур эшләргә тотынырга уйлассагыз, хәзердән үк керешегез – отарсыз. Яңа проектлар уңыш китерер.

йолдызнамә
сентябрь

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГЭРӘЕВА
әзәрләде.

ТУГАН ИЛНЕН АП-АК БОЛЫТЛАРЫ

Уфада яшәп иҗат итүче талантлы рәссам Ренат Сербин ЭССРның Октемберян шәһәрәндә дөньяга килә.

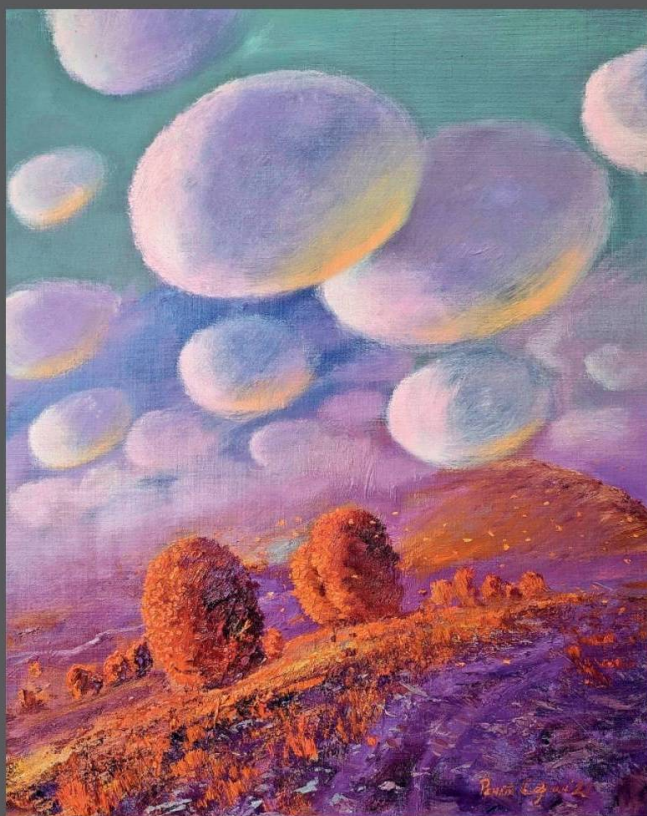
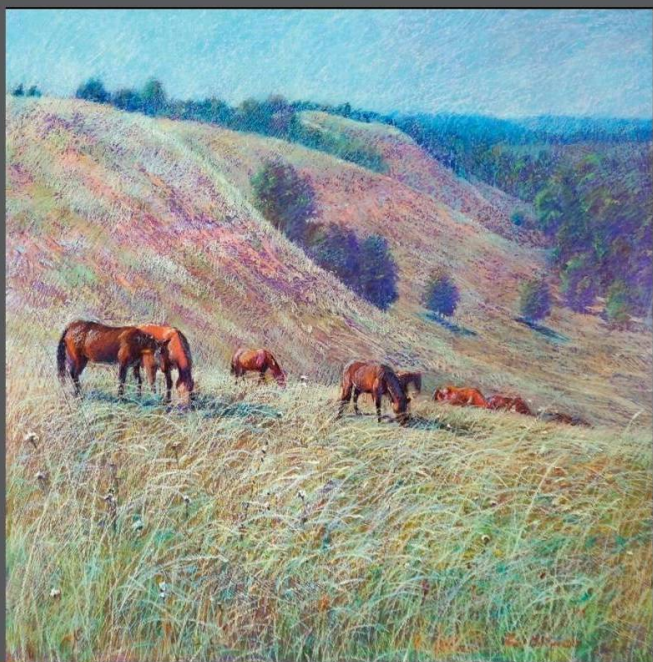
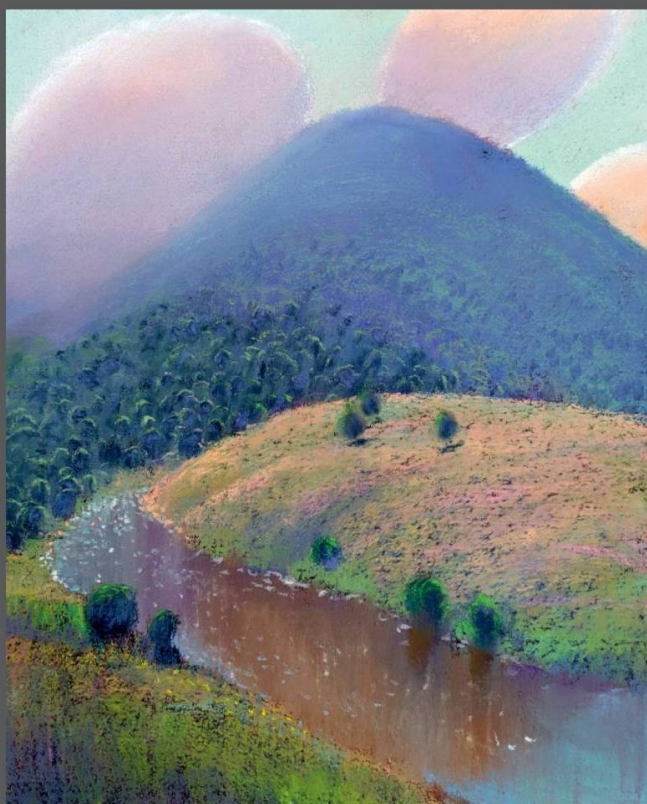
– Әнием Рузилә – Азнакай районының Камышлы авылыннан, әтием Юрий – Әрмәнстаннан. Алар бәхетле гаилә корып, әтиемнең туган ягында яшәгән. Мин дә 15 яшемә кадәр шул калада үстем. СССР таркалгач, без 1994 елда Татарстанга кайттык. Бәләкәйдән үк рәсемнәр ясарга әвәс идем. Октемберяндагы балалар сынлы сәнгать мәктәбенә барып, рәсемнәрне андагы укытучыларга күрсәтә идем, ә алар: «Ренат, син әле бик кечкенә. Берәз үскәч кил», – дип елмаялар иде. Ниһаять, өченче тапкыр килүемдә укырга да кабул ителәр. Төрле эшләрдә эшләргә туры килсә дә, үземнең бары тик шушы һөнәрдә генә булырга кирәклегемен дә бик яхшы аңладым.

...Татарстанга кайткач, 1999 елда Лениногорск педагогика училищесын бик яхшы билгеләргә, 2003 елда Башкорт дәүләт педагогика университетының сынлы сәнгать-графика факультетын кызыл дипломга тәмамладым. 1998 елдан башлап республика, төбәкара, бөтенроссия һәм халыкара күргәзмәләрдә, арт-фестивальләрдә актив катнашам. Жәмәгатем, рәссам-психолог Алия Нияскулова белән шәхси студия ачып, менә инде 17 ел дәвамында башкаларны сынлы сәнгатькә якынайтабыз. Укучыларыбыз белән табигатькә чыгып, пленэрлар уздырабыз. Үзем бар төр сәнгати техникада да иҗат итәм. Соңгы вакытта пастель каләмнәрне ешрак кулланам, миңа аларның көгәздәге текстур эзләренә кадәр ошый. Мондый каләмнәр белән ясалган әсәрләр кояш нурларыннан уңмый, һава шартлары аларга тәэсир итми, алар тоныкланмыйча, озак еллар буе җете төсләре

белән саклана ала. 2018 елда илебезнең Пастелистлар берлегенә дә кердем. Бу төр эшләремне 2010 елдан башлап ясыим инде. Мондый каләмнәрне кулга алу – кылкаләм белән ясау түгел, аларның үзенчәлекләре рәссам күңелен тиз биләп ала, – ди Ренат.

Аның әсәрләрендә – экспрессия, динамика, хөрлек. Алар шулкадәр дә яхшы итеп, үз уй-фикерләре аша анализлап ясалган, камилдән-камил композицияләре соклану уята. Пейзажларда – Урал таулары, шул җирлектәге кие урманнар, тын елгалар... Елгалардагы су халәте гәҗәеп осталык белән күрсәтелгән. Күк йөзәндә утрау-утрау булып агылуы түм-түгәрәк болытлар да озакка истә кала. Рәссамның шушы йомшак, еш очрамый торган мамматус болытлары күп хезмәтләрен аерым бер стильләштерүгә илтә. Әлеге болытларга сокланучы һәркем бу мизгелләрдә якты балачакка кайткандай була! Ренатның үз балачагы да бары бәхетле хатирәләр белән генә бәйлә. Холкындагы игелек, башкаларга эстетик матурлык, гыйлем бүләк итү теләге безне шатландыра. Иҗатчының барлык әсәрләрендә дә туган илне яратуы чагыла – никадәр кадерле, никадәр тәрбияви! Аларга карагач, безне һәрьяклап уратып алган, колак тондыргыч мәгълүмати ыгы-зыгы тына, Галәм, табигать, Жир-Анабызның сұлыш алуын ишетә башлыйбыз, көгәздәгә дала кылганның салмак җилдә тибрәнүе күз алдында җанлана, күңелләребез дә шул кылганның җырына көйләнә! Талантлы рәссам Ренат Сербин иҗаты бик күпләргә ошый. Аның атмосфералы картиналары, пастель техникасындагы иҗат эшләре һәрчак үз тамашачысын табачак, әлбәттә!

Зилә НИГЬМӘТУЛЛИНА

Ренат СЕРБИН

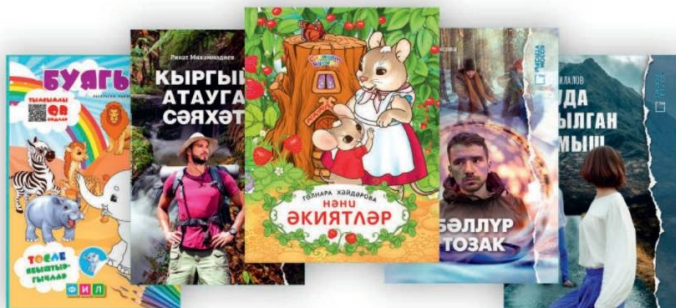
«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

Q ТАТМЕДИА →

КИТАПЛАР

ЖУРНАЛЛАР

ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Реклама. 16+. АО «ТАТМЕДИА». Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834

